

B-N-L.

I 112

TRANSILVANIA

ANUL 72

DECEMBRIE

Nr. 10-1941

SIBIU

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

FUGA ÎN EGIPT

Dintre cei patru Evangheliști singur Matei cunoaște episodul Fugii în Egipt și-l consideră destul de important ca să-l povestească primilor creștini. După ce ne vorbește despre cei trei Crai dela Răsărit, despre întâlnirea lor cu Irod, despre chemarea lor în ascuns de către acesta și despre invitarea ce le face, cu șiretlic, ca să caute și să cerceteze unde s'a născut Pruncul, să se întoarcă apoi să-i spuie și lui ce au descoperit, ca și el să i se închine lui Isus, adaugă :

„După ce Craii se depărtaseră, apăru lui Iosif, în somn, Ingerul Domnului și-i spuse : Scoală-te, ia Pruncul și pe maica lui și fugi în Eghipt și stai acolo până ce ți-oiu spune eu. Căci se va întâmpla ca Irod să caute Pruncul să-l omoare.

„Atunci se sculă Iosif, luă copilul și pe maica lui, în crucea nopții, și porni spre Eghipt.

„Și rămase acolo până la moartea lui Irod, ca să se îndeplinească ceea ce a fost spus Domnul prin profetul care zisese : Din Eghipt am chemat pe fiul meu.

„Când Irod văzu că fusese înșelat de Magi, se mânie foarte și trimise să omoare în Betleem și în împrejurimi pe toți pruncii de doi ani și mai mici.

„Așa se îndeplini ceea ce se spusese de proorocul Ieremie . . . Inșă, după ce Irod murise, apăru iarăși Ingerul Domnului lui Iosif, în somn, în Eghipt, și-i zise : Scoală-te, ia Pruncul și pe Maica lui și mergi în țara lui Israel; căci cei care ținteau la viața copilului au murit“.

Din acest text, așa de simplu și de clar, două teme se ofereau imaginației artiștilor : una tragică, ce te umplea de groază și de indignare prin nedreptatea și cruzimea ei, cea a omoririi pruncilor în Betleem, primii martiri inocenți și neștiutori de sacrificiul lor ai creștinismului; cealaltă, idilică, plină de poezia naturii, de prestigiul peisa-

jelor îndepărtate și tainice, pe drumul ce ducea din Palestina spre Egiptul prestigios, cu Nilul său, cu templele sale cu sute de coloane, cu vegetația sa luxuriantă, cu fauna sa de ținut tropical. După temperamentul fiecăruia, unii pictori — fiindcă subiectele erau de esență picturală — au ales prima temă, omorirea pruncilor; alții, pe cea de a doua, Fuga în Egipt.

Nu este în intenția mea, acum, să mă ocup de felul cum a fost tratat măcelul celor zece mii de copii nevinovați, deși el a avut parte de talentul câtorva dintre cei mai mari pictori ai lumii, cum au fost Tintoretto, Rubens și Poussin. Mă voiu opri numai la cel de al doilea subiect, la Fuga din Egipt sau, ca să fiu mai precis, la Popas în timpul fugii în Egipt, căci acesta este momentul pe care și-l alege marea majoritate a artiștilor, ca cel mai potrivit să fie reprezentat. Sfânta Familie nu ne va apare deci în mersul ei spre țara ce trebuia să ascundă pe Mântuitorul, ci în timpul unei pauze pentru odihnă, ziua sau noaptea, pe când călătorea.

O constatare se impune dela început celui ce va studia felul cum acest subiect a fost conceput de cine l-a tratat: El a atras în deosebi pe artiștii nordici și bănuim de ce. Asupra lor Sudul, plin de soare, cu lumina și căldura lui, cu apele și mărilor lui, cu arborii lui încărcăți de fructe care uneori ajungeau și pe la ei, curmali, rodii, portocali, lămâi, cu mirodeniile lui, cu misterul în care erau învăluite țările de care povesteau cărțile sfinte, produceau asupra lor o atracție iresistibilă. Paradisul, cu toate splendorile, cu toate bunătățile lui era și el imaginat mai de grabă ca o regiune caldă, senină și frumoasă, de dincolo de mările și munții ce mărginesc Europa, decât ca o parte posibilă din continentul nostru, friguros atâtea luni pe an, întunecos și aspru. Uitănd sau neștiind că drumul pe care ar fi trebuit să-l parcurgă Sfânta Familie trecea prin niște regiuni pustii și sterile, monotone prin coloritul lor, sub un cer înăbușitor, cu un soare ucigător și fără cruțare, ei își inchipuie o natură în sărbătoare, care s'a pus să-și arate toate frumusețile, numai și numai ca să facă plăcută Mântuitorului această călătorie de nevoie. Aerul e străbătut de vânturi răcoroase ori călduțe, după cum odihna era în timpul zilei sau noaptea; apele murmură; pădurea cântă; stelele luminează calea; copacii încărcăți de rod își apleacă coroanele ca să poată culege oricine portocalele de aur ori curmalele cele dulci; fântâni răsar ca din senin în drumul celor ce vor avea nevoie să bea apă și să se spele și, ca să nu simtă cum trece vremea, îngerii cântăreți se vor cobori din cer, cu lăute și cu cobze și le vor cânta melodii divine. Căci cum altfel ar putea să-și continue drumul pribegiei Mântuitorul, Fiul lui Dumnezeu, Maria,

Maica lui îngrijorată și bunul Sfântul Iosif, conducătorul acestor caravane ?

În frunte, de cele mai multeori, este reprezentat chiar el, cu capul gol sau cu o pălărie țărănească, ținând de căpăstru asinul, pe care stă Fecioara, având în brațe pe dulcele Iisus. Sau încă, atunci când e vorba nu de un moment al călătoriei, ci de o pauză de odihnă după oboseala de ziua, în timp ce Maria își leagă feciorul sau îl alăptează, bătrânul strânge așchii să facă un foc, sau culege poame, sau, pe gânduri, mai la o parte, se odihnește și el, aproape ațipind.

Ieșiți din medii modeste, fără cultură, unii dintre artiști nu pot merge mai departe cu închipuirea decât la ceea ce văd în jurul lor. Sfânta Familie este săracă, trăiește greu, deși din neamul regesc al lui David, o știu din cărțile sfinte. De aceea vieța celor ce o compun nu poate fi diferită, cred ei, de cea pe care o trăiau țaranii din vremea lor; numai că ei nu duceau lipsă de nimic, de vreme ce veghea asupra lor Dumnezeu. Și astfel, una din cele mai vechi reprezentări ale Fugii în Egipt, cea pictată de Melchior Broederlam pentru Ducii de Burgundia, la finele sec. al XIV-lea (azi în muzeul din Dijon), ne arată pe Fecioara cu Iisus în brațe, purtată de măgar, mergând pe o cărare stâncoasă, învelită că nu i se mai vede decât obrazul lângă cel al copilului, în timp ce Sftul Iosif, în costumul de atunci al sătenilor, ceva mai la o parte, trage o dușcă dintr'o ploscă, ca să se mai întremeze.

Tendința de a se inspira dela ceea ce există în jurul lor merge așa de departe la pictorii mai incuți, mai fără închipuire, încât ei dau personajelor Sfintei Familii, nu numai figurile și costumele compatrioților lor, dar introduc cele mai neașteptate și uneori mai bizare detalii ale timpului, care devin astfel anacronice pentru vremea lui Irod. Astfel, un călător ne spune că la Reval, în Estonia, a văzut într'o biserică o Fugă în Egipt din sec. al XVIII-lea, în care influența obiceiurilor locale îi rătăcise într'atâta, încât Maria, Iosif și Iisus călătoreau nici mai mult, nici mai puțin, decât cu alaiul cu care călătoreau personajele însemnate ale vremii. Toți sunt într'o caretă cu patru cai, condusă de îngeri în livrea. Sftul Iosif, ca un adevărat gentilom, poartă o perucă pudrată.

Evident, astfel de erori, din punct de vedere religios, ca și din punct de vedere estetic, sunt rare. Ele nu merită să fie menționate decât ca o curiozitate și ca un exemplu concludent de neputința în care se găsesc unii artiști de a picta altceva, decât episoadele vieții din preajma lor, singurele pe care le cunosc.

Am spus că subiectul acesta atrage în deosebi pe nordici și voi reveni în curând cu câteva exemple convingătoare, alese printre cele

mai cunoscute. Dar nici Italienii nu-l disprețuiesc. Și la ei câțiva mari pictori îl tratează cu un lux de amănunte impresionant. Cei din vremea Renașterii și din sec. al XVI-lea, mai sobri, mai puțin amatori de decoruri exotice, merg de preferință spre altfel de teme. Cei din vremea Barocului, pentru care inovațiile în legătură cu decorul și costumul sunt singurele note personale de care sunt capabili, găesc în nevoia de a introduce elemente din peisajul sudic un indemn spre tratarea Fugii în Egipt. Guido Reni, Carlo Maratta, Dominichino, Luca Gordan, în pânze de mari dimensiuni se silesc care mai de care să sugereze drumul încântător parcurs de Sîta Familie. Intr'o lucrare de mai mici dimensiuni, Dominico Feti imaginează pe Maria ca pe o tânără mamă, purtându-și la sân pruncul și având pe cap cea mai grațioasă pălărie de paie ce se poate închipui. Ludovico Bassano o vede tot sub aspectul pitoresc, într'un peisaj de un verde întunecat. Ca și Benedetto Castiglione, Genovezul, el este încântat să scoată în evidență prezența măgarului, purtând cea mai prețioasă povară, pe Iisus și pe maica sa și încărcat cu cele mai curioase podoabe de lână colorată. Cel mai original dintre toți este însă Caravaggio. Tabloul din galeria Doria (Roma), operă de tinerețe, grupează pe Sîtul Iosif, un înger muzicant, pe Maria și pe Isus, în mărime aproape naturală, sub un copac umbros, pe marginea unei ape. Îngerul cântă, Iosif îi ține notele, servind de pupitru, Pruncul și maica lui au adormit. Intre sfânt și vioara îngerului apare capul melancolic al măgarului.

Dintre Germani, mai fiecare pictor sau gravor mare ne-a lăsat cel puțin o versiune a Fugii în Egipt. Dürer, Altdorfer, Cranach, au semnat pe cele mai prețioase. Cum au văzut ei acest subiect?

Dürer, într'o gravură în lemn din seria Vieții Fecioarei și în desenul în vederea acestei gravuri, își închipuie o pădure stufoasă cu fel de fel de arbori rari, printre care un curmal imens, la stînga. În mijlocul arborilor, într'un fel de luminieș, o viță de vie, încărcată de struguri. Sfînta Familie, văzută din spate, înafară de Iosif care conduce, în costum de țaran și cu un toiag pe umăr, este dusă de asin. O pălărie de paie cu borduri largi atîrnă pe spatele Fecioarei. O vacă, pentru ca să nu le lipsească laptele, merge alături de ei. Iar sus, în cer, purtați de un nor, o ceată de îngeri le cântă. Cum vedem, singura notă rară și nemai întîlnită, este prezența vacii cu lapte.

Hans Baldung Grien, un contemporan al lui Dürer, este în tonul obișnuit al celorlalți germani. Peisajul nu mai are nimic din înfățișarea celui de adineauri. Un brad uriaș, din care nu se văd decât primele crengi, ocupă centrul compoziției. Perdele de mușchi atîrnă până către mijlocul scenei și printre ele se joacă și cântă păsări. Un munte stîncos,

pe pantele căruia se află mai multe castele, se înalță în perspectivă, umplând spațiul până către ramurile bradului. Fecioara, fericită, își înfașe pruncul, care o îmbrățișează cu brațele lui drăgălașe. Jos, pe marginea unui pârau de munte, un paneraș cu cireși sau coacăze, nu se distinge bine ce. Sftul Iosif, obosit, se odihnește după o stâncă.

Cu mici variante, aceasta este forma sub care se va prezenta cele mai multe tablouri germane, tratând motivul Fugii în Egipt, cu excepția celor semnate de Albrecht Altdorfer, acel mare colorist, spirit original și plin de fantezie, din școala dela Dunăre. Două sunt operele rămase dela dânsul, cu reprezentarea Fugii în Egipt: o gravură în lemn și tabloul din Muzeul din Berlin. În ambele cazuri centrul compoziției îl formează o fântână uriașă cu fel de fel de ornamente. Fără să se gândească un moment la imposibilitatea prezenței unui atare monument în pustiul Asiei, el brodează o mulțime de episoade, unul mai plăcut decât altul, în jurul odihnei Sfintei Familii. Pe marginea mării al cărei țarm se întinde departe în fața privitorului, se înalță fântâna, asemenea cu cele care se vedeau în Germania în sec. al XVI-lea, împodobită cu ornamente și statui de caracterul Renașterii. Fecioara, tânără, aproape o copilă, ține pe Isus aplecat peste marginea basinului, ca să se joace cu mânuțele în apă. O ceată de îngerași fac fel de fel de pozne în basin ori pe marginea lui. Sftul Iosif aduce într'un coșuleț niște fructe și le prezintă Mariei. O lumină radioasă învăluie personajele, marea, fântâna, orașul și tufele de copaci ce se întind de-a-lungul țarmurului. Tabloul este printre cele mai minunate ale lui Altdorfer. Este greu de închipuit ceva mai naiv, mai vesel, mai amuzant prin anacronism, mai plin de poezie tainică și mai strălucit prin colorit. Gravura, mai puțin reușită, este un prim stadiu în vederea acestui tablou. Tot așa de celebru, dar aparținând tipului pe care l-am întâlnit la Baldung Grien, este tabloul lui Cranach și el tot la Berlin. Din nou vegetație nordică, brazi pleșuvi și mesteceni, stânci și izvoare. Sfânta Familie, în mijloc, primește fel de fel de bunătăți dela un grup de îngeri, unii goi goluți, alții îmbrăcați. Câțiva cântă din instrumente.

În sec. al XVII-lea raportul dintre persoane și decor se schimbă. Peisajul ia o amploare din ce în ce mai mare. Este partea asupra căreia insistă cu adevărat artistul. Nu se mai poate vorbi de o Fugă în Egipt, ci de un Peisaj cu fuga în Egipt. Mai toți redau natura, așa cum o văd în jurul lor. Elsheimer, germanul, îi dă un caracter romantic. Claude Lorrain, unul clasic, în tabloul care se găsea la Ermitage și care azi nu mai știu unde o fi. În pânza de proporții mijlocii, în care apare un peisaj panoramic de o frumusețe rară, cu resturi de temple, cu poduri peste ape, cu boschete de arbori, în colțul drept, minusculi,

Ingerul, Maria, Iosif și Isus, ca niște pete albe în tot acel decor verde, scaldat de soare, îți fac mai de grabă impresia unui buchet de flori, fragede și luminoase.

Rubens și el, acordă mai multă atenție peisajului, într'o vedere de noapte. Rembrandt, din contră, se întoarce la concepția celor din secolul precedent.

Cu aceasta am trecut în revistă mai toate operele însemnate, care s'au inspirat din episodul evangheliei lui Mateiu. Secolul al XVIII-lea pierde sentimentul religios. Chiar dacă unul sau altul dintre pictori se mai oprește asupra subiectului acesta, totul se prezintă cu caracterul unui travestiment efectuat în ateliere, fără cea mai mică urmă de sinceritate. E destul să ne amintim că Boucher, autorul scenelor galante, care s'au încercat să dea o vieață nouă acestui subiect pe cel mai puțin făcut cu o artă de credință, a fost tocmai unul din cei care arta creștină apuseană îl tratase fără încetare, începând din sec. al XIII. În secolul următor, cel de al XIX-lea, cu toate că pictura religioasă cunoaște o renaștere datorită Nazareenilor germani și elevilor lui Ingres, nici una din operele în care reapare Fuga în Egipt nu se poate compara cu cele pe care am încercat să le evoc mai sus. În Orient, subiectul este mai rar. După cum mă asigură d-l Prof. I. D. Ștefănescu, colegul meu, acolo se petrecuse un fenomen invers, în sensul că, mai frecvent în bisericile dinaintea de sec. al XIII-lea, cele ale Imperiului Bizantin, bine înțeles, subiectul aproape dispare după această dată.

GH. OPRESCU

GHEORGHE UCENESCU

— Contribuții —

Numele acestui minunat protopsalt al bisericii Sf. Nicolae din Brașov va rămânea pe veci legat de „zguduitorul” imn național „Deșteaptă-te Române” al lui Andrei Mureșanu.¹⁾

Intrând, printr'o întâmplare norocoasă, în posesiunea unor note personale ale lui Ucenescu, am crezut de bine să dau publicității o parte din ele, însoțindu-le de alte informații pe care le-am putut câștiga mai ales dela rudele soției sale și înregistrând și unele aprecieri făcute de alte persoane.

Înainte cu opt ani, la o ședință a „Astrei”, ținută la Cluj, profesorul Silviu Dragomir, într'o conferință despre Bengescu, care a jucat un rol important în revoluția din 1848, susținea că acesta ar fi fost autorul melodiei imnului nostru „Deșteaptă-te Române”. Luând cuvântul, am spus că nu e exclus ca imnul lui Mureșanu să se fi cântat și pe altă melodie, nu numai pe cea cunoscută, dar în ce privește melodia cea cunoscută, aceasta e o melodie după care se cântau versurile lui Grigore Alexandrescu „Din sânul maicii mele”, iar cel care a aplicat această melodie la imnul lui Mureșanu a fost cântărețul dela biserica Sf. Nicolae din Brașov, Gheorghe Ucenescu, care l-a cântat mai întâiu în fața protopopului Ioan Popazu, episcopul de mai târziu al Caransebeșului, unchiul lui Maiorescu, fiind prezent, se înțelege, și bardul nostru național și alte persoane, adunate la o masă întinsă pe iarbă verde în grădina preotului Bonifatie Pitiș dela biserica Sf. Treimi de pe Tocile, „de după grădini, pe ulicioara lui Pricop”. Am adăugat că această grădină e proprietatea profesorului Ioan Pricu, directorul școlii superioare de comerț „Andrei Bărseanu” din Brașov. Comunicarea mea a fost primită cu oarecare neîncredere. Dar nu mult după aceea

¹⁾ V. și Emanoil Bucuța: „Andrei Mureșanu” în această revistă, Nr. 8, 1941.

am avut o deosebită satisfacție când am citit în revista *Țara Bârsei*, a. VI, 1933, Nr. 6, articolul domnului profesor Dr. Sterie Stinghe, în care reproduce un pasaj dintr'un manuscris al lui Ucenescu, care se găsește la Academia Română, înregistrat la Nr. 3497, și în care însuși Ucenescu vorbește de melodia despre care a fost vorba, confirmând deci cele spuse de mine în ședința amintită a „Astrei”. Continuând cercetările aici la Brașov, pot completa informațiunile în ce privește locul unde s'a cântat mai întâi „Deșteaptă-te, Române”, precizând că, de mai mulți ani, grădina aceea a ajuns în posesiunea Doamnei Dr. Munteanu, care a clădit acolo un sanatoriu, având intrarea prin strada Precup Nr. 5.

Ucenescu precizează, în manuscrisul său, că Mureșanu „căuta o melodie după care se compue un sonet”, iar el a cântat mai multe cântece de probă, „iar sosind la următorul cânt „din sânul Maicii mele” și cântându-l — a rămas poetul pe lângă această melodie — obligându-mă ca pe Dumineca viitoare să mă aflu și eu împreună cu oaspeții invitați la grădina ca să cânt după melodia aleasă poezia ce o va compune până atunci.

„In Dumineca hotărîtă — iată că vine poetul împreună cu 4 Domni români — și șezând cu toții pe iarbă verde și cu cerașe înaintă — îmi dete D. Andrei Murășan poezia făcută: „Deșteaptă-te Române”, îl probăm puține rânduri, și văzând că în tot melosul este o minune potrivit — l-am cântat cu vocea mea tină și puternică.¹⁾ Mai repetându-l odată, toți Domnii învățând melodia din auz, cântau împreună, mulțămind și urând multă viață și sănătate marelui poet. Din ziua aceea cântul „Deșteaptă-te Române” s'au făcut cel mai plăcut și mai familiar, iar eu eram poftit în toate părțile ca să-l cânt și să învăț tinerimea a-l cânta bine și regulat.” (*Țara Bârsei*, p. 520.) Că nu toată lumea îl cânta „bine și regulat” pentru urechea fină a lui Ucenescu, reiese dintr'o notă a sa, adăosă la sfârșitul cântecului: „Studentii (scil. elevii) numai, învățați de mine îl cântă curat; mai departe îl cântă stricat.” (Ib. p. 522.)

Am reprodus aceste rânduri pentru importanța care o au referitor la geneza imnului lui Mureșanu, deoarece de aci rezultă clar că poetul și-a ales mai întâi melodia și apoi a compus imnul, ținând seama de ritmul elegiei lui Grigorie Alexandrescu „Adio la Târgoviște” în care se cuprind versurile: „Din sânul maicii mele”.

Când am făcut comunicarea menționată mai sus la „Astra”, nu cunoșteam cartea Domnului Mihail Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la*

¹⁾ Ucenescu avea atunci 20 de ani.

Români, apărută în anul 1928, cum se pare că n'o cunoștea nici D-l Dr. St. Stinghe. Capitolul II dela pag. 402 al cărții D-lui Poslușnicu poartă titlul: Originea cântului „Deșteaptă-te Române”. La pag. 404 găsim reproducă — cu mici variații fără importanță — mărturisirea lui Ucenescu publicată în „Țara Bârsei”.

Tot atât de importantă e informațiunea pe care o scoate D-l Poslușnicu din *Arhiva*, a. VI, Nr. 3—4, 1895, pe care o dă Mitropolitul Iosif Naniescu referitor la melodia imnului nostru național. „Poezia de față „Din sânul maicei mele”, cu melodia pe notele bisericești, este scrisă de însăși mâna reposatului Anton Pann, care mi-a dat-o mie, când am făcut cunoștință cu el întâia dată, în anul 1839, la începutul lunei Septemvrie la București, unde mersesem pentru oarecare trebuiță din Buzeu, aflându-mă atunci diacon la Episcopie. (1894, Iunie 22.)”

Dacă la începutul acestui articol l-am numit pe Gheorghe Ucenescu „un minunat protopsalt”, nu am făcut-o pentru că l-am cunoscut și l-am avut profesor de cântări bisericești, ci bazându-mă pe afirmația categorică și lapidară a maestrului Ghiță Dima, care mi-a spus într'o zi: „N'am auzit psalt ca Ucenescu”. Această apreciere venea dela o persoană competentă, foarte măsurată în elogi. Deci cu atât mai valoroasă.

Despre valoarea artistică a melodiei lui Anton Pann, după care s'a cântat și se cântă și astăzi „Deșteaptă-te Române”, v. Poslușnicu *op. citat*, p. 406 și urm., unde se vorbește despre „nepotrivirea” acestei melodii „deplorabile, plângătoare și lăncede” cu nota revoluționară a imnului, care melodie, după D-sa, ar fi tocmai o „dovadă de puținul gust muzical al poeziei”. Tot acolo se menționează și anumite modificări și armonizări ale acestei melodii, precum și diferitele încercări, ca a vestitului lăutar Angheluță, urmașul lui Barbu Lăutarul, de a înlocui melodia originală cu alta nouă.

Călcând pe urmele fostului său „profesor” și trăind într'un oraș cu veche tradiție a scrisului și a tiparului, Ucenescu scrie cântece lumești și bisericești, și adună și publică material folkloristic. Cele mai răspândite publicații ale sale erau cântecele de irozi, de stea și, mai ales, „sonorul”. Dovadă fac despre aceasta și multele ediții ale unora din publicațiile de felul acestora. Înainte de săptămâna Patimilor elevi și alt tineret cumpărau pe capete cu 10 creițari „sonorul”, ca să învețe din timp cântările care se cântă la prohodul Domnului, în Vinerea Patimilor.

Despre valoarea lui Ucenescu ca compozitor alții, nu eu, sunt chemați să-și spună cuvântul, după ce vor studia toate compozițiile lui. Am convingerea că se vor găsi de asemenea istorici literari și critici

de artă care să studieze contribuțiile literare și folkloristice ale acestui om dăruit cu atâtea talente, precum și tablourile rămase dela el, căci Ucenescu se ocupa și cu pictura. Nu e exclus ca să-i succedă unui cunoscător să identifice unele tablouri neșemnate, aflătoare în interiorul sau în preajma bisericii, ca ieșite din penelul lui Ucenescu.

Cine va studia pe Ucenescu ca autor și folklorist, va trebui să cerceteze în ce măsură stă el sub influența dascălului său Anton Pann. Aci semnez câteva versuri de pe coperta colecției sale: Versurile Nașterii Domnului nostru Isus Hristos, tipărită la Brașov, ediția II, a. 1869: „Dela prunci împrumutate Și apoi mai îndreptate, Iară alte adăogate Și în fine tot lor date”, care versuri ne fac să ne gândim la acelea ale lui Anton Pann: Dela lume adunate Și iarăși la lume date”.

Despre o colaborare între dascăl și „ucenic” nu avem date precise. G. D. Teodorescu menționează în *Revista Nouă*¹⁾ cumcă Anton Pann ar fi „făcut muzica” versurilor lui Ucenescu „Victor și Camila, Nădejde cu noroc”. E greu să se dea crezare acestei afirmațiuni, deoarece acea „slobodă traduceré ritmică” a lui Ucenescu „Victor și Camila” a apărut la anul 1860, deci la 6 ani după moartea lui Anton Pann.

Acum iată tot ce am putut afla despre viața cântărețului Gheorghe Ucenescu. Numele său de familie nu-l cunoaștem precis. Lumea îi zicea — poreclă? — Ucenic. Tot așa e introdus și în matricula cununărilor a bisericii Sf. Treimi din Brașov.²⁾ El se iscălea, în tinerețe, Uțenescu, cum semnează o scrisoare a sa datată din București la 29 Martie 1851, pe care o reproduc mai jos, și cum îl găsim semnat la sfârșitul poeziei publicată și reprodușă și aceea aici. Tot așa sunt semnate și poeziile sale publicate în unele colecții ale lui Anton Pann.³⁾

A mai întrebuițat el și un derivat al formei Ucenic: Ucenicescu, cum se găsește pe coperta broșurei sale: *Introducerea elevilor în cunoașterea orândueleur bisericești*, Brașov, Römer și Kamner, 1870, și în programa liceului A. Șaguna din anul 1864/5: G. Ucenicescu, psalt la normă (= la școala primară). Părerea noastră este că toate aceste forme se reduc la forma, neatestată, ce e drept, „Uceanu” care, la rândul ei, derivă din numele de localitate Ucea, prin sufixul gent. -ean. De fapt Ucenescu era din Ucea, din județul Făgărașului. Lucrul acesta îl știam de mult. Pentru a fi și mai sigur de aceasta, am întreat nu de mult pe o cumnată a lui Ucenescu, femeie trecută de 90 de ani: „De unde era nenea Ghiță Ucenic?”, și mi-a răspuns imediat: „De

¹⁾ Poslușnicu, p. 404.

²⁾ Datorez această informație Domnului Profesor Candid Mușlea, pentru care-i aduc și aici mulțumirile mele.

³⁾ V. Poslușnicu, p. 46.

pă la Sibii", dar Doamna Tațiana Spuderca, nepoata soției lui Ucenescu, care a fost crescută în casa lor, a confirmat că Ucenescu era din Ucea. Așa dar informația Domnului Munteanu-Râmnic,¹⁾ care s'a ocupat de viața și activitatea lui Ucenescu, cumcă acesta ar fi originar din vechiul Regat, nu e exactă. Ucenescu era din Țara Făgărașului, din comuna Ucea, și, fiind ortodox, deoarece sunt două comune românești cu acelaș nume în județul Făgărașului, presupunem că era din Ucea-de-jos, ai cărei locuitori sunt de confesiune ortodoxă, până cândcei din Ucea-de-sus sunt aproape toți uniți.

Acum să precizăm și anul nașterii lui Ucenescu. Profesorul Andreiu Bârseanu, în tabloul foștilor profesori dela liceul numit astăzi „A. Șaguna”,²⁾ nu indică anul nașterii lui Ucenescu. Astăzi suntem în situația de a putea preciza că Ucenescu s'a născut în anul 1828. Iată ce ne îndreptățește să stabilim această dată. Ucenescu și-a început cariera de „învățător și cantor la Biserica Sfintei Treime de pe Tocile” în anul 1844 (*Țara Bârsei*, loc. cit. p. 520), unde a funcționat 6 ani, după cum se spune în notele pe care le publicăm mai jos. Aceste cifre ne dau anul 1850. „În cel din urmă an”, spune el, deci în anul școlar 1849/1850, „număram 21 de ani ai vieții mele”. Ținând seama de aceea că anul școlar începe în luna Septemvrie și scoțând 21 din 1849, ne dă 1828, anul nașterii sale. Afară de aceasta, în matricula cununaților a bisericii de pe Tocile e trecut astfel: 1850, 12. XI. G. Ucenic dela Sibii (22 ani) cu Par. V. Neguț de 18 ani. Dacă scoatem 22 din 1850, obținem tot 1828.

Curând după cununie pleacă la București, la școala lui Anton Pann. Cât timp a urmat această școală nu putem preciza, după datele care ne stau azi la dispoziție. După ce s'a întors de acolo, a fost angajat cântăreț la biserica Sf. Nicolae din Brașov, în care calitate a și murit în anul 1896.

Ucenescu se vede că a menținut legături cu fostul său dascăl, pe care-l stima foarte mult, iscăbind cu mândrie „student”³⁾ al domnului Anton Pann. Aceasta reiese și din faptul că între cărțile din biblioteca lui Ucenescu⁴⁾ am aflat anunțul de moarte și „Diata” acestuia, pe

1) „Pe drumul Brașovului”, IV, în *Gazeta Cărților*, 1939, Nr. 1—2.

2) Andreiu Bârseanu, *Istoria școalelor centrale române gr. or. din Brașov*, 1902, p. 598.

3) Denumire imprumutată din terminologia întrebuițată pentru elevii liceului și ai școlii superioare de comerț din Brașov.

4) După moartea soției lui Ucenescu, cumnatul său, Irodion Neguț, mi-a dat câteva cărți din biblioteca cumnatu-său, pe care le-am dăruit Muzeului Limbii Române de pe lângă Universitatea din Cluj-Sibiu, împreună cu alte documente aflate între aoele cărți.

dosul căreia Ucenescu scrie : „Adiata fostului meu profesor”. Și aceste documente se găsesc astăzi la Muzeul Limbii Române.

Ca dascăl de psaltichie era foarte apreciat. *V. Istoria școlilor*, p. 311, notă, și aprecierea directorului liceului G. I. Munteanu, în programa a 5-a a gimnaziului, a. 1863/4 : „Psaltichia se propune de d. G. Ucenescu, atât la gimnaziști cât și la elementari, după o sistemă atât de metodică, că merită a se lăși de comun, ca să nu mai cântăm fiecare dupre glasul gurei”.

Ucenescu afară de lecțiile dela școală avea și elevi particulari pe care-i introducea în psaltichie. Am cunoscut doi nepoți ai soției sale, pe Gheorghe Birea și pe Gheorghe Irimie, foști elevi de ai săi. Cel dintâiu a și ajuns cântăreț la aceeași biserică, la Sf. Nicolae, și ținea strana din stânga, alături de unchiul și fostul său dascăl. Tot Ucenescu l-a inițiat și pe D-l Dr. Sterie Stinghe în arta psaltichiei.

Pentru a cunoaște intru câtva vieța intimă a lui Ucenescu, suferințele sale în căsnicie, resemnarea sa, sufletul său, și pentru a contribui la cunoașterea stilului său, reproduc aici o parte dintr'o ciornă a unei plângeri a sa contra soției sale, adresată „scaunului protopopesco”, scrisă în anul 1870 pe foile netipărite ale uneia dintre cărțile bisericești din biblioteca sa :

„Caz înainte scaunului protopopesco cu lacrimi și cu rugăciuni ca să se milostivească a asculta jeliurile mele în următoarele :

„Eu am fost un copil sirman din părinți sirmani, fără nici o speranță în lume. Dar Dumnezeu care poartă grije de toate a orânduit pentru mine părinte bun care m'a nutrit, mi-a dat creștere bună și puțină cultură, pentru cât s'au putut. Acel părinte bun sunteți Domnia Voastră, prea Onorate și mult meritate Dle protopope. 1)

„După ce am absolvat 4 clase de normă²⁾ sub prea Onorat D-voastră care ați fost atunci Diacon, m'ați așezat învățătoriu și cantor la Biserica cu hram(ul) S. Treimi pe Tocile.³⁾ Acolo am funcționat 6 ani, cu purtare morală înmulțamitoare. În cel din urmă an numărăm 21 de ani ai vieții mele. S'au legat atunci de mine voatrele,⁴⁾ ca să iau în căsătorie pe fiica gocimanului⁵⁾ Vasile Neguț, iar acesta și cu familia dănsului nu înceta a mă invita la masă, a-mi trimite acasă din toate dulcelele ce avea, așa încât prea mult m'a îndatorat.

„Am socotit că aș nimeri a mă căsăto(ri) cu fiica acestuia păr(inte). Mai departe nu am cunoscut această familie.

„M'am rugat de patronul meu să binecuvinte pasul meu spre căsătorie cu această fată, însă patronul meu nu voia a mă slobozi în tocmele cu numita.

„Dar în fine nemai având ce să-mi facă, fiindcă nu voiam a asculta propunerile patronilor mei, zise : fă ce vrei, însă, de nu va fi bine, singur să-ți mulțamești.

1) E vorba de Iosif Barac, fiul scriitorului Ion Barac.

2) Patru clase primare.

3) În anul 1844, având 16 ani. *V. Țara Bârsei*, I. c.

4) Peșitoarele.

5) Epitropului.

„M'am căsătorit, însă cuvintele patronilor mei a fost sfinte . . .

„M'am desgustat de soția mea în grad mare, și vream să iau lumea în cap, să nu mai știe niminea de mine.

„Dumnezeu singur știa intristarea mea. Și la 6 săptămâni după cununie m'au ales reprezentanța S. Nicolae ca să mă trimiță la București a studia cântarea bisericască după artă, ca în urmă să mă așeze cântăreț la S. Nico(lae). Am primit cu bucurie să mă duc și să scâp de această femeie nepotrivită dorințelor mele. . .

„Tăcerea de 20 ani a devenit de acolo că eu sum și am fost un om rușinos. Nu-mi venea la socoteală a-mi face svonul acela că suntem ticăloși amândoi. Am trăit atâta vreme și m'am silît în tot chipul ca să uit cele trecute . . . și am mers cu traiul înainte. Dar ce folos? Că soția mea nu a știut și încă nu știe să mă prețuiască. De când o cunosc, niciodată nu mi-a făcut bucurie cu fapta sau cu cuvântul. Mândria din naștere, sumeția, supremația, inima rea, răzbunarea și batjocurile sunt relele ce o pun în mișcare pe minut. Dânsa nu crede când nu poate bărbatul să numere bani la socoteala ei. Drăcuște și își blastămă viața și în mine bagă venin de moarte.

„Eu totdeauna ca să scap de o gură așa de rea, mă duceam în soțietăți¹⁾ ziua și noaptea cu cheltueli mari, la care numai soția mea a fost pricina. Destul i-am spus să-și schimbe firea după plăcerea mea, și eu după a ei, dar dânsa tot așa a zis că ea n'are nici o pricină.

„Răutatea și purtarea soției mele a desgustat părinți, frați, surori și rude. Toți o a părăsit și nu mai vrea să aibă înclinare cu dânsa Șade toată ziua în casă, doarme, se scoală, se ceartă, ocărește, blastămă pe ai casei, încât niciodată n'am liniște.

„Eu, ca cântăreț, în felul meu, am lipsă să fiu totdeauna vesel, să mănânc cu tignă, și cu plăcere să viu și să ies din casă. Această norocire mi-a lipsit și-mi lipsește din casă.

„Eu când viu acasă, parcă merg la temniță. Când mănânc, îmi cade greu. Când merg la Sta Biserică, tot supărat și cu nemulțămire îm(i) fac slujba mea.”

Acestea sunt ultimele cuvinte scrise pe foile care sunt la mine. Nu știu dacă a terminat jalba și dacă a înaintat-o Scaunului protopopesc, sau și-a dus mai departe traiul ca până atunci, fără a se mai plânge cuiva. Nenea Ghiță Ucenic, fire de artist, era bun și iertător, cum reiese din scrisoarea și din poezia dedicată soției sale și tipărită, probabil, în tipografia lui Anton Pann, la București, pe care le re-droduc aici.

Iubită Soțioară

Curând și cu grab' viu eu cu aceasta scrisoare ca să te rog să nu te mai superi nîmî(c) pentru pricina soru-ti(i) Lasă toate la o parte și-ți șterge lacrimile și de astăzi incolo te păzește în cinste, și atunci nimeni nu te va pâri mie, nici Diaconu nu te va ocără, iar de te și ocărește îți vrea binele, și atunci să cade să-i săruți mâinile, să te arăți cuminte, ca să te iubească. Apoi de scrisoarea ce o au adus văru culege din ea câte îți trebuie, și nu te supăra, în inimă, iar înaintea taichii și a maichii arată-te supărată și le adu aminte câte un cuvânt din ale mele și nu le spune că ți-am scris de bine^e— auzit-ai?, lasă-i să să invețe minte și să crească copiii(i) mai bine. — Iar când va veni Todorică și Dincă la voi, cu apă fiartă, și cu cenușă să le arunci în ochii lor, auzit-ai? Că eu sânt supărat de moarte pentru ce am auzit,

1) La chefuri.

că eu toate le știu din Brașov. Păzește-te dar, și primește dela Voina al Mățarului o ocă și șazezi de dramuri de alva și la nime să nu dai din ea, adecă la străin ci numai la părinți și leichi(i) Țichi(i) Puiului, iar Diaconului și nașului nici să nu-i spui de alva, că apoi faci mânia, și vei ști(i) că eu nu viu curân(d) la Brașov, poartă-te dar și fi cuminte — și cu blăstăm îți spui ca scrisorile ce le trimit Dumitale ni-murui să nu le dai să cetească, auzit-ai?, că m'am supărat când am auzit că le-au cetit nașu și Părintele, — apoi pă Diaconu să nu să supere nime pentrucă vă păzește, fiindcă eu l-am îndatorat. — iar Taica să să invețe de azi incolo minte. In sfârșit sărutându-te dulce

rămăiu credincios soț al Dumitale — dorindu-te eu
Gheorghe Uțenescu
 cântăreț

București, 29 Martie 1851.

Dragă! în ziua de Pașt(i) să ții și făclia mea, însă Dumneata singură, nu voi pe altu.

Cântul către o iubită soție

1
 Mila mea, dulceața mea,
 Dorul meu și vieța mea,
 Numai tu ești pre pământ;
 Fără tine dureri port,
 Nu mă țiiu nici viu nici mort
 Trist peste măsură sânt.

2
 Unde merg tot lacrimi storc
 Și grăbesc să mă întorc
 Cu un minut mai curând,
 Să viu la sfântu-ți amor
 Și pe brațele-ți să mor,
 Mângăerile-ți gustând.

3
 Orice vine, mi-e 'nzadar,
 Dulcele il simt amar
 Dela ochii tăi când plec;
 Iar cu tin' nenorociri
 Mi se par tot fericiri,
 Mulțumit eu le petrec.

4
 Dar și tu, suflet al meu,
 De dorești precum și eu
 Și l'amorul meu gândești,
 Te mângăe așteptând
 Că mă vei vedea curând
 Sănătos precum dorești.

G. Uțenescu.

Pentru a putea da o listă cât mai completă a publicațiilor lui Ucenescu am utilizat următoarele lucrări:

1. *Kronstädter Drucke, 1535—1886. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Kronstadts von Julius Gross, Professor und Bibliothekar am ev. Gymnasium A. B. zu Kronstadt. Druck von Joh. Gött & Sohn Heinr. 1886.*

2. Andreiu Bârseanu, *op. cit.*

Cine va studia toată opera lui Ucenescu va trebui să cerceteze și manuscrisul înregistrat la Academia Română sub Nrul 3497 și menționat de d-l Dr. St. Stinghe în *Tara Bârsei*,¹⁾ precum și colecțiile

¹⁾ Imi comunică d-l Dr. Stinghe că d-sa a copiat un mare număr de melodii cuprinse în manuscrisul acela, transcriind unele din ele pe note liniare.

de versuri ale lui Anton Pann, înainte de toate *Spitalul amorului*, unde Ucenescu e trecut sub numele Ușenescu. Afară de acestea d-l Munteanu-Râmnic anunță că și D-sa e în posesiunea unui volum de ale lui Ucenescu. Nu știm dacă e vorba de vreo publicație înregistrată de Gross și de Bârseanu sau de vreun volum netrecut în bibliografiile acestora.

1. Ucenescu Georgie, *Cântece de stea și colind, ce se cântă la nașterea D. nostru Is. Hr.* Broșura întâiu. Römer și Kamner 1856. Br. 16°, 48 pag.
2. Ucenescu G., *Victoru și Camilla, o slobodă traducere ritmică.* Römer și Kamner. 1860. 16°, 32 pag.
3. Ucenescu Georgie, *Sonoru sau frumos răsunătoarele plânso-cânturi ale înmormântării Domnului și mântuitorului nostru Isus Hristos.* Tipografia lui Römer și Kamner. 1862, 8°, 16 pag. — A doua tipărire. 1868. — A treia tipărire. 1874. — A patra tipărire. 1880. — Römer și Kamner, 1880. — A cincea tipărire. Alexi. 1886. Cu caractere latine.
4. Ucenescu Georgie, *Magazin de cânturi vechi și noi.* Broșura întâiu. Römer și Kamner, 1863. 16°, 152 pag.
5. Ucenescu Georgie, *Versurile nașterii Domnului nostru Is. Hr.* Ediția a doua. Römer și Kamner. 1869, 16°, 72 pag. (Se vede că ediția întâia n'a fost tipărită la Brașov). Editura a treia. Alexi. 1885. 16°. 32 pag.
6. Ucenicescu G. *Introducerea elevilor în cunoașterea orândueleur bisericesti.* Brașov. Römer și Kamner, 1870. 12°. 48 pag.
7. Ucenescu G., *Canonul sfintei cuminecături, care este trebuincios la tot creștinul pentru mântuirea sufletului său.* Dedicat tutulor școlarilor de Georgie Ucenescu. proto-psalt etc. etc. Römer și Kamner, 1874. 32°. 30 pag.

CONSTANTIN LACEA

ION POP RETEGANUL ¹⁾

În ciclul de conferințe intitulat „Figuri literare transilvănene”, au fost prezentați în acest loc și la această oră în ultimele trei săptămâni, Andrei Mureșanu, Iosif Vulcan și Iosif Hodoș. Cărturarul pe care, drept încheiere a seriei de evocări ardeleni, vi-l înfățișăm astăzi seară, n'are nici pe de parte un nume atât de cunoscut și de răsunător ca aceia despre care s'a vorbit până acum.

Intr'adevăr, amintirea lui Andrei Mureșanu va trăi mereu în nimbul eroic al năvalnicului și în veci actualului „Deșteaptă-te Române”; energia senină a lui Iosif Vulcan în fruntea *Familiei*, făcând din existența de peste patru decenii a revistei orădane un simbol al stăruinței ardeleni, rămâne un exemplu de optimism creator; iar Iosif Hodoș a fost un intelectual distins și un luptător politic de mare temperament.

Care este formula care ar putea cuprinde înțelesul vieții și activității atât de puțin cunoscutului meu erou, Ion Pop Reteganul?

O istorie literară îngrijorată peste măsură ca nu cumva sacrosanctele criterii estetice să sufere vreo atingere, îi refuză ospitalitatea sau îl tolerează cel mult în vreun colț uitat, laolaltă cu alții obscuri a căror înșirare monotonă se încheie, de obicei la un sfârșit de capitol, cu un plictisit etc.

Dar dacă am schimba puțin unghiul de vedere și dacă în locul acestei selecționări, uneori de steril și arbitrar exclusivism, am acorda oarecare atenție, alături de cerințele frumosului înalt și rar și unor principii mai elementare, dar nu mai puțin obligatorii; dacă de exemplu am cântări valoarea literaturii și din punctul de vedere al sporului de vlagă spirituală, pe care ea îl aduce sau nu neamului întreg; dacă am ținea seamă așa dar și de nevoile sufletești ale mulțimilor care n'au

¹⁾ Conferință rostită la Radio.

prilejul inițierilor prețioase, dar au, de atâtea ori, înțelegerea dreaptă și uneori uimitor de promptă a valorilor hotăritoare; dacă, cu alte cuvinte, am privi literatura din perspectiva largă a vieții, ca produs al vieții și generatoare de viață, atunci fără îndoială și Ion Pop Reteganul ar fi altfel înțeles și prețuit.

Marele merit al acestui dascăl cu inima de aur a fost acela că și-a înțeles timpul, a știut să i se acomodeze cu gospodărească cuminențenie, servindu-și astfel neamul cu devotament desăvârșit și cu un folos pe care nu-l înțelege decât cineva care, la rândul său, privește și el cu ochi de gospodar economia sufletească a neamului din care face parte.

Activitatea de dascăl și îndrumător, de folklorist și de povestitor a lui Ion Pop Reteganul, activitate risipită în parte prin toate publicațiile ardelenene ale vremii, și rămasă în bună parte necunoscută, are ceva din anonimul dar și din rostul adânc al pietrelor dintr'un zid, al grăunțelor din pământ.

Pentru epoca în care s'a desfășurat, ba chiar pentru multă vreme ce i-a mai urmat, cu greu se poate închipui ceva mai necesar, și mai binevenit decât o asemenea activitate. Ne găsim în anii de după înțelegerea austro-ungară din 1867. Transilvania e încorporată în Ungaria. Pentru românismul ardelean se anunță zile grele, atacuri repetate cărora trebuie să li se opună rezistență cu orice preț. Și rezistența nu poate fi organizată decât la sate, fiindcă temeiul existenței românești era numai satul. Tot ce nu intra în orbita acestor preocupări, era de prisos, putea să mai aștepte, oricâtă valoare ar fi avut altfel. O mentalitate ardeleană specifică se încheagă din aceste date ale situației politice creată prin dualismul din 67, o mentalitate ale cărei iradațiuni străbat toate domeniile vieții, acordându-le. Problema micii proprietăți țărănești, biserică, școală, societăți culturale, literatură, toată averea unui neam sărac, — se împletesc într'o unitate inextricabilă, dominată de imperativul rezistenței naționale. Totul e prețuit în primul rând prin prisma acestui imperativ — și, atunci, e de mirare că gratuitatea fenomenului estetic și individualismul nu găesc înțelegere?

O antinomie cu deosebire ciudată prezintă în anii aceștia viața culturală din Ardeal. Se stăruie, pe de o parte, în rigorile de fier ale latinismului, chiar după ce ideile junimiste încep să treacă pe diverse căi, și dincolo de munți; pe de altă parte se stărnește o dragoste tinerească pentru frăgezimea poeziei populare. Bătrânul Cipariu dela Blaj, printre tomuri pline de grele învățături, își strecoară din când în când privirile-i adânci de mag și spre minunile folklorului, iar învățăcelul lui credincios, Ion Micu Moldovan, Moldovănuț, canonicul cu demnitate de senator roman, dar și cu mintea jucăușă a unui unchiu

țaran, poartă, în paginile *Arhivului* din mica Romă, războiul crâncen și plin de arguții împotriva lui Maiorescu, saltarele însă îi sunt pline de doine și chiuituri și colecția lui Andrei Bârsan și Urban Jarnik din acestea se va împlini.

De fapt, paradoxul nu e paradox: Stăruința în tradițiile latiniste și interesul pentru poezia populară nu sunt decât două fețe ale aceleiași probleme de organizare a economiei spirituale românești în sensul rezistenței, a păstrării de sine. Punctul de plecare în prețuirea și utilizarea folklorului fiind altul în țara liberă și altul dincoace de munți, și rezultatele trebuiau să fie altele — și în această privință ajunge o simplă juxtapunere: Eminescu și Creangă, pe de-o parte, Slavici și Coșbuc pe de alta.

Mai puțină subțirime, un sens mai pragmatic al vieții, un accent mai aspru caracterizează gustul și orientarea ardeleană și în această privință.

La Ion Pop Reteganul, tutelat de blăjeni — era învățător unit și se bucura de prietenia protectoare a unui Cipariu și Moldovănuț, — aceste înclinări ale spiritului ardelean, la care se adaugă și concepția pedagogică utilitaristă a timpului, duc la un didacticism însuflețit, în veșnică activitate, dar monoton chiar prin zelul lui unilateral.

Dascălul care povestindu-și viața spunea că dacă s'ar naște de o sută de ori, tot învățător s'ar face, căci nu există o mai frumoasă carieră pe pământ decât cea de învățător, nu s'a desmințit nici în activitatea lui de om de condeiu. Ca scriitor el rămâne tot învățător și numai învățător. Dar cu câtă pasiune și convingere, cu cât devotament neistovit.

Numai o dragoste nemărginită pentru țărănimea ardeleană, din care se trăgea și față de care se simțea legat printr'o conștiință profundă a datoriei, numai increderea neclintită în calitățile ei, pot explica focul acesta blând și statornic din sufletul lui.

Iată de ce spuneam că nu de sus, dela înălțimea unor exigențe literare, ci de jos, dinspre țărănime trebuie privită această viață, așa cum, cu limpede consecvență, Pop Reteganul singur și-a îndrumat-o, în tot ce a gândit, a scris și a întreprins. Satul era universul lui; de acolo a plecat; lui și pe limba lui i-a vorbit; în el s'a întors la veșnica odihnă.

Ion Pop Reteganul s'a născut din părinți țărani în Reteagul din județul Someș, în anul 1853. Pământul acesta, astăzi în mâini streine, trăiește calm și plin de viață românească în fragmentele de amintiri pe care spre scăpătatul vieții, învățătorul, întors acasă din multele-i peregrinări, le-a însemnat despre el în volumașul *Odinioară și acum*.

Vedem „bătrâna” căsuță mică de nuele, acoperită cu paie, precum erau toate casele Românilor dela noi după revoluția din 1848, o căsuță bună și primitoare. „Și ce masă era masa părinților mei! Mulți domni au mâncat la măsuța aceea mică, mulți preoți, protopopi, notarăși, dascăli mari și mici, diecei care mergeau la școalele din Năsăud ori Bistrița”. La școlile din Năsăud, la norme, a fost dat și el după ce făcu patru clase primare în satu-i natal, iar de aici, prin 1870, la preparandia din Gherla, unde însă nu stă decât un an, în toamna viitoare înscriindu-se la preparandia din Deva. Nu apucă însă să-și încheie studiile: „În primăvara anului 1873, ne spune Reteganul în autobiografia lui, părăsi băncile școlii ca un om vrednic de a-și câștiga pâinea sa”. E chemat la Școala grănicerească din Orlat, lângă Sibiu, cu un salariu anual de 200 florini, cuartir și 3 stânjani de lemne. Nu fără emoție își începe activitatea inclusă, după cum singur o mărturisește. Dar — adaogă — „trecură toate. Cetii bărbătește prelegerile ce aveam de predat, răsfoii metodele și în scurtă vreme deveni acasă în afacerile dascălești”.

Acasă în afacerile dascălești, da, — nu însă și în Orlat și aproape nicăieri în cursul celor 19 ani de carieră dascălească. Biograful lui, Vasile Netea, are dreptul să se întrebe dacă a fost oare învățător român de atâtea ori mutat ca Ion Pop Reteganul. Ceea ce a urmat dela 1873, anul numirii la Orlat și până la 1892 când, bolnav de ochi, iese la pensie și se retrage în satu-i natal, e într'adevăr puțin obișnuit, cu oarecare îndrăzneală am putea spune chiar fantastic — dacă cuvântul n'ar fi prea pretențios, pentru un om atât de blajin și așezat ca învățătorul nostru.

Dacă am urmări pe hartă satele unde a funcționat, am vedea că în cei 19 ani de dascălie, Ion Pop Reteganul a făcut ocolul întregului Ardeal. Și aceasta nu la întâmplare și nu din constrângere, ci după un plan bine chibzuit și din dorința de a cunoaște cât mai mult din viața poporului nostru. A fost învățător, rând pe rând, la Orlat lângă Sibiu, la Vâlcelele rele din jud. Hunedoara, la Baru Mare pe Valea Jiului, în fundul Țării Hațegului, la Lisa din jud. Făgăraș, la Bouțar în Dieceza Lugojului „chiar în pasul Porții de fier”, apoi în munții lui Iancu și Horia, la Școala Confesională din Bucium Sășa, la Săcel lângă Blaj și la Rodna Veche, de unde în sfârșit se trage spre casă. Dar nu are stare nici acum și îl vedem și în acești ultimi ani ai vieții când la Sibiu, unde e secretar al Astrei, când la Năsăud. Doar moartea care l-a găsit totuși la Reteag, în 1905, pune capăt acestor drumuri de o viață întreagă.

Ce comoară de experiență a putut aduna în acești ani de neobosită drumeție se va vedea când se vor cerceta toate manuscrisele lui, azi departe de a fi încă cunoscute. Prin câte izbeliști va fi trecut, se poate mai mult ghici decât ști din autobiografia lui în care e o bărbătească fereală de a insista prea mult asupra amănuntelor mai subiective.

„La Vâlcelele rele nu aflai școală, închiriai deci o casă, iar în loc de bănci bătui nescar scânduri pe pociumb cu mâna mea, cum putui, adusei abecedare și începui școala”. La Bouțar găsește școala „părăsită, desgrădită, ruptă”, nu găsește, în schimb, niciun singur abecedar, ca și la Rodna Veche de altfel. „La Sâmcel, — ne înștiințează autobiografia, — padimentul cuartirului învățătoresc îl făcusem cu mâini e mele”.

Unde mai pui că se întâmplă — și nu rar — să nu-și primească salariul la timp, — uneori chiar când e mai tare strâns în curele cum notează, în treacăt, în autobiografia la care ne referim.

Dar dascălul de vocație, — dascăl nu numai între cei patru pereți ai școlii — nu se dă bătut. Și nu descurajează nici atunci când apelurile lui, făcute în scopul de a se porni o acțiune pentru procurarea de cărți și de rechizite școlare, care lipsesc nu numai la Rodna, ci mai în toate părțile, nu găsesc înțelegere decât la eterni „Dascăli și Preoți de cei mici, la plugari și la funcționari de ești mărunți”, căci despre partea celor „cu plăți mari, posesori de pe câmpie și din munții cu aurul, feri Doamne!” Rechizitorul împotriva acestora are accentul trist al unei mari omenii: „Așa apoi numai din gură, dela mesele... cu mâncări alese și băuturi scumpe, slab vom lumina neamul, dacă abecedare nu-i dăm”.

Nimic nu poate abate însă curajul întreprinzător și perseverența acestui om de nesecată energie. Mutat din sat în sat, el își desfășoară imperturbabil programul multiplu, de adevărat enciclopedist al vieții dela țară. Scoate gazete și reviste pentru învățători și pentru săteni, sădește pomi, scrie povești și manua'e de pomicultură, împrăștie îndemnuri și sfaturi pentru orice împrejurare a vieții și mai ales observă și adună tot ce poate vedea și auzi în viața satelor pe unde trece, la horă, la nuntă, la priveghiu, la înmormântare și la pomeni, la clacă, la șezătoare, la colindat.

Și viața aceasta de neconținută mișcare de neîntreruptă căutare și dăruire îi dă cele mai mari mulțumiri.

În povestirea intitulată *Firuța Ursului*, el o evocă astfel:

„Vor fi vreo 18 ani de când umblai mai întâi și mai întâi în satul Frumoasa. Atunci eram tânăr, umblam în lungul și în latul Țării și în car și în căruță și călare și pe jos, să adun cântecele populare

și să văd cu ochii traiul și datinele poporului nostru". Iar Părintelui din Frumoasa care-i era rudă și care-l poftea stăruitor să mai zăbovească și la ei, „barem câteva zile, ca la neamuri, că la străini a stat destul, dascălul drumeț îi răspunde, frumos și cald:

„Nu stau pe la străini, Părinte, ci la neamuri, că doară Românii toți ni-s ne-am”.

Din toate locurile pe care le-am cutreerat, mai statornic și mai limpede, Țara Hațegului i s'a întipărit în minte.

Din pragul bătrâneții, amintirea credincioasă o vrăjește ca pe o țară de taină a visurilor tinerești:

„Frumos e Ardealul fără măsură, dar în el mai frumos este acest corn ce este în jurul Hațegului și care până în ziua de astăzi se numește Țara Hațegului. Soarele când răsare, mai întâi dă bună dimineața acestui ținut; razele lui stau mult de vorbă cu Românii hațegani pe care îi află în munți la oi, în vale la coasă, pe câmp la secere, pe coaste la vii, căci, deși e mică Țara Hațegului, dar întrunește în sine tot ce Ardealul are mai bun și mai frumos. Ea se poate numi cu drept cuvânt un Ardeal în miniatură...

„Răpit de frumusețea acestui ținut, l-am căutat adesea; am fost mai în toate comunele mai însemnate, am suit mai toate dealurile și munții lui și am făcut cunoștință cu Românii din toate clasele acestui rai pământesc.

„Și dacă ar fi să am putere, bucuros ași mai călca odată acest ținut romantic, a cărui fiecare vale și culme își are istoria sa, m'tul său, produsele proprii. Bucuros ași mai sta de vorbă cu câte un Luncan, Macrea, Tatul, Bălan, Boian, Stejar, Gangur, Iarba, Corbu, Mărăscu, Părăscu, Păun, Teian, Băluș, Fulgeru, Bărcianu, Furtună, Cădea, Păgănu, Ursu, Arbore, Mărilă, Pitulice, Alun, Troilă, Ciacu și alții care mi-au spus atâtea și atâtea istorii din trecutul nostru”.

Ceea ce a apucat să publice, în broșuri, în reviste și ziare, din cât folklor a strâns cu prețul unei hărnicii fără pereche — e mult fără îndoială, și este totuși disparent de puțin, în comparație cu imensul material rămas în manuscris și păstrat la Academie în 21 de volume mari. Abia când această uriașă operă — cea mai masivă și mai grand-oasă înfățișare a folklorului din Ardeal, cum o numește biograful său, va fi scoasă la lumină și va fi cercetată în amănunte, — abia atunci se va vedea adevărata față a lui Ion Pop Reteganul.

Din folklor, din temeinica cunoaștere a vieții și graiului satelor ardelenene își trag puțina sevă și nuvelele sale, dacă povestirile de naiivă compoziție, trebuind să ilustreze mereu triumful binelui și pedepsirea răului, pot fi numite nuvele în înțelesul de azi al cuvântului. În ele Pop Reteganul combate risipa, fudulia, lenea, spiritul de gălceavă, in-

vidia, beția și chiamă pe oameni la Dumnezeu, fi îndeamnă la cruțare la meserii, la solidaritate în bine. Multe frunți au descrețit, multe inimi au întărit în satele noastre ardelene, aceste povestiri ale bunului domn învățător.

Dar ele cuprind, risipite printre lungile predici, comori de observații sprintene, de sentințe cu miez și cu haz, care pot încânta pe oricine. De exemplu Petre Frunză-Verde e un Român ticălos care își aduce nevestă tocmai din Bosnia, pe unde a cătănit. „Și nici cinci ani nu trecură după ce o adusese în binele lui Badea Tănase și se măcina binele tothuc, de gândeai, fer Doamne, că focul a umblat pe acolo. Și nu era modru să nu se macine, căci pe la ei tot un ospăț era câte Dumineci a lăsat Dumnezeu Sfântul”.

Tatăl a doi copii învrăjbiți, ajunge la bătrânețe la casa nepotului, care îl primește cu bucurie, că „știi zicala: fără om bătrân și fără o sută de zloți să nu te lași cât poți”.

O fată nesocotită „e brudie de minte”, o codană de 15 ani e „feciorită”, un om cuprins cu lucrul e un om „învăluit” iar o femeie certăreață e înfățișată așa:

„Satul nostru nu e un sat mic, că are peste 450 de fumuri și mai la tot fumul este o femeie și mai fiecare femeie are o meliță: dar dacă ai pune la un loc toate melițele din sat și le-ai pune să melițe deodată, toate ar amuți când Lelea Ana, muierea lui Gheorghe a Pascului, s'ar prinde la ceartă cu cineva.

„Are un glas ca un clopot din cele mari din turnul Sașilor dela Bistrița. Apoi cum li-i casa în deal, răsună tot satul, când își desmiardă bărbatul, ori are de împărțit ceva cu cineva”.

Dar Ion Pop Reteganul n'a vrut să fie un scriitor în înțelesul de azi al acestui cuvânt, și dacă a reușit să fie totuși uneori, cum îl arată frânturile citate, a fost oarecum fără voia lui. La ce a râvnit el a fost ceva mai puțin și ceva mai mult decât o g'orie de literat. A lucrat din răspuțeri și pe toate căile la luminarea și ridicarea milioanei de săteni români din Ardeal, tuturor toate făcându-se, cum zice Sfântul Pavel despre sine, — a lucrat cu dragoste și cu credință, fără gând la consacrări înalte, de care îi păsa prea puțin, cu inima însă mereu alături de oamenii glicii în care nu vedea „subiecte” ci frați, nu străini, ci neamuri și cărora le trimetea cărțuliile lui spornice, adesea cu prefețe care isprăveau cu familiarul „să auzim de bine”. Pentru epoca de mare reculegere, de mari eforturi colective ardelene, din a doua jumătate a veacului trecut, Ion Pop Reteganul rămâne una din figurile cele mai reprezentative.

ACTIVITATEA ETNOGRAFICĂ ȘI FOLKLORICĂ A LUI NICOLAE IORGA

Cercul de studii etnografice, înjghebat în jurul catedrei de etnografie a Universității noastre și a Muzeului Etnografic al Transilvaniei, închină această ședință solemnă și publică memoriei marelui învățat al neamului: Nicolae Iorga.¹⁾

Eram datori să aducem această pioasă închinare în cadrele societății noastre; întâiu pentru că N. Iorga a fost membru de onoare al vechei Societăți Etnografice din Cluj, a cărei continuare este și cercul nostru de studii etnografice și, în al doilea rând, pentru bogata sa activitate și mai ales interesul și dragostea deosebită ce a dovedit în toate împrejurările față de cercetările etnografice și folklorice din țara noastră.

Activitatea științifică a acestui mare bărbat al neamului este caracterizată prin bogăția fără seamăn a publicațiilor sale și prin activitatea sa multilaterală.

Între științele pe care le-a îmbrățișat cu o deosebită căldură și o permanentă atenție, au fost și etnografia și folklorul, care iau avânt la noi tocmai începând cu anii 1890, perioadă când începe și uriașa activitate a acestui neobosit cercetător al trecutului nostru.

Începând cu această perioadă când, deși apar numeroase lucrări din domeniul etnografiei și mai ales al folklorului, dar făcute în mare parte de specialiști veniți din alte domenii sau de amatori fără pregătire, se resimțea în domeniul științei noastre lipsa unui mare îndrumător, așa cum a fost N. Iorga pentru istorie și literatură. Tot el a fost acela care a animat și îndrumat pe cercetătorii din domeniul etnografiei și folklorului. Considerăm această activitate a sa ca îndrumător,

¹⁾ Cuvântare comemorativă ținută în ședința din 30 Mai 1941, a „Cercului de studii etnografice” din Sibiu.

ca cea mai importantă contribuție a sa făcută în serviciul științei noastre.

Răsfoind revistele și ziarele acestei epoci, dela 1890 incoace, el apare ca animator al tuturor cercetărilor vieții noastre populare. Publică literatură populară, încurajează culegerile și scrie numeroase prefețe la cele mai de seamă publicațiuni din domeniul etnografiei și folklorului. Ne uimește interesul deosebit de cald cu care urmărește și încurajează publicațiile etnografice. Nimic nu-i scapă din ce apare în acest domeniu. Numeroasele sale articole, dări de seamă, critici, etc., sunt toate martore ale interesului neobișnuit de viu cu care el urmărea orice contribuție de acest fel, oricât de neînsemnată ar fi fost.

Nimic mai firesc și de înțeles decât acest interes al lui pentru manifestările culturale ale poporului dela țară. El se explică prin însăși structura sa sufletească: dragostea sa nețărnută pentru țărănime și grija sa de mare patriot pentru spațiul etnic al neamului nostru și mai ales pentru tot ce este manifestare a spiritului autohton românesc.

Dacă urmărim activitatea sa în domeniul istoriei, cu surprindere constatăm, mai ales noi etnografii, că la baza ei stau principii care sunt considerate ca fundamentale și pentru cercetările etnografice. Am putea afirma, cu oarecare îndrăsneală, că în cercetările sale istorice Iorga a fost condus de principii care stau și la baza cercetărilor etnografice. Acestea sunt:

1. Studiarea tuturor manifestărilor populare.
2. Studiul unui popor poate fi înțeles mai bine prin asemănare cu alte popoare.
3. A urmări și considera studiul specificului etnic și ca bază a culturii noastre literare și artistice.

Aceste principii fundamentale le putem descoperi chiar în prima sa prelegere ținută la 1894, la vârsta numai de 23 ani, ca profesor la catedra de istorie universală pe care a onorat-o o vieață întreagă de om. Iar pentru mântuirea specificului nostru etnic, a dus acea luptă titanică împotriva a tot ce e străin în cultura noastră. Lupta sa împotriva străinismului, pentru apărarea specificului nostru etnic, a dus la acea reacțiune a sa în domeniul istoriei noastre literare și a determinat întreaga sa activitate cunoscută sub curentul „Sămănătorismului“, hotărâtoare și pentru destinele literaturii noastre culte.

Dragostea sa pentru țărănime îl apropie nu numai de cercetarea tuturor manifestărilor populare, fie în domeniul istoriei, fie al etnografiei sau folklorului, dar face din el cel mai aprig și neînfricat apărător al acestei clase, care este purtătoarea și păstrătoarea uneia dintre cele mai strălucite civilizații populare.

Dragostea sa sinceră pentru țărănime ne-a dat acel fulgerător articol: „Dumnezeu să-i ierte” ca un necruțător, zguduitor și neiertător rechizitoriu adresat politicianismului și prohod al miilor de țărani prăbușiți în țărâna țării la răscoalele țărănești din 1907.

Nu numai această dragoste pentru țărănime și manifestările ei l-au apropiat de cercetările etnografice, dar și interesul său cald pentru soarta Românilor subjugăți de peste hotare, publicând numeroase lucrări de ordin istoric și etnografic asupra lor. Roadele acestei activități sunt nu numai numeroasele sale publicațiuni asupra Românilor de peste hotare, dar și nenumăratele sale replici și polemici, încât uimea cu promptitudinea și mulțimea argumentelor și pe vrăjmașii cauzei noastre.

Nimeni ca el nu a urmărit cu atât interes soarta Românilor de peste hotare și nu le-a închinat atâtea publicațiuni ca el. Poate numai romanticul etnograf Teodor Burada, care i-a cunoscut și cercetat la fața locului.

Tot acestor Români au fost închinat în primul rând și cursurile dela Vălenii de Munte, care au contribuit atât de însemnat pentru făurirea unei conștiințe unitare a întregului românism.

Din toate aceste cercetări se reintegrează imaginea spațiului nostru etnic așa cum l-a prevăzut el în mod profetic și cum s'a realizat în granițele sale firești.

Deci alături de conservarea specificului nostru etnic, urmărirea atentă și neostenită a spațiului nostru etnic, apropiere pe Iorga și mai mult de cercetările etnografice.

Ca rod al acestor preocupări ale sale e de pildă opera *Hotare și spații naționale* ce cuprinde o serie de conferințe ținute la Vălenii de Munte în anul 1938. În această lucrare el combate teoria spațiului vital și îi opune, ca o necesitate organică și firească, principiul spațiului național.

Dintre provinciile pentru a căror apărare a drepturilor noastre a scris mai mult sunt: Ardealul și Basarabia.

În afară de lucrările sale de ordin general sau mai mult istorice asupra Ardealului, menționăm *Neamul Românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, apărută mai de mult ca rezultat al unor călătorii făcute prin anii 1904 — 1905 și în care găsim amănunte și observații ce interesează și pe etnografi. O altă lucrare a sa, apărută la 1915 în două volume, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, cuprinde două capitole ce interesează și pe etnografi: originea și permanența românilor în Transilvania și Sașii și Românii în Ardeal. Asupra Sașilor din

Ardeal a mai publicat și alte lucrări, dintre care notăm: *Ce sânt și ce vor Sașii din Ardeal* (București, 1919).

Dintre publicațiunile sale pentru apărarea dreptului nostru asupra Ardealului amintim răspunsurile date lui Kornis Gyula și contelui Bethlen. (Rectifications sur la „question de Transylvanie“. Bucarest, 1940).

A urmărit cu deosebită atenție și problema Românilor din Săcuime, ca de pildă în broșura sa despre *Inceputurile și motivele de-naționalizării în Săcuime*, (București 1936).

Provincia pentru interesul căreia a scris mai mult a fost Basarabia. Dintre lucrările acestea de interes și pentru etnografie menționăm publicarea lucrării lui Ange Bally în franțuzește (Ange Bally, *Un ouvrage d'il y a un siècle sur la Bessarabie comme pays moldave*), scrisă dar nepublicată de autor mai bine de o vieată de om. În ea găsim un capitol asupra populației Basarabiei cu date științifice de mare interes pentru cercetări etnografice.

Tot pentru apărarea drepturilor noastre asupra Basarabiei a publicat lucrarea *La vérité sur le passé et le présent de la Bessarabie*, (Bucarest, 1940), ce cuprinde un scurt rezumat al drepturilor noastre istorice asupra acestei provincii atât de încercată.

Din seria acestor lucrări, cea mai importantă pentru noi este: *Insemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria Românilor și pentru folklorul românesc*, apărută în Analele Academiei Române la 1912.

După cum arată și titlul, în această lucrare dă o deosebită importanță acestui ținut și din punct de vedere folkloric. Iată câteva pasagii ce credem necesar a reproduce:

„Mai ușoară și mai plină de roade ar fi munca folkloristului, adunător de cântece, povești, de zicale, de farmece, de datine, de artă populară în aceste locuri pe care nici un hotar nu le poate despărți de iubirea noastră ca și de interesul nostru, tot mai viu.

„Vieața răzășească, aproape neatinsă până azi, cu sărbătorile ei tradiționale, cu obiceiurile ei străvechi, trebuie să fi păstrat mai bine decât orice alt strat popular românesc cântecul național, cu ariile fără de cari numai cărturarii, deprinși în abstracții, și-l pot închipui. Nu se poate să fi pierit de acolo lungile bocete tânguitoare, solemnele orații de nuntă — din cari dădeam una, foarte frumoasă, după una din trecătoarele foi românești basarabene, apărute la începutul erei constituționale, în *Floarea Darurilor*, I —, vioaiele urări de Crăciun și de Anul Nou, cântecele de iubire și de dor, istețele chiuituri de vară, sigure de lovitura lor. Pe teritoriul Codrului unde se prădau și armele, calul Tătarului, și oile Mocanului în trecere spre șesuri, a înflorit odată acel cântec de haiducie anonimă, înaintea marilor haiduci cu

nume vestite, cântec pe care-l știe azi, până în munte, unde l-a cules învățătorul Vasiliu din Tătăruși, Moldova toată: acolo tocmai să se fi pierdut el în sărăcie și înstrăinare? Ceva mai jos, unde a răsărit din închipuirea unui popor viteaz icoana epică a lui Grue biruitorul Hanului, acest ciclu de lupte să se fi dus el cu totul din amintirea poporului? N'o putem crede".

Nu i-a dat uitării nici pe frații cei mai apropiați ai noștri: *Românii de peste Nistru*, asupra cărora publică sub acest titlu la 1918, așa cum spune autorul „lucrări pentru a-i ajuta în lupta lor".

Un deosebit interes etnografic are și lucrarea sa scrisă pentru apărarea drepturilor noastre naționale și politice asupra Dobrogei apărută la 1917 (*Droits nationaux et politiques des Romains dans la Dobrogea*), care, deși cuprinde mai ales considerațiuni istorice, are două capitole ce ne interesează cu privire la Români, Turcii și Bulgarii din Dobrogea.

Lăsând la o parte lucrările sale de ordin general și mai ales istorice, și ele foarte importante și pentru etnografi, în ce urmează ne vom ocupa numai cu lucrările sale ce privesc direct specialitatea noastră.

Vom lăsa la o parte chiar și contribuțiile sale atât de importante cu privire la originea poporului nostru, capitol tot atât de important și pentru științele etnografice cât și pentru cele istorice.

Revistele și ziarele conduse de el, și mai ales *Sămănătorul*, *Floarea Darurilor* și *Neamul Românesc Literar*, cuprind numeroase articole și recenzii ale sale asupra lucrărilor cu conținut etnografic și folkloric.

Ele sunt pline de culegeri de poezie populară venite din toate colțurile locuite de Români, ca un simbol al unității și dând acestor reviste și ziare uneori înfățișarea unor publicații de folklor.

Floarea Darurilor are în fiecare număr o rubrică permanentă închinată culegerilor de literatură populară.

Ceea ce ne surprinde este faptul că aproape nu-i scapă nimic ce apare în acea vreme din domeniul etnografiei și folklorului, fără ca lucrarea să nu fie recensată sau cel puțin menționată.

Lucrări din toate ramurile științei noastre sunt urmărite cu același cald interes; câte o culegere de descântece, credințe deșarte, artă populară, dar mai ales publicațiunile de literatură populară, care sunt urmărite cu deosebit interes.

Din numeroasele sale recenzii reținem pe cea asupra volumului de *Poezii populare din Maramureș*, adunate de Al. Țiplea, culegerilor de descântece din județul Romanași ale lui Daniel Ionescu și Al.

Daniil; asupra lucrării *Credințe despre cer și stele* a lui I. Otescu, apărută în revista *Floarea Darurilor*.

Mai călduros sunt urmărite publicațiunile din regiunile înstrăinate: din Ardeal și Basarabia, pentru care are accente de impresionantă duioșie.

Iată de pildă cum apreciază el în revista *Sămănătorul* cunoscutul *Album de țesături* al lui D. Comșa, din Sibiu, în care are cuvinte atât de elogioase și pentru orașul nostru ca centru de cultură românească în Ardeal:

„Nu voi vorbi de *Enciclopedia română* cu care ne-au surprins anii trecuți Sibiienii. Această dintâiu enciclopedie în românește are câteva însușiri și multe defecte, care trebuie deslușite pe larg și deplin, deosebit. Aici vreau să arăt ce este noul dar al celui Sibiu românesc: „Albumul artistic reprezentând 284 broderii și țesături după originalele țărănești, întocmit din încredințarea Comitetului Reuniunii Agricole Române din Sibiu de D. Comșa, profesor la Seminarul Andreian și president al Reuniunii”.

„Ce e această carte? Etnograful ca și artistul ar putea scrie îndelung asupra ei. E, în 40 de planșe, lucrata cu o exemplară cinste și finețe, care nu rezultă mai puțin din știința cromolitografului, decât din luarea aminte a supraveghetorului, antologia — și e potrivit cuvântul, căci „anthos” e floare —, antologia meșteșugului de colorat, de izvodit, de potrivit, de lucrat cu dragoste și mândrie al țărâncei noastre. Din cruciulițe, din liniuțe, din jocul câtorva colori puternice, — printre care „aristocraticul” Ținut de țărâtime al Săliștei alege negrul, — se alcătuiește o epopee a tonurilor tot așa de mândră ca aceea cu care în primăvară Dumnezeu binecuvintează câmpiile ce le-a dăruit românilor.”

Este un adevărat și sincer omagiu adus artei noastre populare, dar și autorului.

Cu aceeași căldură și entuziasm elogiază într'un număr următor al *Sămănătorului* și Albumul de broderii și țesături românești editat de D-na Minerva Cosma, tot din Sibiu.

În aceste reviste întâlnim des și articole asupra unor subiecte ce ne interesează mai de aproape.

Dacă nu găsim în ele totdeauna bogăția amănuntelor culese din nemăsuratul său arsenal de cunoștințe, întâlnite mai des în mențiunile critice și prefetele sale, ele atrag însă prin frumusețea graiului și dragostea pentru vieța dela țară. Cetindu-le, ne lăsăm răpiți de farmecul acestui mare vrăjitor al graiului românesc și de verva neobișnuită a stilului său. Poate nimeni în literatura noastră nu a vorbit cu atâta căldură despre vieța dela țară și n'a manifestat repulsiunea sa față

de vieața înstrăinată a orașelor și grija sa pentru obiceiurile noastre ce dispar.

Iată de pildă cum descrie în *Sămănătorul* „Sărbătorile de iarnă” pe care le-a petrecut într'un colț ascuns din Moldova :

„Eu care scriu aici, știu alte sărbători decât ale Bucureștilor. E sus în Moldova, într'un întins oraș de căsuțe și grădini, în bătaia celui mai aspru crivăț. Iarna nu se joacă acolo : în jurul caselor și pe drumurile mari și mici stăpânește albă zăpada, omătul care pârâie sub pași, pe când în aerul limpede sună a veselie clopoței sâniilor. Sara se coboară, albă, cu stele cărora înghețul depe pământ li smulge, în albastrul lor adânc, neobișnuite scânteieri crude de diamant. Din când în când cele două sgomote singure : scârțâitul pașilor pe părții înguste și zornăitul copilăresc de vesel al sâniilor. Incolo tăcere. Și tot e în casă, unde pe masa acoperită de cusături se aprind mai multe luminări decât de obicei.

„Se așteaptă încă un semn, pe care nu-l vor da acum cei mici, ce-și așteaptă în căsuța lor și ei partea de daruri a Anului celui nou, ci flăcăii, care de zile întregi gătesc buhaiul în mugetele căruia se va face schimbarea de an. Zăpada scârțâie acum supt picioare voinice ; sgomotul ușor de supt fereastră s'a prefăcut în mormăituri impunătoare. Ce clipă de așteptare fericită ! În sfârșit răspicat, cuminte, sincer, flăcăii prind a zice despre „bădica Troian”, plugarul, și, când se îndeamnă în cântec să mâne, buhaiul răspunde mugind. Porțile raiului se deschid . . . E An Nou, și el a venit „cu bucurie”, bucuria celor ce primesc și bucuria, mai mare, a celor ce dau.”

El devine astfel nu numai apreciatorul lucrărilor etnografice și folcloristice, dar și autoritatea supremă în această materie. Autorii lucrărilor de folklor se adresează rând pe rând lui, ca să le scrie prefețele lucrărilor lor, care îl arată ca un adevărat cunoscător al civilizației noastre populare, încurajând și dând îndrumări în această materie

Astfel din prefața culegerilor de descântece din județul Romanați, făcute de D. Ionescu și Al. Daniil, desprindem părerile sale asupra descântecelor, în care vede nu numai niște practice ale medicinei populare, dar și un rest din cultul religios păgân, „care a rămas în sufletele idolatrilor de odinioară și care strălucește iarăși de câte ori vântul închipuirii spulberă liniștita spuză a legei celei nouă și stinge carbunele păgân încă viu”, cum o spune atât de măestrit marele dispărut.

Ca iubitor de tot ce e obiect de artă, el vede în descântece și frumusețea plămuirii poetice populare. „Metrul e altul : urmarea de versuri scurte, alunecă linii aproape de proză cari se desfășură. Aluzii sentimentale se amestecă în ele cu pomenirea zânelor atotputernice,

cu chemarea unui fantastic bun sau rău, dumnezeesc sau demonic. Și un cântec se poate ceti și admira ca și o doină, ca și un cântec de vitejie." Astfel înțelegea el să aprecieze o culegere de folklor, iar prefața scrisă de el devine și ea o poezie frumoasă pe care o cetim și o admirăm ca pe o doină, ca pe un cântec de vitejie. Stilul plastic cu întorsături neobicinuite și cu străfulgerări de spirit ne cuprinde în vraja lui ca zânele din povești.

Uneori aceste prefețe sunt adevărate studii, cum este cazul prefeței la culegerea de balade a lui C. N. Mateescu, *Pe plaiuri argeșene*, publicate la 1909 la Vălenii de Munte, unde au văzut lumina tiparului atâtea opere de ale sale și lucrări ce ne interesează.

În această prefață el reia încercarea făcută pentru întâia dată în *Neamul Românesc Literar* (anul I), în care a stabilit în balada populară românească cicluri, având în vedere mai ales Moldova. Acum el extinde cercetarea și asupra Ținuturilor ce au făcut parte din Muntenia.

În această prefață se ocupă îndeosebi cu ciclul domnesc al baladei eroice sau istorice, cum le numește el, ca de pildă: balada lui Negru Vodă sau, cum e cunoscută mai bine, balada Meșterului Manole; „ciclul turcesc dunărean”, cum sunt de pildă balada lui Dragnea, care și părăsește ibovnica și pleacă ostaș în armata Impăratului turcesc, și a lui Iovan Iorgovan, eroul dela Cerna; ciclul baladelor păstorești și, în sfârșit, ciclul adevăratelor balade haiducești.

Dacă urmărim activitatea sa propriu zis etnografică și folklorică, constatăm că aproape nu există capitol de etnografie cu care să nu se fi ocupat, fie într'un studiu independent, fie într'o recenzie sau prefață.

Astfel, deși n'a publicat studii speciale pentru domeniul așezărilor și casei țărănești, acest capitol — atât de neglijat la noi — a fost urmărit de el cu cel mai viu interes.

Îmi reamintesc când am căutat — înainte de marele războiu — ce s'a publicat în această privință la noi, în afară de câteva date risipite în lucrări de altă natură — cum sunt *Igiena țaranului român* de Crăiniceanu, *Încercare de terminologie* a lui Damé, — spre cea mai mare surprindere a mea, datele căutate le-am găsit în a sa *Geschichte des Rumänischen Volkes*, în care consacră pasagi întregi problemei așezărilor și casei țărănești. Nimic nu dovedește mai mult simțul pronunțat etnografic al lui, decât faptul că și în această lucrare istorică a găsit cu cale să se ocupe cu acest capitol de etnografie.

În a sa *Geschichte der Rumänen und ihrer Kultur*, în capitolul în care vorbește despre elementele culturii românești în perioada mai nouă, încearcă să arate influența civilizației noastre populare asupra culturii păturilor superioare. Tot în acest capitol se ocupă și cu o

problemă foarte importantă, direcția mai nouă în etnologie și mai ales a școlii germane, a așa numitelor cercuri culturale. În acest capitol arată influențele cercurilor culturale vecine asupra culturii noastre.

Influența civilizației populare asupra celei culte și, în deosebi, a literaturii populare asupra celei culte a fost un subiect adesea tratat de el. Dovadă sunt articolele sale apărute în 1925 în *Neamul Românesc* și în *Mercure de France*. Fenomen aproape unic și de mare importanță pentru regenerarea literaturii noastre culte. Pe când în Apus cultura orașelor a influențat pe cea a satelor, așa că bunurile culturale împrumutate din civilizația burgheză au fost numite în literatura etnografică germană „gesunkenes Kulturgut“, la noi s'a produs un proces invers: literatura populară a influențat pe cea cultă.

Prețioase note cu privire la tipurile de case la Români găsim și în prefața la colecția de fotografii a lui I. Voinescu: *Monumente de artă țărănească din România*. Aici se ocupă îndeosebi cu originea și răspândirea culorilor pe care, după dânsul, le-am împrumutat dela Turci într'o epocă de nesiguranță generală.

Cât de bine vedea el în ce stadiu se găseau în acea vreme cercetările etnografice la noi și ce ar fi trebuit să facem și cu cât interes urmărea el aceste cercetări, dovedesc cuvintele sale de încheiere la această prefață: „Deocamdată suntem încă tot în faza diletantismului. Mi se pare că e vremea să trecem la aceea a științei, urmând exemplul dat aiurea — ca de exemplu de guvernul austriac, prin publicarea vechilor case țărănești din Salzburg și Vorarlberg. Tipurile trebuie recunoscute, originea lor găsită, formele divergente — așa de nouă, uneori ca acea casă a Cartienilor din Gorj — clasate. Ca un material științific gata de întrebuințare trebuie să se prezinte asemenea colecții a căror cunoaștere în lumea învățaților străini să se ajute apoi prin toate mijloacele.“

Un întreg program de activitate și îndrumare sistematică se cuprinde în aceste cuvinte pentru un domeniu atât de neluat în seamă la noi. Niciun etnograf de meserie nu putea să dea indicațiuni mai bune în privința studiului tipurilor de case și a nevoii de a pune acest material la îndemâna învățaților străini.

Un alt capitol, tot atât de important și tot atât de neglijat, cercetat și urmărit cu interes tot de el: cel al portului popular.

Cu acest capitol s'a ocupat în anul 1912 la cursurile dela Vălenii de Munte, poate primul curs de etnografie la noi în țară, publicând mai multe articole în diferite reviste și cărți. E prima sinteză a porturilor noastre populare, urmărind tipurile și variantele după regiuni. În această lucrare atrage atenția și asupra asemănării glugii la Români

cu glugile Dacilor depe columna lui Traian, aducând astfel dovada autentică a celei mai vechi piese de îmbrăcăminte păstrate la noi, neschimbată, din vremea Dacilor.

Capitolul însă, care l-a pasionat și din care a publicat opere mai de valoare pentru noi, este cel al artei și literaturii populare.

Și în domeniul artei populare este între primii care publică o lucrare de sinteză în a sa *L'art populaire en Roumanie*, apărută în 1923 la Paris.

În introducerea acestei lucrări se ocupă cu originelă artei populare române, subiect ce a format obiectul unei comunicări la Congresul Internațional de Istorie din Bruxelles.

În această operă el consacră casei țărănești și ornamentației sale două capitole, subliniind astfel din nou însemnătatea ce acordă el studiului casei țărănești. Capitolele speciale sunt consacrate portului popular, covoarelor, ustensilelor, ceramicii și ouălor încondeiate.

Această lucrare este opera cea mai de seamă ce ne-a dat Iorga în domeniul etnografiei românești.

Arta populară este din nou îmbrățișată de el în volumul tipărit ireproșabil și bogat ilustrat, apărut în 1934 sub titlul de *Les arts mineurs en Roumanie*.

În partea în care tratează despre icoanele noastre bisericești consacră două capitole ce ne interesează: unul artei popularizate și al doilea folklorului icoanelor, ocupându-se în deosebi cu icoanele pe sticlă și gravate în lemn.

Al doilea capitol cu care s'a ocupat mai intens N. Iorga este cel al literaturii populare.

Am arătat mai înainte că încă mai demult în *Neamul Românesc Literar* s'a ocupat cu stabilirea ciclurilor baladelor, subiect pe care el îl reia de câte ori i se dă prilejul și care a format subiectul cursurilor sale dela Vălenii de Munte. Interesant că el stabilește ciclurile de balade după conținut și localizarea lor, de pildă: baladele turcești dunărene, sau ciclul baladelor păstorești ardelențești, etc.

Cât de mare importanță acordă el poeziei populare, dovedește faptul că primul capitol din *Istoria literaturii românești* apărută în 1925 e consacrat poeziei noastre populare.

Din activitatea sa în legătură cu literatura populară, relevăm și traducerea sa de povești populare în limba franceză, apărute în Paris în 1923 (*Contes roumains, transposés en français par N. Iorga.*)

A urmărit cu deosebită atenție și cărțile noastre populare, dovadă sunt numeroasele articole în această privință și mai ales publicația sa apărută tot în limba franceză cu privire la cărțile populare în Sud-

estul Europei și îndeosebi la Români (*Livres populaires dans le Sud-est de l'Europe et surtout chez les Roumains*, Buc., Acad. Rom., 1928.)

Nu putem trece cu vederea nici numeroasele sale articole ce cuprind prețioase date biografice și bibliografice cu privire la istoricul etnografiei și folklorului la noi. În aceste articole sunt comentări pe rând aproape toți folkloriștii noștri mai de seamă din ultima perioadă: Marian, Pamfile, Rădulescu-Codin, Kirileanu și alții.

Asemenea în cele mai multe dintre lucrările sale găsim numeroase date bibliografice asupra problemelor ce le tratează și prețioase date cu privire la trecutul cercetărilor etnografice și istorice la noi în țară.

Ar fi greu să înfățișem în cadrele unei conferințe comemorative limitate în timp, întreaga sa activitate din acest domeniu. Ne mulțumim cu acest cadru sumar al cercetărilor sale cu interes etnografic și folkloric, a căror înfățișare completă rămâne pe seama viitorului.

Și ce date prețioase s'ar putea scoate pentru etnografia istorică din bogăția studiilor și publicațiilor sale de acte și documente?

Cât de neobișnuită a fost viața și activitatea acestui „năzdrăvan” al vieții noastre publice și culturii noastre naționale, tot atât de năpraznică a fost și moartea sa: cea mai cumplită și nemeritată răsplată pentru imensa lui activitate și nemăsurata dragoste pentru neam și țară.

El a fost ca și vrăjitorul din basme, care prin puterea sa magică a deslănțuit forțe pe care apoi nu le-a mai putut stăpâni și care apoi i-au fost fatale. Nimic mai tragic și mai dureros decât faptul că acest atlet al naționalismului integral, pe care el l-a inaugurat și animat o viață întreagă, a căzut jertfă unor ucenici care nu l-au înțeles și nu i-au putut ierta nici jertfa, nici impetuositatea sa, și ea uneori de proporții epice ca și întreaga sa personalitate, făcând din el un adevărat mucenic al neamului.

ROMUL VUIA

OVIDIU ÎN OPERA LUI MIRON COSTIN

Miron Costin avea o cultură clasică, pe care și-o dobândise în școlile catolice din Polonia. Există numeroase urme în opera lui din care reiese că avea serioase cunoștințe din domeniul culturii antice și că avea pentru această cultură o deosebită predilecție. El își împodobește versurile cu reminiscențe mitologice,¹⁾ iar într'un discurs, înflorit și acesta cu asemenea reminiscențe, vorbește despre „deșteapta și în invențiunile sale prea ingenioasa antichitate”.²⁾ Vorbind, în alt loc,³⁾ despre versuri, M. Costin spune: „Așa au scris (adică în versuri) vestitul istoric Omir războaiele Troadei cu Achileus, așa Virgiliu începătura împărăției Râmului și alți dascăli fără număr”; ceea ce este o dovadă că el cunoștea pe poeții mari din vechime. Iar față de Italia, leagănul acestei culturi, își arată admirația în termeni care ne amintesc de cunoscutul elogiu din *Georgicele* lui Vergiliu: „Este țara Italiei plină, cum se zice, ca o rodie, de cetăți și țări iscusite; mulțime și desime de oameni... oameni iscusii preste toate neamurile... și la războaie neînfrânți”.⁴⁾

Dar se pare că dintre toți scriitorii și poeții antici, în afară de istorici,⁵⁾ a cunoscut mai bine și a fost influențat mai profund de

1) În special *Poema Polonă*; cfr. P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, în *An. Acad. Rom., Mem. Secf. Ist.*, seria III, tom. IV, mem. 4, București 1925, cap. *Influența umanismului polon*, pag. 127.

2) Miron Costin, *Opere complete*, ed. îngrijită de V. A. Ureche, tom. II, București 1888, p. 157.

3) *In predoslovnia cătră cetitor a poemei Viața Lumii*, care este și un mic tratat de versificație.

4) *De Neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor*, ed. C. Giurescu, București, 1914, p. 13. Cfr. și T. A. Naum, *Elogiul Italiei*, în *Anuarul Institutului de Studii Clasice* pe anii 1928—1932, partea II, Cluj, 1933, p. 10.

5) Nu este locul aici a insista asupra istoricilor pe care i-a folosit ca izvoare pentru opera sa *De Neamul Moldovenilor*. Menționăm doar că M. Costin a tradus un

Horăţiu şi Ovidiu. Cu influenţa lui Horăţiu ne-am ocupat altădată.¹⁾ Ovidiu ocupă un loc cu mult mai important în opera cronicarului, care este, cel puţin după ştirile pe care le avem până acuma, cel dintâi traducător şi imitator român²⁾ din poetul dela Sulmona; de asemenea,

fragment din opera lui Quintus Curtius, fragment intitulat: *Graiul solului tătarese către Alexandru Machedon, după ce au sosit dela Bachtri la apa Donului, mergând cu oastea asupra Tătarilor, scoasă din Quintus Curtius, carele au scos Alexandria cea adevărată*, publicat, dimpreună cu textul latin corespunzător (*Q. Curti Rufi Historiarum Alexandri Magni Macedonis libri qui supersunt*, VII, 34—36), de V. A. Ureche, *op. cit.*, tom. II, pag. 145—149.

Pentru raporturile lui M. Costin cu Herodot, v. St. Bezdechi, *Dela Miron Costin la Herodot*, în *Lucafărul* (Sibiu) Nr. 9, Decembrie 1941, pag. 318—320.

¹⁾ *Horăţiu în literatura română*, extras din *Gând Românesc*, 1935, Nr. 11—12, pag. 3—4. D-l R. Ortiz, „*Fortuna labilis*“, *storia di un motivo poetico da Ovidio al Leopardi*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1927, p. 146, nota, ocupându-se cu ecourile horăţiene semnalate de d-l P. P. Panaitescu, *op. cit.* p. 128, afirmă că este o eroare, de oarece asemănările cu Ovidiu sunt cu mult mai concludente. Dar toată neînţelegerea provine din faptul că d-l Ortiz se referă la alte versuri decât d-l Panaitescu, așa că deosebirea de vederi este explicabilă. Dacă versuri ca

*Trec zile, trec ca umbra de vară
Fug vremile ușoare, fug și nicio poartă
A le opri nu poate...*

redau ideia dela începutul celebrei ode către Postumus (II, 14), cu atât mai mult cunoaștem expresia horăţiană *pulvis et umbra sumus* din oda către Torquatus (IV, 7, v. 16) în costinianul „*Fum și umbră sunt toate*“.

Și mai elocvente sunt însă, în ceea ce privește influența lui Horăţiu asupra lui M. Costin, următoarele versuri, care ne-au scăpat din vedere când am publicat studiul citat mai sus, de oarece nu se găsesc în textul poemei *Viața Lumii* din ediția Ureche, ci numai în Cod. man. 11, și sunt date de Ureche numai într'o notă, tom. II, p. 502, într'un grup de 14 versuri (cfr. și p. 417):

*Moartea într'un chip calcă toate, casă
Domnești și împărătești, pe nime nu lasă,
Pe săraci și pe bogați, ea le taie vacul...*

Aceste versuri sunt o traducere exactă din Horăţiu:

*Pallida mors aequo pulsata pede pauperum tabernas
Regumque turres.*

(I, 4, v. 13—14).

²⁾ În anul 1679 Sasul Valentin Frank publică la Sibiu o culegere de sentințe ovidiene, *Hecatombe sententiarum Ovidianarum Germanice imitatarum... aufgesetzt von Valentino Franck Patricio*. Typis Cibinianis, anno MDCLXXIX. Dat fiind că din această culegere nu mai erau cunoscute decât 2 exemplare — unul la Brașov și altul la Sibiu — a fost retipărită de Dr. E. Hajk (*Die Hecatombe sententiarum Ovidianarum des Valentin Franck von Frankenstein*, Sibiu, 1923) și precedată de un studiu mai amănunțit asupra vieții și operii lui Franck (p. 9—67). Versurile românești fuseseră însă semnalate și reproduse, cu mult înainte, de N. Iorga, *Studii și documente*,

el este cel dintâi Român care pomenește de soarta poetului latin pe meleagurile noastre.

Ocupându-se, în scrierea sa istorică *De Neamul Moldovenilor*, cu originea cuvântului Vlah, M. Costin combate pe umanistul italian Enea Silvio Piccolomini, care susținuse că acest cuvânt ar deriva dela „Fliah, hatmanul Râmului”.¹⁾ El spune apoi textual: „Și această părere aceluia Enea nu este de aiurea, numai au cetit nește stihuri a unui dascăl anume Ovidius”. După ce desbate apoi chestiunea exilului poetului latin, într'un pasaj pe care-l vom examina în cele ce urmează, cronicarul reia ideia inițială: „Intr'acele cărți, una, ce are nume De Pont, scrie la un prietin al său la Râm, anume Grețin, aceste stihuri: Iacă ți le insemnez lătinește scrise și pre limba noastră tălmăcite:

*Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferox Histri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli,
Hic arcu fisos terruit ense Gelas.*²⁾

vol. XIII, p. 6—7, dar după un exemplar căruia îi lipsea foaia de titlu, așa că nu se arată nici că sunt de Franck, nici că sunt traduceri din Ovidiu. Ele au fost reproduse și de Dr. A. Veress, *Bibliografia română-ungară*, București, 1931, vol. I, p. 119, de unde au fost luate de N. Marinescu, *Cea mai veche traducere din limba latină în românește*, în *Revista Clasică* IV—V (1932—33), p. 292—94.

Sentințele ovidiene sunt traduse în limba germană, unele și în limba săsească și maghiară, iar 7 din ele (cele cu nr-ii 21, 47, 55, 75, 84, 95 și 99) sunt traduse în limba română, cu litere latine și ortografie ungurească.

În recensia pe care o face cărții lui Hajek (*Dacoromania* III (1925), pag 900—905), d-l C. Lacea supune aceste 7 sentințe unui studiu filologic. Pentru partea care intră în cadrul preocupărilor noastre, ne mărginim la a arăta numai că Frank n'a tradus textul latin cuvânt cu cuvânt, ci a luat numai ideia, pe care a îmbrăcat-o apoi în românește. Aici este un aspect important al chestiunii, care n'a fost indeajuns subliniat până acuma: traducătorul redă ideia din Ovidiu prin expresii românești cristalizate în proverbe, frecvente la poporul dela țară. Unele din ele sunt și azi curente, deosebindu-se doar prin faptul că Frank, punându-le în versuri rimate, le-a modificat uneori. (S. ex. „Ce-i în mână nu-i minciună”). Aceste versuri, în afară de faptul că sunt cea mai veche traducere românească din Ovidiu cunoscută până acuma, prezintă interes și pentru istoria noastră literară și pentru începuturile versificației românești, ele fiind printre primele versuri lumești tipărite în limba română care se pot data în chip sigur (S. Pușcariu, *Istoria lit. rom., epoca veche*, ed. II, Sibiu, 1930, pag. 107).

¹⁾ Ed. C. Giurescu, p. 16—17. V. Aeneae Sylvii Piccolomini Senensis, *Opera quae extant omnia*... Basileae, 1571, în scrierea *Historia de Europa*, cap. II, p. 393: „Et colonia Romanorum... eo deducta, duce quodam Flacco, a quo Flaccia nuncupata. Exin longo temporis tractu, corrupto ut fit vocabulo, Valachia dicta, et pro Flacciis Valachi appellati”.

²⁾ *Epistulae ex Ponto*, IV, 9, v. 75—78.

*Gheții ținea într'o vreme, acum Flaccus ține
Râpa scump'a Dunării, el singur cu sine.
El au ținut Misia în pace cu credință,
Pre Gheți i-au scos de-aicea el cu biruință.¹⁾*

Și de aceste stihuri s'au legat întâi acela Enea Silvie și după dânsul și alții“.

Aceeași idee o regăsim într'o altă scriere a lui M. Costin, anume în *Cronica Țării Moldovei și a Munteniei*, scrisă în limba polonă și indeobște cunoscută sub numele de *Cronica Polonă*.²⁾

Dar în opera umanistului italian nu sunt citate versurile lui Ovidiu și nici măcar nu se face trimitere la ele. Acest fapt probează că M. Costin n'a cunoscut direct textul lui Enea Silvio, ci a folosit un izvor intermediar, în care n'a putut distinge ce a adăugit autorul izvorului și a atribuit toate datele învățatului italian.³⁾ Acest izvor, pe care M. Costin l-a utilizat adeseori în cronica sa⁴⁾, este istoricul sas Laurentius Toppeltinus din Mediaș, care, în lucrarea sa despre Transilvania, arată că a pus la contribuție opera istorică a lui Enea Silvio, adăugând însă și cele 4 versuri ale lui Ovidiu.⁵⁾ De aici se vede limpede că M. Costin a tradus acest pasaj din Toppeltinus.

În ceea ce privește traducerea însăși, ea este destul de fidelă, deși are unele expresii improprii sau vagi. Dar dacă ținem seama de

¹⁾ În *Cronicile României* publicate de M. Kogălniceanu, ed. II, Buc. 1872, tom. I, p. 11, nu se găsește textul latinesc, ci se spune: „Iubite cetitorule, fiind stihuri lătinești, am lăsat loc; fiindu-ți de folos, sau că vei înțelege, ți-i scrie pe plăcerea ta, iar eu ți le-am scris pe limba noastră moldovenească tâlmăcite“, și dă numai traducerea. Această mențiune se găsește în codicile folosite de Kogălniceanu și care sunt notate de V. A. Ureche, *op. cit.*, tom. I, p. 387, nota, cu literele F. FF. DD. L. Țicău. Găsim aceste versuri românești publicate și separat de lucrarea lui M. Costin, în tom. II, p. 511, al ed. lui Ureche, purtând titlul *Din Ovidiu* și cu o arătare în notă a locului de unde au fost traduse.

²⁾ Publicată de Ion Bogdan în *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, Buc., 1895, p. 162: „Sunt unii care fac să derive numele de Vlah dela hatmanul roman Flaccus luându-se după acele versuri ale lui Ovidiu, scrise din Cetatea Albă către unul din prietenii săi, cu numele Grecin, la Roma“.

³⁾ Confuzia aceasta o face și dl G. Pascu, *Istoria literaturii romine din secolul XVII*, Iași, 1922, p. 105, când susține, bazat numai pe textul lui M. Costin: „Numele vlah nu vine însă dela Flaccus, cum susține Aeneas Sylvius, întemeiat pe niște versuri ale lui Ovidius“.

⁴⁾ Cf. C. Giurescu, *op. cit.*, *Introd.*, p. XXXVIII—XXXIX și p. 7 nota.

⁵⁾ *Origines et occasus Transsylvanorum, seu erutae nationes Transsylvanae eorumque ultimi temporis revolutiones, historica narratione breviter comprehensae*, auctore Laurentio Toppeltino de Medgyes. Lugduni, 1667, p. 47: „Valachos a Duce Flacco nominatos quidam asseverant, preeunte Aenea Silvio, ac post ipsum aliis non paucis adstipulantibus. Id potissimum ex Ovidii Nasonis versiculis probant. Epist. Pont. lib. 4“, apoi citează cele 4 versuri.

faptul că este în versuri — destul de stângace de altfel — vom înțelege că M. Costin n'a avut toată libertatea de mișcare în căutarea corespondentelor adecvate originalului, fiind mereu îngrădit de exigențele versului rimat, pe care cronicarul nu-l stăpâna în deajuns.

Tot prin intermediul lucrării lui Toppeltinus mai traduce M. Costin un alt vers din Ovidiu. Anume, vorbind despre obiceiurile Moldovenilor la înmormântare,¹⁾ cronicarul adaugă: „Vechiu obicei și la Râmleni de zicea trâmbița înaintea oaselor, cum mărturisește și Ovidius, adică: *cânta trâmbița jelelor astrucării*, ceea ce reprezintă traducerea versului 660 din cartea VI a *Fastelor*: *Cantabat maestis tibia funeribus.*”²⁾

Dar M. Costin nu cunoaște pe Ovidiu incidental și indirect, din aceste câteva versuri luate din lucrarea istorică a lui Toppeltinus și traduse în românește. Aceasta se vede nu numai din datele complimentare din textul citat privitoare la opera din care sunt luate versurile traduse sau din ceea ce spune despre personajul căruia i se adresa poetul, ci și din alte reminiscențe și ecouri ovidiene pe care le întâlnim în încercările poetice ale cronicarului moldovean.

Astfel, găsim un ecou tocmai al versurilor ovidiene cu care ne-am ocupat mai sus în niște versuri, 18 de toate, pe care M. Costin le-a scris asupra originii italice a Românilor; aceste versuri au fost publicate mai întâi la 1673 în *Psaltirea* lui Dosoftei.³⁾ Este amintit Flaccus, „Fliah”, care a adus cel dintâi, și după el Traian, aici pe strămoșii Moldovenilor (v. 3), iar mai jos (v. 12), reluând ideia, spune că aceștia, adică Flaccus și Traian, „i-au adus în țară”:

Pre Ghefii cu sabia scofînd din hotară,

vers care nu este altceva decât un decalc al versului:

Pre Ghefi i-au scos de aicea el cu biruință.

În poema *Viața Lumii*⁴⁾ Miron Costin desvoltă motivul ovidian al nestatorniciei norocului și al fragilității existenței noastre, din epi-

¹⁾ *De Neamul Moldovenilor*, ed. Giurescu, p. 53 și nota

²⁾ *Origines et occasus...*, p. 112—113: „Cantores nostri imitantur antiquos qui funeribus etiam tibias permisere, ut Ovid. prodidit, Fast. 6: Cantabat..”

³⁾ *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, Unieș 1673, f. 265 r. Versurile sunt reproduse și în Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 214, dar tot după *Psaltire*, având un titlu slavon tradus în notă astfel: „Alcătuirea lui Miron prea cinstitului mare vornic de țara de jos”. Aici trimite și d-l P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pag. 128, după ce spune că „avem versuri ale lui (Ovidiu) imitate de Miron în românește”, fără a da însă alte amănunte. Ele se găsesc și în ediția lui V. A. Ureche, tom. II, p. 510, cu titlul „Niamul țarei”, adică începutul primului vers.

⁴⁾ Publicată în ed. lui V. A. Ureche, tom. II, p. 501—506.

stola III a cărții a IV a *Ponticelor*, precum și din elegia VIII a cărții a V a *Tristiilor*. E vorba de motivul „fortuna labilis” care, adăugându-i-se o serie de elemente creștine, dela Sf. Ioan Gură de Aur, a avut o mare răspândire în literatura universală.¹⁾ E adevărat că în poezia cronicarului nostru găsim un amestec de elemente împrumutate adeseori din Biblie, în care zădărnicia și deșertăciunea predomină, căci poezia are drept motto versetul biblic: „Deșertarea deșertărilor și toate sunt deșerte”. Totuși, în această îngrămădire greoaie și incoerentă de cugetări și sentințe filosofice apar, alături de cele cu parfum biblic, și unele ecouri din literatura latină, mai ales din Ovidiu.

În *predoslovie* amintită, după ce citează — cum am văzut — pe Homer și pe Vergiliu, Costin arată că, în ceea ce privește forma versificată, ia de model pe aceștia, precum și pe „sfinții învățătorii bisericii noastre”, care de asemenea au scris în versuri „cântările, stihurile, canoanele și antifoanele”, și compune poema *Viața Lumii*, arătând „cum iaste de lunecoasă și de puțină viața noastră și supusă pururea primejdiilor și primezelelor”. Așa dar, și din această prefață reiese limpede amestecul de elemente creștine și păgâne. Ceva mai mult; chiar cuvântul „lunecoasă” de mai sus, pare a reproduce pe ovidianul „labilis”.

Din poezia propriu zisă se pot desprinde câteva elemente de proveniență pur și indiscutabil ovidiană. Astfel, comparația vieții pământestii din primele versuri,

*A lumii cânt cu jale cumplită viață
Cu grije și cu primejdii cum iaste o ață
Prea subțire și 'n scurtă vreme trăitoare,*

este destul de aproape de versul lui Ovidiu :

Omnia sunt hominum tenui pendientia filo.²⁾

(*Ex ponto*, IV, 3, v. 42.)

¹⁾ V. pentru istoria acestui motiv, R. Ortiz, *op. cit.*, în special p. 145—147.

²⁾ Motivul acesta al comparației vieții omenești cu o ață îl întâlnim, în versuri aproape identice ca la M. Costin, și la D. Cantemir. În *Istoria hieroglifică* (Buc. 1883, p. 194) Pasărea (tot neamul muntenească), după ce nu poate îndupleca pe Soarece (Ursechel) să-i lase cel puțin ultimul pui și după ce i-l sfâșie totuși și pe acesta, se tânguie într'un bocet care începe cu versurile :

*A lumii cânt cu jeale cumplită viață
Cum se treace și se rupe, ca cum ar fi o ață.*

Aceleași versuri sunt citate și în *Descrierea Moldovei* (ed. Acad. Rom., p. 136), unde, vorbind despre obiceiurile Moldovenilor la înmormântări, D. Cantemir spune că în bocete se arată mizeria și fragilitatea vieții umane și că ele încep de obicei cu versurile de mai sus. V. A. Ureche, referindu-se numai la citatul din *Descrierea Moldovei* (*op. cit.*, tom II, p. 407), atribuie acest fapt popularității „stihurilor” lui M. Costin, susținând că *Viața Lumii* a devenit „cântecul de jale cu care bocitoarele plân-

In schimb versul

Norocul, fără stea, își tot schimbă pasul

este o traducere exactă a versului lui Ovidiu :

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat

(Trist. V, 8, v. 15)

Aceeași ideie o desvoltă versul

Au poruncit la un loc să nu stea norocul,

care redă, ceva mai îndepărtat de original, versul următor din *Tristia* :

Et manet (sc. Fortuna) nullo certa tenaxque loco.

De asemenea, de proveniență ovidiană este și motivul enumerării bărbaților vestiți care au pierit sub „roata norocului”, cu deosebirea de amănunt că, exceptând pe Alexandru cel Mare, cronicarul însuși alte nume.

geau pe cei rășoși” și că, în urma acestei popularități, versurile „nu mai aminteau numele autorului lor”, trecând „în patrimoniul comun”. D-l S. Pușcariu (*Op. cit.*, p. 172), ocupându-se numai cu versurile din *Istoria Hieroglifică*, afirmă [că ele sunt „un plagiat aproape verbal din M. Costin”. D-l G. Pascu (*Viața și operele lui Dimitrie Cantemir*, Buc., 1924, p. 44), susține, dimpotrivă, că acestea ar fi versuri de origină populară. Cu alte cuvinte, atât M. Costin, cât și D. Cantemir ar fi folosit un izvor comun, bocetele populare pe care amândoi le cunoșteau. La această părere se raliază și d-l I. Minea (*Despre Dimitrie Cantemir*, Buc., 1926, p. 61, nota 1). Tot așa, „vechiu bocet moldovenesc” consideră aceste versuri și A. Niculina (*Valoarea folklorică a „Descrierii Moldovei” de D. Cantemir*, în *Preocupări Literare*, VI, 1941, Nr. 8, p. 316).

Credem că, în această divergență de păreri, adevărul este mai aproape de părerea d-lui Pușcariu. În primul rând, afirmațiile lui V. A. Ureche nu se pot susține din capul locului, căci nu ne putem închipui cum ar fi putut ajunge, în acele timpuri, o poemă ca *Viața Lumii* atât de răspândită și, mai ales, atât de gustată, încât să devină un bun comun. Cel mult, ea a putut deveni populară printre oamenii culti ai vremii. În al doilea rând, originea lor populară pare puțin probabilă. Este adevărat că ideea de bază a acestor versuri, nimicnicia vieții pământești, este frecventă în bocetele populare, în nici un caz însă nu putem considera creație a poporului versuri cu o asemenea compoziție stilistică și structură metrică. Apoi, versul prim este prea individual, prea personal, ceea ce nu întâlnim în versurile populare, care au, fie un concept colectiv, fie unul impersonal.⁴

Aceste versuri sunt, în chip neîndoios, de factură cultă și se încadrează în chip unitar în complexul poemei *Viața Lumii*: sunt, așa dar, creația lui M. Costin, care a împrumutat motivul — precum am văzut mai sus — din Ovidiu. Era firesc ca D. Cantemir, care a cunoscut și a utilizat adeseori scrierile cu caracter istoric ale cronicarului, să fi cunoscut și această poemă. Din ea i-au rămas întipărite în minte primele două versuri, pe care le citează oridecâteori are nevoie de a zugrăvi sau exemplifica o împrejurare tristă. Iar faptul că în pasajul respectiv din *Descrierea Moldovei* nu dă alte versuri din bocete pledează și mai mult în favoarea acestei susțineri a noastre.

Toate aceste elemente ovidiene fac ca poema *Viața Lumii* să fie, sub acest raport, mai aproape de modelul latin, Ovidiu, decât oricare din poeziile cu subiect asemănător din literatura occidentală.¹⁾

Umanist prin școală și formație spirituală, M. Costin nu este numai traducător și imitator din Ovidiu, dar, lucru care-l așează printre figurile de seamă ale vremii, el se face ecoul impresiei puternice pe care episodul exilului poetului latin a produs-o încă din timpul Renașterii. Cu atât mai mult are răsunet în sufletul lui acest episod, cu cât, printre diferitele versiuni care circulau cu privire la locul exilului lui Ovidiu²⁾ se găsea și o localitate din Moldova, Cetatea Albă. Din numeroasele teorii și legende care circulau pe acele timpuri cu privire la identificarea localității unde a fost exilat poetul latin, precum și a locului unde este mormântul lui, M. Costin își însușește versiunea după care Ovidiu ar fi fost exilat și și-ar fi găsit moartea la Cetatea Albă. După ce amintește că teoria etimologiei cuvântului „Vlah” a plecat dela versurile citate, cronicarul moldovean lasă izvorul istoric și face o digresiune asupra exilului și morții poetului latin: „Pre acel dascăl Ovidius l-au făcut, cum zic Turcii, surgun, de l-au gonit din Râm-tocmai la Cetatea Albă pre Marea Neagră Avgust Chesar, împăratul Râmului, pentru nește cărți ce scrisese în stihuri de dragoste de se impluse Râmul de curvii, dintru acele jocuri a lui... Acela dară dascăl Ovidius au scris câteva cărți, șezând la Cetatea Albă în urgie, iară în stihuri, că ș'au fârșit acolo și vieața; și pre numele lui este baltă Vidovul la Cetatea Albă”.³⁾ Către sfârșitul lucrării sale⁴⁾ M. Costin revine aproape cu aceiași termeni asupra acestei chestiuni, atunci când vorbește despre cetățile din Moldova și Țara Românească. Iată ce spune despre vechimea Cetății Albe: „Că întâi Cetatea Albă înainte de Traian împăratul au fost, că Avgust Chesar, care împărat a Râmului acum trimitea boierii cei greșiți la inchiisoare, cum zic Turcii surgun,

1) R. Ortiz, *op. cit.*, p. 147.

2) Pentru toate aceste legende, v. Giovanni Pansa, *Ovidio nel Medioevo e nella tradizione popolare*, Sulmona, Caroselli, 1924, cap. VI: *Il luogo dell'esilio d'Ovidio*, p. 77—85 și cap. VII: *La tomba d'Ovidio*, p. 87—96. Dar cap. VI trebuie utilizat cu foarte multă precauțiune, de oarece conține o mulțime de greșeli și inexactități. Astfel, spre a da un exemplu, autorul afirmă că Ovidiopol se află pe malul drept al Nistrului, la 20 km. dela vărsarea râului în mare și că face parte din districtul Kerson. Autorul utilizează izvoare vechi pentru multe probleme care au fost elucidate între timp. Pentru Constanța noastă, el a rămas tot la Suțu și Tocilescu. Mai recent, v. art. lui Th. Zielinski, *Les derniers jours d'Ovide en Dobroudja, réalité et légende*, în *Revista Clasică* XI—XII (1939—1940), în special p. 21—27.

3) *De Neamul Moldovenilor*, p. 16—17.

4) *Ibidem*, cap. 5, p. 43—44.

la Cetatea Albă, unde și pre un dascăl anume Publius Ovidius l-au trimis pentru nește stihuri de dragoste ce scrisese acel dascăl de îndemnase Râmul la curvie, care au și murit la Cetatea Albă. Și o baltă ce este acolo, Vidovul, pre numele celui Ovidius este". Cam același lucru îl spune Costin, mai succint însă, și în *Cronica Polonă*.¹⁾ În capitolul despre cetățile fortificate ale Moldovei, ajungând la Cetatea Albă, spune textual: „Totuși cea mai veche este Cetatea Albă, în care, pe timpul împăratului roman August, cu o sută de ani înainte de Traian, a trăit ca exilat răposatul poet Ovidiu. Ovidiu are și o amintire veșnică, lacul pe care-l face Nistrul la vărsarea sa în mare, lac care până azi se numește după numele lui Widowo”.

Din citatele acestea reiese limpede că M. Costin avea cunoștințe destul de vaste în legătură cu Ovidiu. Astfel, el dă și cauzele exilului adică acel „carmen” pe care-l amintește poetul însuși; cunoaște, de asemenea, activitatea desfășurată de Ovidiu în timp ce mânca pâinea amară a exilului. Nu mai puțin însemnat este și amănuntul că lacul de lângă Cetatea Albă păstrează în numele lui amintirea poetului, lac care, după descrierea din ultimul pasaj, este Limanul de azi al Nistrului.

Dar, de unde a luat M. Costin această versiune a exilului și morții lui Ovidiu la Cetatea Albă? Dintr'o examinare fugară și superficială a textului integral citat ar reieși că el a găsit și versiunea asupra exilului lui Ovidiu tot în Enea Silvio, respectiv Toppeltinus, dat fiind că ea este intercalată în textul cu datele istorice, etimologice și literare. Dar o astfel de examinare grăbită și superficială, precum și necunoașterea textului integral al lui Enea Silvio, pot duce la concluzii greșite, ceea ce s'a și întâmplat.²⁾ Realitatea este că umanistul italian, respectiv Toppeltinus, nu vorbește nicăieri despre exilul lui Ovidiu. Deci, izvorul acestor știri trebuie căutat aiurea.

Fără a avea toate elementele necesare spre a putea conchide în chip definitiv — cronicarul român nu participă la discuția care a pasionat atât de mult pe învățații Apusului în legătură cu această chestiune a exilului lui Ovidiu, mulțumindu-se numai să dea versiunea după care Cetatea Albă a dat adăpost poetului — înclinăm să credem că M. Costin, care și-a făcut educația în Polonia și a fost influențat

¹⁾ La I. Bogdan, *op. cit.*, p. 157.

²⁾ D-I G. Pascu, *op. cit.*, p. 109. susține, fără nici un temei, că este părerea proprie a lui M. Costin.

³⁾ Asemenea aserțiune eronată găsim la E. Dvoicenco—I. G. Dimitriu, *Pușchin și Ovidiu*, în *Revista Fundațiilor Regale* VIII (1941), Nr. 1, p. 192, unde se spune că Miron Costin „își însușește opinia lui Silvio Aenea” în ceea ce privește exilul poetului latin.

nu numai de cronicarii, dar și de umaniștii polonezi,¹⁾ a împrumutat această versiune din vre-un izvor literar polonez. Și credem aceasta cu atât mai mult, cu cât în cronicile polone se vorbește adeseori de exilul lui Ovidiu, fiind pus în legătură cu legenda despre descendența Românilor din răufăcătorii aduși dela Roma pe aceste meleaguri. Ocupându-se cu aceste știri tendențioase și combătându-le cu toată vehemența, M. Costin a avut prilejul să culegă, indirect, apoi să se intereseze chiar, și de datele referitoare la Ovidiu.

Astfel, spre a cita câteva izvoare poloneze pe care cronicarul le-a putut cunoaște și consulta, Martin Bielski, în capitolul despre Moldova al *Cronicii Lumii* spune: „La Roma era obiceiul... ca pe răufăcătorii să nu-iucidă, ci-i trimeteau peste mare, dar mai ales aici unde este valul (e vorba de „Valul lui Traian” din Basarabia), căci aici a fost trimis și Ovidiu, ca să facă deosebite lucrări, slujbe și lupte. Ovidiu a scris despre Parți, Tătari și Sarmați...” Tot așa, Matei Strijkowski (*Kronika Litewska*) spune: „Cei pedepsiți la Roma erau trimiși în țări străine, unde petreceau vreme multă, după vina lor. Astfel Scipio, Camillus, etc.... și Naso la Pont, care nu s'a mai întors...”²⁾

Ceva mai mult. Într-una din aceste cronici găsim în întregime legenda despre exilul lui Ovidiu la Cetatea Albă. Astfel, Ioachim Bielski, la începutul *Cronicii sale*³⁾ spune că „Ovidiu a stat la Cetatea Albă și că lacul de acolo se numește Owidowo, pentru că poetul s'a înecat în el!”⁴⁾ Aceleași elemente le găsim și la cronicarul moldovean, cu excepția amănuntului că poetul s'ar fi înecat în lac. În ceea ce privește explicarea numirii lacului după numele poetului, „balta Vidovul”, M. Costin spune simplu că este după numele lui Ovidiu, fără să dea altă informație. Aceeași explicație am văzut-o și în a sa *Cronică Polonă*,

¹⁾ V. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 127—128.

²⁾ Toate citatele sunt luate din P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 36—37. Dar autorul valoroasei lucrări, care urmărește formarea și răspândirea originii Românilor la cronicarii poloni, reușind să arate că „legenda despre originea Românilor din răufăcătorii este alcătuită într'un mediu cult, umanist, și anume în Polonia”, constată că numai în scrierile acestea apare legătura între Ovidiu și populația romană dela Dunăre. Chestiunea ovidiană este, prin urmare, amintită numai întâmplător și în treacăt. Numai așa ne explicăm datele eronate și incomplete pe care le găsim cu această ocazie. Căci autorul notează, în fuga condeiului, că Ovidiu „fusesse exilat ca pedeapsă în Moldova (tradiția era că pe la Cetatea Albă, de unde numele lacului Ovidiopol)”, fără să ne ndice de unde ia această informație dată de „tradiție”, iar confuzia dintre lacul Vidovul și localitatea Ovidiopol este evidentă. Pentru acest din urmă smănuț, cfr. și V. Bogrea, *Dacoromania IV* (1924—1926), partea II, p. 1052: „Ovidiopol nu e „lac”, ci „loc”: πόλις sau polje”.

³⁾ *Chronika Polska*, 1597, p. 1.

⁴⁾ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 97.

unde adaugă amănuntul important că acest lac corespunde Limanului Nistrului; numele lacului este însă aici Widowo, adică o formă mai apropiată de cea dată de Bielski. Această asemănare se datorește mai curând faptului că, scriind *Cronica* în limba polonă și pentru Polonezi, n'a mai păstrat forma numirii românești.

Din toate acestea reiese că nu putem considera pe I. Bielski izvor exclusiv al lui M. Costin pentru legenda exilului lui Ovidiu; cronicarul român ne dă mai multe știri, cum am văzut, despre cauzele exilului, precum și despre activitatea lui de acolo; deci, el cunoștea întreaga biografie și operă a poetului latin. El a folosit aceste cunoștințe ale sale atunci când a fost vorba să pună în valoare informațiile culese din scriitorii poloni asupra locului exilului.¹⁾

Deși s'a ocupat numai cu versiunea exilului lui Ovidiu la Cetatea Albă, avem indicii că M. Costin știa mai multe lucruri în această privință. Astfel, el cunoaște și o altă legendă în legătură cu Ovidiu, anume, că ar fi fost exilat și ar fi înmormântat la Kiew. Dacă această știre n'o găsim în opera lui scrisă, o mărturie de mai târziu, apărută după moartea cronicarului, ni-l arată pe el ca izvor, legenda fiind auzită dela el. Pahomie, fostul episcop al Romanului, publică în anul 1724 o *Călătorie în Rusia*, unde, printre altele, mărturisește că Miron Costin i-a povestit că la Kiew ar exista moaștele „împăratului Ovid al Romei“, dar călugării i-au spus că acest Ovid a fost papistaș și, prin urmare, n'a fost îngropat la Kiew.²⁾ Evident, de aici reținem doar elementul esențial al tradiției, lăsând amănuntele, care pot fi atribuite lipsei de prea înaltă cultură a povestitorului sau a călugărilor cu care Pahomie a stat de vorbă. În realitate, exilul și mormântul lui Ovidiu a fost pus în legătură cu Kiewul, dar printr'o confuzie de nume cu o localitate identică din Moesia Inferior.³⁾

Am socotit oportun să dăm publicității paginile de mai sus tocmai acum, când școlile, universitățile și, într'un cuvânt, toate instituțiile culturale din țară aniversează 250 de ani de la moartea lui Miron Costin. Pe când în toate aceste comemorări oficiale este înfățișată personalitatea cronicarului în ansamblul ei, paginile noastre pun în lumină numai un

¹⁾ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899, p. 13, nota, și p. 41, susține, cel dintâi la noi, că M. Costin a împrumutat dela Poloni, și în special dela Sarnicki, aceste informații despre exilul lui Ovidiu la Cetatea Albă, fără a da însă alte amănunte.

²⁾ Dvoicenco—Dimitriu, *art. cit.*, p. 192.

³⁾ Cfr. G. Pansa, *op. cit.*, p. 80.

mic capitol mai puțin cunoscut din activitatea lui : cunoașterea literaturii latine și, în special, a lui Ovidiu. Educația pe care a primit-o în școlile Iezuiților din Polonia, de unde a ieșit cu o admirație nețărmurită pentru tot ceea ce era latin, a dat roade fericite nu numai în activitatea lui de scriitor în genere, folosind o sintaxă românească după structura celei latine, și în cea de istoric, susținând cu legitimă mândrie originea noastră romană și atacând cu cea mai mare înverșunare pe cei ce-o puneau în discuție, ci și în cea literară, dându-i ocazia să cunoască nemuritoarele opere ale antichității.

Dacă putem presupune că traduce puținele versuri din Ovidiu mai curând fiindcă le întâlnește în calea cercetărilor sale istorice, motivele ovidiene din poema *Viața Lumii* ne arată că M. Costin avea temeinice cunoștințe de literatură latină. Iar faptul că scrie despre cauzele și locul de exil al poetului confirmă, pe de o parte, aceste cunoștințe ale sale și îl așează printre învățații Occidentului cu preocupări similare, iar, pe de alta, prima apariție a lui Ovidiu în literatura română sub această întreită formă constituie elementele unui nou aspect al personalității lui Miron Costin. Oferind istoriei literare acest nou aspect, aducem, la 250 de ani dela moartea lui, cel mai meritat omagiu unuia dintre cei dintâi umaniști români.

NICOLAE LASCU

ROMÂNII ÎN ȘIBIUL ANULUI 1826

Dela d-șoara Luisa Fleischhackel de Hackenau a rămas posterității un ziar (Tagebuch), însemnări zilnice de pe timpul cât l-a petrecut în Sibiu în lunile August-Octombrie ale anului 1826, și din care aflăm lucruri interesante despre câțiva Români ce făceau parte din societatea bună de atunci sibiană, mai ales despre negustorii Constantin Popp și Baronul Constantin Sachelarie.

Insemnările acestea le-a descoperit în a. 1914 baroneasa Maria Zwiedinek-Südenhorst, născ. de Pont din Viena strada Rathaus Nr. 2, o strănepoată a autoarei, iar copia unui fragment din ele, depusă în secția de manuscrise a Bibliotecii Brukental din Sibiu, se datorește d-lui Emil Sigerus, autorul mai multor lucrări despre trecutul Sibiului. Fragmentul însemnărilor începe cu ziua de 27 August 1826 și se termină cu ziua de 22 Octombrie a aceluiași an.

În vara anului 1826, izbucnise din nou ciuma în București, și printre primii refugiați sosiți la Sibiu, a fost prințul Brâncoveanu cu soția sa „domnița Anastasia” și cu nora lor. Tot atunci s'a refugiat dela București la Sibiu și învitatele negustorului Constantin Popp, soția și fetele „agentului curții imperiale austriace” Fleischhackel de Hackenau. Dela cea mai mare dintre aceste fete, Luisa, a rămas ziarul de care e vorba.

Insemnările d-șoarei Luisa încep cu întâmplările din dimineața zilei de Duminică 27 August 1826, în care autoarea ne povestește cum după ce au fost afumate în carantina din Pasul Turnului-Roșu, cunoscută și sub numirea de „contumaț” (Contumazanstalt), au plecat spre Sibiu. Observăm, că această carantină era mai la vale de castelul Turnu-Roșu, în complexul de case, care a servit apoi de birouri și locuințe vamei româno-ungare, și care este acum colonia săracilor infirmi.

Micul dejun l-au luat la comandantul castelului Turnu-Roșu. În Veștem, unde s'au oprit să odihnească caii postalionului, le-a întîmpinat o ceată de fete de țaran românce, care au izbucnit într'un cor de ris când au zărit complimentându-se păpușa Carolinei, sora mai mică a autoarei. Înainte de a intra în cetatea Sibiului, s'au oprit în Calea Șelimbărului, la casa de vară a consilierului guvernial Iosif Baron Brukental. Casa acestuia, cu etaj și balcon în stil baroc, mai există și acum la colțul stradei Turnului Roșu și a Berăriei. Pe acea vreme ea era centrul unei grădini întemeiată de fostul guvernator al Transilvaniei, Samuel Baron Brukental, grădină care se întindea cât ține strada Friedenfels.

În continuare, d-șoara Luisa citează că negustorul Popp, gazda lor, le-a așteptat în casa sa din Piața Mare, și ele după ce au primit vizita Baronului Sachelarie și a d-nei Popp, care locuia vara în grădina lor, s'au culcat obosite de drum.

Casa negustorului Popp era cea din Piața Mare, colț cu strada Cisnădiei, acum proprietatea Cassei generale de economii săsești; iar grădina familiei Popp era în strada Carmen Sylva, despre care un călător austriac Krickel, scrie în notele sale de călătorie, că era una dintre cele mai frumoase și mai bine îngrijite ale Sibiului. După ce s'a stins familia Popp, grădina a ajuns proprietatea fostului primar al Sibiului Iosif de Vaida. Fiica acestuia a vindut-o, în a. 1858, Metropolitului Șaguna, și așa a ajuns proprietatea bisericii și reședință de vară a Metropoliei Bisericii Ortodoxe Române din Sibiu.

Insemnările d-șoarei Luiza, în partea lor covârșitoare, se ocupă cu vizitele, mesele, excursiile și serbările la care a luat parte în societatea „aristocratică” civilă și militară sibiană ce se compunea din persoane aparținând la diferite naționalități. Dăm din insemnări vre-o câteva nume: prințul Brâncoveanu, Zinca Filipescu, Zoe Băescu, baronul Șustek, comandantul general austriac, baronul Splényi comandantul Reg. de Inf. 31, baron Reichenstein, comitele I. Wachsmann, generalul Papp, Harting, baron Geringer, F. Jacobi protopop rom. cat., baron Iosif Brukental, contele Adam Nemeș, contesa Mesemacré, Neumann, baron Tsoritz, baronii Bornemisa, și Români sibiieni ce treceau însă de „Greci”, Constantin Popp, baron C. Sachelarie, Cristof Sachelarie, Villato, Vlăduț și doctorul Gheorghiađe.

Românii care locuiau atunci în Sibiu formau trei categorii: 1. a refugiaților din principatul Munteniei, de regulă boieri bogați ce lăsașu aici mulți bani și de aceea bine primiți și bine văzuți de cetăținii Sași. Categoria a 2. a negustorilor, unii din ei bogați, care trebuiau să se dea de „Greci” pentru a putea fi admiși în oraș. Negustorimea

aceasta sub denumirea de „Compania negustorilor Greci” își exoperează încă în anul 1709, dela Viena dreptul de a purta negoț în Sibiu, un drept mult atacat și combătut de Sași. Membri ei fiind de religia greco-orientală, un autor sas ne destăinuiește că aveau în cetate prima capelă într'o casă particulară din strada Poplăcii Mari, adecă strada Tribunalii de azi. Care a fost casa aceasta însă nu ni se spune. În fine categoria a 3. a Românilor băstinași transilvăneni, despoiați de orice drept politic, cultural, social și în parte și economic. Ei locuiau numai înafară de zidurile cetății în așanumitele maiere ale Sibiului.

Se înțelege însemnările d-șoarei Luisa amintesc numai de unii membri ai categoriei întâi și a doua. Intre aceștia foarte des e pomenit baronul Sachelarie, un negustor bogat, care își cumpăraseră titlul de baron la Viena. Una din însemnările despre el ne interesează mai deaproape. Este cea din ziua de 9 Octomvrie 1826, de următorul cuprins: „Mâne la orele 12 suntem invitate la Sachelarie să-i vedem casa cea nouă. Sunt foarte curioasă, căci de vre'o câteva zile Sibienii fac un adevărat pelerinaj să-i admire noul palat”. Și în însemnările zilei următoare, dela 10 Octomvrie, scrie: „Pe la amiaz am mers cu trăsura, împreună cu baroneasa Geringer și „generaleasa” Papp, la Sachelarie, unde se adunase o numeroasă societate să admire frumoasa casă. Pe cât e de impunător exteriorul, pe atât de plăcut te impresionează împărțirea interioară. Intrarea largă și primitoare îți face plăcere; apoi frumos tapetatele camere mari cu parchetul strălucitor, ca și întreg planul casei pretinos și bine conceput, nu-ți dă prin minte să bănuiești că pe acelaș loc a stat înainte mica și întunecoasa casă a lui de Wrede. Camerele de biliard și biblioteca sunt spațioase și cu ferestre înalte. Biblioteca dă spre grădină, ea n'a suferit de loc în decursul zidirii. În bibliotecă unde de regulă se recrează spiritul, cărțile deocamdată lipsind, ne-am întărit stomacul, căci amabilul proprietar a așezat în rafturi și pe mese mâncări și beuturi, salam, rosoglic, dulceturi ș. a., și toată lumea prezentă părea că a făcut bucurosi acest schimb. Baroneasa Splenyi a exclamat entuziasmată: „De a-și fi fată, l-ași lua de bărbat pe Sachelarie. E așa de brav, are o casă așa de splendidă, și are atâta avere!”

Casa descrisă de d-șoara Luisa este acum reședința de iarnă a Mitropoliei Ortodoxe Române din strada Mitropoliei. Fostul ei proprietar Baronul Sachelarie, pentru a obține dreptul de concivilitate a depus în anul 1824 jurământul obligator în fața Magistratului din Sibiu. Dreptul de concivilitate, până la edictul de toleranță al împăratului Iosif al II-lea (1783), îl dețineau, în cetatea Sibiului, numai Sașii sau cei de un sânge cu ei („*teutsches gebluet*”). După moartea lui Iosif,

au fost revocate toate reformele sale și chestiunea concivilității a produs nemulțumiri, mai ales în cercurile nobilimii. De aceea comitele Mihail Brukenthal s'a văzut determinat să aducă în fața dietei transilvane din anul 1795 o lege împăciuitoare de următorul cuprins: „Cel ce va obține pe teritoriul săsesc dreptul de cetățean (Bürgerrecht) și se va supune legii municipale, autorităților comunale, și își va plăti regulat dările și nu va pretinde privilegii (Vorrechte) care ar putea turbura ordinea legală, poate să ceară dreptul de concivilitate”. Între cei dintâi care au cerut dreptul de concivilitate, în baza actului de toleranță al lui Iosif și întărit din nou de această lege, a fost negustorul Constantin Popp, care a ajuns astfel proprietarul caselor din Piața Mare Nr. 123 (acum 12) și din strada Mitropoliei Nr. 21.

Cu toate acestea se vede că Românii Sibiului din a treia categorie, adică Măiereni, nu au putut obține dreptul de concivilitate, de aceea ei s'au văzut nevoiți a face la începutul lui 1800 o plângere împăratului, în care înșiră nedreptățile ce au să le îndure din partea Magistratului din Sibiu, între care era și chestiunea concivilității. În rezoluțiunea imperială, ce s'a dat răspuns la această plângere, se spune la punctul 5, următoarele: „Cât privește obiecțiunea făcută de Magistratul din Sibiu că Românii nu pot să se bucure de dreptul de concivilitate, pe care îl au Sașii, ea este cu totul nebazată, căci, e sigur că Românii au fost cu mult mai înainte în Transilvania, și precum acei Români cari sunt nobili, se numără între Unguri, astfel și aceia care petrec pe pământul crăiesc și locuiesc amestecat cu Sașii, se consideră de Sași cu atât mai ales, deoarece natura fondului regesc exclude diversitatea drepturilor”. (Vezi „Csatolmányok a királyföldi Szelistye és Talmács fiokszékek kérvényéhez Erdélyben” pag. 21—23).

După moartea baronului Sachelarie, întâmplată în anul 1840, fratele său a închiriat casa moștenită unui „Institut pentru educația fetelor de bună familie”, mai târziu însă, a vândut-o, prin mitropolitul Șaguna, Bisericii Ortodoxe Române, și a plecat la Paris.

În însemnările d-șoarei Luisa găsim de repetate ori numele unui personaj cu numele curios de „Paraskeva”. La început ai crede că e vorba de o Paraschivă, dar mai apoi iese la iveală că acest „Paraskeva”, e servitorul și totodată lacheul și chelnerul negustorului Popp. D-șoara Luisa scrie că Paraskeva făcea senzație oriunde apărea prin figura sa marțială, cu costum de turc și cu o mustață stufoasă și impunătoare. El era privit cu multă bunăvoință chiar până și de doamnele din societatea înaltă. Așa odată, când mama d-șoarei Luisa urmată de Paraskeva a făcut baronesei Splényi o vizită, aceasta la despărțire, s'a „milostivit” a spune lui Paraskeva, „adieu Paraskeva”, la ce acesta

a răspuns prompt și bine dispus pentru atențiunea ce i se acordase „sărut mâna excelență” (în copie e scris „serute munõ excellenzia”). De unde urmează că acest „Paraskeva”, era un Paraschiv, care se folosea de limba sa românească și cu baroneasa unguroaică.

Dintr'un alt episod reiese că „Paraskeva” nu era Turc, dupăcum îl mai credea lumea după costumul său. La o masă dată de familia Popp, la începutul lunii Septemvrie, era adunată societatea aristocratică pomenită mai sus, și „Paraskeva” a fost iară obiectul curiozității generale”, scrie d-șoara Luisa, „și vecinul meu de masă un ofițer străin, m'a întreat de mai multe ori dacă Paraskeva e Turc veritabil sau așa unul ca și doctorul”. Medicul lui Popp era tot un Român pe îl chema Gheorghiaide, deci ironia întrebării este evidentă. Din o altă notiță a d-șoarei Luisa, în care e vorba de soția generalului Popp, în zice, dupăcum am văzut, „generaleasa”, de unde se vede că în familia lui Popp i se zicea simplu pe românește generăleasa.

În scrierile mai noi ale Sașilor, despre trecutul Sibiului, C. Popp e prezentat consecvent ca „Grec”, deși din datele ce le avem reiese neîndoelnic naționalitatea lui românească. Ea reiese clar din actul de fundațiune al bisericii „din groapă”, din strada Bisericii de acum. „În anii 1788—1789 se clădise cu cheltuiala credincioasei Stana Hagi Petru Luca *biserica română* din suburbiul Iosefin, „ruptă de tot jos” la 1802 și prefăcută din temelie cu toată cheltuiala lui Hagiul Constantin Popp”. (Manuscripte ardelenе și maramureșene în colecția N. Iorga, *Studii și documente*, vol. 13, pag. 179).

Biserica cea nouă era să se zidească pe locul unde e acum palatul justiției din str. Carmen Sylva, dar Magistratul din Sibiu nu și-a dat aprobarea pentru acel loc, și 'n urmare s'a zidit tot pe locul cel vechiu, „în groapă”, lângă șanțul canalului de apă al cetății Sibiului, ce începuse a fi construită în anul 1702, dar care, din cauza revoluției Curuților, din anul 1703, a rămas neterminată. Inscricțiia de pe tabla de marmoră, așezată deasupra cripei din dosul altarului bisericii „din groapă”, ne lămurește pe deplin asupra naționalității familiei fondatorilor ei: „Sub această peatră odihnesc reposații ctitori ai sfintei biserici Stana Petru Luca, Hagiul Constantin Popp, Pağona Popp cum și mădularii familiei lor Ion Petru Luca, Maria Manicati, Constantin Popp și Alexandru Popp. S'au așezat oasele reposațiilor la 3 Martie 1856 prin bunăvoința Excelenței Sale D. Episcop Baron de Șaguna și s'a întocmit această peatră prin fiul ctitorilor Zenobie Popp cavalер de Böhmstetten c. c. sfetnic și director la Banca Națională Austriacă la 3 Martie 1857”.

În însemnările din ziua de 18 Octombrie, d-șoara Luisa face amintire și de un Costache Filipescu în următoarele împrejurări: „Membrii familiei Bornemisa au fost în excursiune la Turnu-Roșu și în carantină au făcut cunoștința lui Costache Filipescu; prin el și-au făcut o bună idee despre Valahia; ei sunt încântați de el”. („sie sind chantiert von ihm“).

Cu ziua de Duminică 22 Octombrie, prezintă plecării la București, a d-șoarei Luisa, se încheie însemnările fragmentului de ziar. În seara acelei zile mai notează sosirea la Sibiu a lui Costache Filipescu, și că la vizita ce i-a făcut i-a vorbit mult despre București.

Călăuziți de însemnările d-șoarei Luisa Feischhackel de Hackenau, aflăm deci între altele, că ziditorul reședinței de iarnă a Mitropolitului bisericii ortodoxe române din Sibiu, a fost un negustor român, precum tot un negustor român a fost întemeitorul grădinei, ajunsă reședință de vară a Mitropolitului.

ADRIAN CRISTEA

CRONICI

O TRADUCERE ROMÂNEASCĂ A LUI TUCIDIDE ¹⁾

La începutul anului 1941, Casa Școalelor anunțase un vast program de traduceri din autorii clasici greco-romani. Se instituiseră și o comisie care avea menirea să cerceteze traducerea prezentată. Dar, „ce e val, ca valul trece”. Comisia s'a destințat, iar traducerea înaintată spre cercetare și eventuală publicare au rămas să tânjască în dulapurile numitei instituții, fără nicio perspectivă de a vedea lumina zilei, din veșnica pricină a lipsei de fonduri. O singură lucrare a avut norocul să fie publicată: traducerea amintită a d-lui Jakotă, vestita istorie a războiului peloponesiac, datorită penei celui mai mare istoric al anticității, Thukydides.

Volumul masiv, de aproape șase sute de pagini, precedat de o largă introducere și urmat de un bogat indice, se înfățișează în condiții tehnice mult mai bune ca în trecut: hârtie velină, literă mai frumoasă, greșeli de tipar mai puține ca în trecut (deși încă destul de multe, cum vom vedea mai jos). Am salutat cu bucurie apariția acestei lucrări a marelui istoric atenian, ce se cădea să fie tradus încă demult. Opera lui Tucidide, a tragicilor, a unui Platon, Aristofan, Aristotel, Plutarh etc., trebuie să formeze — în haina limbii respective — o parte fundamentală din patrimoniul oricărei literaturi moderne. Notez că Herodot, afară de primele patru cărți, traduse de atâtea decenii de Ghica, (abstracție făcând de vechea tălmăcire aflată la Mănăstirea Coșula) nu și-a găsit un întregitor. Dar să revenim la autorul războiului peloponesiac. Magistrala sa operă ar trebui citită de orice intelectual și cunoscută temeinic de orice om politic, căci e o istorie a războiului și a diplomației „*sub specie aeternitatis*”. Fenomenele lumii grecești au, de cele mai multe ori, marele avantaj, că ne arată în miniatură, sub o formă limpede și plastică, o prefiguratie a evenimentelor și proceselor sociale sau politice care mai târziu s'au desfășurat într'o proporție mult mai largă. După trecutul războiului mondial nu mai mi-aduc aminte ce învățat a încercat să facă o paralelă între furioasa și îndelungata înclăștare între cele două taberi ale lumii gre-

¹⁾ Thukydides, *Războiul peloponesiac*, tradus de M. Jakotă. Ed. Casa Școalelor.

cești și între aspectele mai interesante ale conflictului uriaș de acum douăzeci și cinci de ani. Oricine citește cartea istoricului grec nu se poate să nu se simtă ispitit de a reface paralela dintre evenimentele de azi și acelea în urma cărora mândra și glorioasa Atenă a fost ingenunchiată de cetatea tăcută și tenace a incomparabililor luptători din Sparta. O măsurare de forțe, pe viață și pe moarte, între o putere continentală și una maritimă, între o democrație activă și întreprinzătoare și o aristocrație trăită sub o disciplină de fier, într'un stat totalitar, în care interesul întregului, al patriei, primează totul!

Vreți să găsiți enumerate pregnant foloasele de care se bucură un stat ce se sprijină pe flota lui, sau cele ale unui stat continental, deschideți opera lui Tucidide; vreți să găsiți teoria războiului preventiv, citiți cartea șasea a marelui istoric, și mai ales discursul pe care solii Atenienilor îl țin în fața poporului din Kamarina, în Sicilia; vreți să găsiți o situație analoagă cu aceea dela începutul conflictului dintre Germania și Polonia, urmăriți discursul lui Pericle, prin care acesta respinge cererile Spartanilor (Cartea II-a, cap. 140). Această enumerare se poate prelungi *ad libitum*. Paralela e surprinzătoare. Atât e de adevărat că cunoașterea evenimentelor trecute e ca o oglindă a celor viitoare, nu în sensul că istoria ne poate fi o *magistra vitae* ci ca o probă desnădăjduitoare că oamenii nu vor învăța mai niciodată nimic din istorie, măcar că pildele ei sunt atât de grăitoare.

Proza lui Tucidide e, poate, cea mai dificilă proză antică. Această greutate provine din concisiunea sa extremă; fraza lui abruptă, subtilă, e saturată de idei, unele de o rafinată geometrie, care sparg aproape învelişul cuvintelor ce mai că nu le încape. De aceea e nevoie de un adevărat curaj, ca să înfrunți atâtea obstacole, căutând să dai în limbă modernă, în o proză limpede și curgătoare — căci cititorul actual nu e obișnuit să-și bată capul cu fraze prea complicate — toată substanța gândului marelui istoric. D-l Jakotă — care ne e cunoscut prin traducerea sa din Plutarh, nu prea fericită, deși înțeleptul din Cheronea are un stil mult mai ușor — a avut acest curaj. Am deschis deci cartea traducătorului român nu cu puțină teamă, ca să văd cum rezolvă atâtea dificultăți.

Un traducător are de rezolvat mai întâi problema stilului în care traduce. Idealul ar fi să se redea și în limba în care se traduce fizionomia caracteristică a stilului autorului tradus. Recunoaștem din capul locului că acest lucru e extrem de greu. Trebuie să fii un admirabil mânăitor al limbii în care traduci, un adevărat artist cu nenumărate resurse și cu un foarte rar simț estetic, ca să poți să redai, cu același — sau cu un aproximativ — colorit limba originalului. Aceasta i-a izbutit lui Amyot când a tradus pe Plutarh, i-a izbutit în bună măsură profesorului Murnu când a tradus poemele omerice. Dar asemenea traducători sunt foarte rari, căci oameni, care pe lângă o solidă știință, să aibă un remarcabil talent formal, nu se găsesc în toate zilele și nici pe toate cărările. De aceea nu suntem prea pretențioși în această privință și îi cerem traducătorului să scrie măcar o corectă limbă românească.

Mai trebuie, apoi, o altă condiție mai necesară decât cea enunțată mai sus, sau, în orice caz, cel puțin tot atât de necesară, — ca traducerea să fie exactă, adică să redea ideea originalului. Nu înțeleg deloc prin aceasta o traducere servilă, care scâlciază limba românească, și care, în pretenția ei de a fi perfect fidelă, ne dă un galimatias ininteligibil. Traducă tâlmăcitorul cât de liber, cât mai potrivit firii limbii noastre, însă cu condiția să nu trădeze originalul. Aceasta — dacă mai e nevoie s'o spun! — e o condiție *sine qua non* a oricărei traduceri care vrea să fie cât decît acceptabilă.

Tâlmăcirea d-lui J. îndeplinește, din păcate, numai în parte, în o foarte mică parte, aceste două condiții. Iată, în primul rând, câteva greșeli de formă: a) o frază neterminată, suspendată în aer. Citez (pg. 400, cap. 77): „Am venit mai degrabă să ne invinim noi, noi cari având pilda Helenilor din Asia cum au fost robiți fiindcă nu s'au apărat”. Unde e predicatul lui *cari*?; b) la pg. 399, cap. 75, întâlnim verbul *palisadară*, o creație care numai fericită nu pare a fi; c) pg. 384, cap. 41. „Acestea zise Athenagoras”. Corect ar fi fost: „Acestea le zise”... Dar românește se spune: Așa vorbi Ath.; d) câteva echivocuri. Iată o frază din C. VI, cap. 42: „Demosthenes, văzând cum stau lucrurile și socotind că nu e posibil să temporizeze și fără să nu sufere ce a pățit Nicias”. (Ce ai înțeles de aci, stimate cititor?). Alta din cap. 43, tot din aceeași carte: „alții începură să ocupe primul lagăr al Siracuzanilor, cari nu rezistară și smulseră crenelurile”. Ar reeși de aci că Sir. smulseră crenelurile. N'aveau interes s'o facă, pentru că erau crenelurile propriului lor lagăr. Isprava asta au făcut-o dușmanii, adică Atenienii. Echivocul provine din lipsa virgulei, pe care traducătorul a uitat s'o pună după cuvântul „rezistară”. La pg. 389, cap. 54, în fraza ce începem: „Dar și Hippias”... trebuie să citim: „Dar și Hipparchus”... Fără această înlocuire, tot pasajul devine ininteligibil. Dealtfel în text e Hipparchus. (O regretabilă scăpare din condei); e) pg. 419, cap. 1, acelaș cuvânt din text e tradus când prin Sicilienii, când prin Siculii, ceea ce poate naște confuzie în spiritul cititorului; f) ce fel de sintaxă românească e aceea din fraza: „cereau să se stabilească... pe cei Cinci mii” (pg. 512 sus), în care *Cei Cinci Mii* e subiect?

Sunt apoi supărătoare dese greșeli de punctuație, care produc atâta confuzie în înțelegerea textului. Notăm în treacăt, ca exemplu, pe pg. 380 jos, fraza ce începe cu: „Dacă ar voi toți Sicilienii”... iar pe pg. 381, (sus) fraza: „Și ei plutind...” cât și cea următoare. Apoi de ce transcrie traducătorul numele autorilor greci (al lui Dionysios) în forma franceză: *Denys*, cum face în nota 1 dela pg. 35? De ce pe alocuri transcrie numele proprii elene cu doi gama consecutivi, prin doi g, când știut e că primul gama nu e decât grafia unui sunet nasal (n), și așa trebuie redat și-l redau toate limbile moderne? Nu mai pomenesc de destul de numeroasele greșeli de tipar dintre care unele destul de grave (v. pg. 415, pietre, în loc de *pletre*; pg. 336, cap. 49, *Lacedemonienii* în loc de *Elenii* în fraza: „Lacedemonii răspunseră că la dânșii”... La pg. 309, rândul al 14 lea, de sus în jos, continuă la rândul 19; rândurile 15—18 inclusiv trebuiesc puse la începutul pg. 310. E surprinzător că astfel de erori n'au fost îndreptate la corectură.

Dar să trecem la traducerea propriu zisă. După mărturisirea tălmăcitorului, care în prefață ne asigură că a lucrat din 1916 la redarea lui Tucidide pe românește, (deci s'a năcăjit cu ea mai bine de douăzeci de ani), am fi îndreptățiți să ne așteptăm la o traducere făcută cu multă grijă, mai ales că s'a slujit de minunata ediție germană a lui Classen. E de mirare că în prima parte a lucrării marelui istoric, adică primele două cărți, în care se cuprind cele mai dificile bucăți, cum sunt discursurile lui Pericle, și alte pagini de sinteză ale autorului, interpretarea e mai izbutită, deși dificultățile de învins erau mult mai mari; cu cât însă se apropie de sfârșitul operei, erorile sunt mai frecvente și mai mari. Ceea ce ne face să credem, mai bine zis, ne dă impresia că interpretul a lucrat în mare grabă. Cum se explică altfel atâtea greșeli, unele deadreptul bizare? Când ai la îndemână, azi, atâtea edții excelente, și mai ales atâtea traduceri, începând cu cele latinești (vezi, de ex. cea datorită lui F. Haase din ed. Didot), și sfârșind cu cele apărute în toate limbile culte, făcute de eleniști excelenți, cum se pot comite erori ca acelea pe care le citez mai jos? Iată câteva exemple :

pg. 141, cap. 36. În rândul 5 de jos în sus citim : „cei cari suntem astăzi *dincolo* de mijlocul vieții“... De fapt e vorba de oameni „in media ferme aetate“ (v. Haase), adică oameni în floarea vârstei.

pg. 142, cap. 38. D-l J. traduce prin sacrificii *successive*, cuvintele ce înseamnă *sacrificii aniversare*.

pg. 144, cap. 41, jos găsim : „am semănat pretutindeni urmele nepieritoare ale victoriilor și înfrângerilor (!) noastre“. Ar fi curios să vorbească Pericle despre Atenieni. În text stă însă : „urmele... atât al binelui cât și al răului pe care l-am făcut altora“, ceea ce e cu totul altceva.

pg. 197, citim în nota 1, dinjosul acestei pagini, că cele 2 vase iuți ale Atenienilor au fost trimise cu porunci *pentru Alkidas (!)*. Dar acolo era un șef spartan, trimis în Asia Mică să facă război cetăților aliate cu Atenienii !

pg. 325, în rândul 5 (de sus în jos), după cuvântul *Lacedemonilor*, s'a omis următoarea parte din text : „renunțând la arbitraj, pustiiră pământul Lepreoților. Dar Lacedemonienii“. Fără această întregire, traducerea e un complet non sens.

pg. 384, cap. 40, găsim : ... „sunteți oamenii cei mai greu de priceput“ ceea ce ar însemna că respectivii de care e vorba (Siracuzanii) sunt oameni pe care-i poți cu greu înțelege. Tucidide spune însă : „Sunteți oamenii cei mai tari de cap (neînțelegători)“.

pg. 387, sfârșitul cap. 47, d-l J. traduce : „să nu pună în joc existența prin întrebuintarea mijloacelor proprii“. A cui existență? Ce înseamnă apoi *prin întreb. mijl. proprii?* Sensul e : „Să nu pună în joc existența Statului (a Atenei), irosindu-și propriile forțe“.

pg. 409, sus : „Sicilienii n'au experiență“ în loc de „Sic. nu prea au experiență“ ceea ce e cu totul altceva.

pg. 412, sus : „Tebanii veniră în ajutor și *promise* pe unii pe care îi siliră să fugă la Atena“. În text avem : „Tebanii... *prinseră* pe unii,

iar o parte (dintre Tespieni, aliați ai Atenei) fugiră la Atena". Dacă i-ar fi prins Tebanii, aliați cu Sparta *i-ar fi ucis*, nu i-ar fi silit să fugă la Atena. Iată una din acele greșeli bizare de care vorbeam mai sus. Oare așa traduce Bétant?

pg. 461, cap. 80, rândul 6 de jos: „cum se întâmplă însă tuturor armatelor, și mai ales celor mari, când merg prin o țară dușmană și inamicii sunt aproape, să cadă asupra-le o teroare panică, ce produse o mare tulburare". Desfid pe cineva să înțeleagă o frază așa desarticulată, din care lipsește propoziția principală. Fraza, spre a fi inteligibilă, trebuia redată: „Se întâmplă (Pt. simplu) însă — cum se întâmplă tuturor armatelor, și mai ales celor mari, etc. — să cadă asupra-le o teroare panică etc."

pg. 483, cap. 83 jos. E vorba de Atenieni, care infrânți peste tot în Sicilia, și ajunși în mare strămtorare, încolțiți de dușmani, sunt siliți să depună armele. D-l J. traduce: „Văzând Atenienii că nu se pot furișa, *se pun jos* afară de trei sute"(!!) Ciudat, nu? Extrem de ciudat. Autorul vrea să spună că Atenienii *depuseră armele*, adică se preदारă. Cum a ajuns traducătorul la minunăția asta, nu pot să înțeleg.

Tot acolo, cap. 84. „Atenienii se aruncau unii peste alții și-i călcau în picioare", în loc de: „și se călcau în picioare unii pe alții".

pg. 497, cap. 63, rândul 7 de jos în sus: „cu toată opunerea sub care căzuse acest regim (oligarhic)". Ce o fi însemnând *o cădere sub o opunere*, nu știu, ci cred că nici nu înseamnă nimic. Textul spune: „cu toate că ei (Samienii, poporul) făcuse o revoluție ca să nu ajungă să fie conduși de oligarhi".

pg. 498, cap. 64 (al șaselea rând dela sfârșitul capitolului): „și democrația care le *fusese* protivnică", în loc de „care le *putea fi* protivnică".

pg. 516, rândul 8—9 de sus: „Aceste discursuri... potoli (sic) masa de opliți și o făcură să se *mai* teamă *de mântuirea* patriei", în loc de: „și îi făcură să fie plini de cea mai mare teamă pentru soarta statului (a formei de guvernământ)".

Iată cum se înfățișează măreața operă a lui Tucidide în românește. Oricât m'aș sili să nu fiu prea aspru cu această tentativă, totuși am impresia că hlamida de purpură cu care istoricul atenian și-a înveșmântat profundele și subtilele lui gânduri, a ajuns adesea, în tălmăcire, o sărmană stambă decolorată. E, dacă vreți, indiuoșetoare încercarea laborioasă îndrăsnită de traducător, dar forțele lui nu corespundeau nici pe departe unei asemenea sarcini. Oricât aș vrea, nu pot rezista ispitei de a-i cita tălmăcitorului, una din acele maxime diamantine ale lui Tucidide, care, pare-mi-se (să mă ierte zeii de greșesc), i s'ar potrivi d-lui J. așa de bine în împrejurarea de față: „La unii cutezanța e rodul neștiinței, în vreme ce, pe alții, chibzuința îi face să se clatine" (II, 40). Totuși supusă unui control sever, traducerea d-sale ar fi putut aduce foloase, dacă ar fi fost purificată de acele erori — unele monstruoase — și de formă și de fond, care mutilează sângeros, în atâtea părți, opera unuia din cei mai pătrunzători fii ai solului attic.

MUZEUL BĂNĂȚEAN DIN TIMIȘOARA

În numărul trecut al acestei reviste, d-l M. Moga, un tânăr arheolog al generației clujene, a vorbit în termeni elogioși despre o frumoasă creație a științei și oficialității românești din Transilvania, despre *Muzeul Județean* din Deva. Îmi este nespuse de plăcut să încreștez, de data aceasta, pe același răboj al înfăptuirilor românești de dincoace de Carpați, o altă operă culturală și națională tot atât de însemnată: *Muzeul Bănățean* din cetatea Timișului.

Ca și pentru Muzeul din Deva, începuturile Muzeului Bănățean îl alcătuiesc colecțiile destul de numeroase de tablouri și obiecte de artă, de piese arheologice și etnografice, de documente și cărți ce fuseseră adunate de câte un pasionat culegător al relicviilor trecutului și dăruite apoi, generos, orașului. Lăsământul vreunui mecenat doritor de bine îmbogăția acest patrimoniu cu obiecte de artă și de curiozități.

O societate înjghebată ad hoc, cu majoritatea membrilor simpli figuranți, trebuia să dea acestor colecții o existență juridică, iar celui care se ocupa de dănele, mai mult cu dragoste decât cu pricepere, să-i asigure o platformă de existență... Pratul a acoperit și societatea și obiectele adăpostite în cineștie ce unghere uitate din clădirile Primăriei. Cei ce le-au dăruit și adunat, ca și cel care le îngrijea, dispăruseră, lăsând comorile în seama unei oficialități, care sau nu înțelegea sau nu simțea nevoia organică de a se ocupa cu ele.

În această situație de lăncezeală se găsea acest început de muzeu în ultimii ani ai regimului maghiar.

A venit însă minunata primenire a lumii vechi în primăvara anului 1919. Pentru lumea cea nouă, românească, colecțiile adunate în cursul câtorva decenii nu mai erau simple curiozități, bune pentru a satisface preocupările extravagante ale unor colecționari. Ele reprezentau valori incontestabile, fie ca mărturie ale unui trecut ce ne aparținea, fie ca mijloace de cunoaștere a pământului nostru de baștină, sau de educație artistică a generațiilor viitoare. Prețuirea ca atare a acestor bunuri culturale a produs și nevoia punerii lor în valoare, iar odată cu nevoia unanim simțită s'a găsit și omul chemat să îndeplinească această dorință generală, Acest om a fost harnicul, învățatul și entuziastul cărturar bănățean: *Ioachim Miloia*.

Cu puterea de muncă ce i-o dădea tinerețea și idealismul lui, cu o pricepere și pregătire științifică câștigată în lungi ani de studiu, cu tactul său ales pe care i-l dăruise firea lui blândă, Ioachim Miloia a creat din incoherentele și resfiratele piese îngrămădite în cursul anilor un *Muzeu* și o *Bibliotecă*. De sigur, nu acel Muzeu și nu acea Bibliotecă pe care ar fi dorit-o dintru început el. Muzeul lui Miloia era abia macheta aceluia pentru care lucrase, fără încetere, timp de 15 ani, pe teren și în biroul său de studiu, prin viu graiu și prin scrisul său documentat. Bibliotecă organizată de el nu era vastă, dar alcătuită, prin directiva ce i-a dat, fericitul început al unui institut de cercetări bănățene.

Ceea ce a realizat I. Miloia, singur, a fost punerea bazelor solide și fixarea cadrelor largi ale *Muzeului Bănățean*, conceput ca o icoană

autentică a vieții materiale și spirituale a Bănățului și ca un centru de cercetări științifice asupra trecutului și prezentului acestui admirabil colț de țară românească. Soarta neîndurată nu i-a permis nici lui, ca atâtor alți deschizători de drumuri, să-și vadă visul împlinit. Opera pornită de dânsul și luminoasa lui activitate a prins însă rădăcini atât de temeinice în conștiința bănățeană, încât conducerea orașului Timișoara, de orice nuanță politică ar fi fost, s'a identificat întru totul cu programul plăzduit de Ioachim Miloia, îmbrățișându-l și ducându-l neșovăielnic spre desăvârșita lui îndeplinire. Se cuvine să arătăm aici conducătorilor orașului Timișoara, și celor ce au fost și celor ce sunt azi în fruntea municipiului, întreaga și neprecupețita noastră admirație și recunoștință.

M'am simțit întotdeauna strâns legat de Muzeul Bănățean. Mă legau de el nu numai firele puternice ale originii mele bănățene, dar și vechea prietenie și colaborare cu ctitorul Muzeului Bănățean, cu I. Miloia. Nu e nicio mirare, dacă soarta acestei instituții mă interesa în cel mai înalt grad, urmărind înfăptuirile zilnice ce se făceau acolo, în timpul vieții prietenului și după neașteptata lui prăbușire. Cunoșteam problema, înțelegeam frământarea și zbuciumul creației. N'am încetat un moment să îndemn la continuarea operei începute și la încadrarea Muzeului cu personalul competent, capabil de a duce la bun sfârșit opera de organizare și de a conduce cu vrednicie zestrea materială și spirituală a instituției. Ceream cu insistență *specialiști* în fruntea celor trei secții ale Muzeului, care să constituie garanția morală și științifică a progresului.

În una din săptămânile trecute, mi s'a dat și fericita ocazie de a vedea a ceea realizările. Un întreg etaj din Palatul Cultural al Municipiului, în centrul orașului, a fost pus, încă de pe vremea regretatului Miloia, la dispoziția Muzeului Bănățean, cuprinzând vreo 20—25 de săli mai mari și mai mici. Conduc de amicul *Aurel Ciupe*, un talentat artist și om de ales gust, înzestrat cu o rară pricepere de organizare, și de învățatul și atât de activul cercetător al ornitologiei românești, de d-l prof. *Dionisie Linția*, am cutreerat nu fără emoție, aceleași încăperi prin care, acum vreo 3 ani am zăbovit timp îngelungat cu regretatul Miloia, discutând organizarea și aranjamentul cel mai potrivit. Azi, majoritatea acestor săli sunt aranjate gata, altele așteaptă executarea mobilierului spre a se înșirui, pline și împodobite, în fața vizitatorilor.

Pus sub conducerea administrativă a d-lui Aurel Ciupe, Muzeul Bănățean e conceput să aibe trei secții mari, condusă fiecare autonom, de câte un specialist: a) *secția arheologică-istorică*, al cărei șef credem că va fi ales dintre tinerii noștri arheologi, cu școală arheologică și muzeală; b) *secția de artă și etnografie*, având în fruntea ei pe atât de bine alesul om de meserie, pe d-l A. Ciupe; c) *secția științelor naturale*, cu merituosul savant Dionisie Linția ca șef. Biblioteca și Arhiva vor completa în chip fericit aceste trei secții ca un indispensabil instrument de documentare și cercetare științifică.

Dintre cele trei secții, cea arheologică e aproape terminată. Într'o serie de săli, se găsesc expuse, cu pricepere și mult bun simț, de

către d-l Moga, arheolog la Institutul de Studii Clasice al Universității Clujene, resturile de civilizații apuse de pe pământul Bănățului, din cele mai vechi timpuri până în epoca migrațiilor. Fotografii și desene vor întregi spectatorilor imaginea cât mai reală a acelor de mult trecute timpuri. Studiarea temeinică a acestor mărturii ale istoriei noastre străvechi ca și desvelirea competentă a altor urme arheologice ce zac încă în pământ va fi grija și datoria viitorului conducător al acestei secțiuni. De felul cum se rezolvă această problemă, depinde exclusiv dezvoltarea bună sau rea a acestui ram de activitate a Muzeului.

O nespus de plăcută impresie mi-a făcut colecția de artă din secția a doua, aranjată cuminte, cu mult simț critic și gust de d-l A. Ciupe. Prin pânzele pictorilor mai vechi din diferite școli mari, unele în copii reușite, ca și prin expunerea rațională și instructivă a maestrilor bănățeni, români și streini, pictori sau sculptori, secția aceasta e merită să dea nu numai o desfătare sufletească publicului iubitor de frumos, dar și o îndrumare sănătoasă spre o justă și adevărată înțelegere a artei, iar pentru generațiile tinere de artiști o bună inițiere în tainele profesionale. Sub conducerea maestrului Ciupe, secția artistică a Muzeului va fi un lăcaș de sublimă plăcere și de serioasă învățatură. Cu nerăbdare așteptăm dela dânsul și înfățișarea completă a bogatului material etnografic bănățean.

În secția științelor naturale a eruditului Dionisie Linția, nu știi ce să admiri mai mult: bogăția extraordinară a colecției ornitologice (cea mai frumoasă din câte am văzut în țară) sau măiestria savantă cu care ne sunt înfățișate nenumăratele specii de păsări, în cadrul lor natural, operă de învățat și mare artist a merituosului ornitolog? Secțiunea aceasta nu e nici ea pe deplin aranjată, dar e de-ajuns s'o vezi și în această stare de preparare, pentru ca să-ți dai seama de ce neprețuite valori și învățăminte va cuprinde ea sub competența îndrumare a specialistului emerit, ale cărui lucrări fac cinste numelui de român. Întregită cu celelalte ramuri ale bogățiilor naturale ale Bănățului, ea va deveni, fără îndoială, cel mai instructiv mijloc de cunoaștere a acestor comori ale naturii și un prielnic mediu de cercetări naturaliste.

După cum am spus, Muzeul e în plin curs de organizare. Ceea ce am văzut din el nu e de cât o parte. Cunoscându-i planul și cadrele, nu e greu de ghicit ce va deveni el când va fi terminat. Și nu ne îndoim deloc că el se va termina cât mai curând. Ideea lui a prins, cadrele lui sunt date. Cei doi oameni de specialitate au fost bine aleși și sperăm că și secția arheologică-istorică își va primi, șeful său potrivit. Conducerea orașului a arătat și până acum cea mai largă și vrednică de laudă înțelegere pentru această măreață operă culturală. Ceea ce au făcut fruntașii de ieri, vor continua să desăvârșească și conducătorii de azi ai metropolei bănățene. A mai apela la înțelegerea și patriotismul lor e de prisos, o știm. Să ne fie permis, cel mult, a-i încredința și aici că pentru tot ce au făcut și vor face vor avea parte de singura și suprema răsplată ce poate mulțumi pe un om de bine: conștiința senină a datoriei împlinite către Neam și pentru Neam.

DACOROMANIA. BULETINUL „MUZEULUI LIMBII ROMÂNE” *)

Apariția părții întâi din volumul X al *Dacoromaniei* ne dă prilej să vorbim din nou de activitatea rodnică ce se desfășoară în cadrele Muzeului Limbii Române de pe lângă Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj—Sibiu.

Înființat mai bine de două decenii de către învățatul profesor Sextil Pușcariu, în centrul de înaltă cultură al Ardealului, în jurul acestui institut s'a infiripat o nouă școală filologică românească a cărei faimă a răsunit de mult până în depărtările Apusului. Prin neîntrecutul său spirit de organizare, prin farmecul deosebit, prin autoritatea sa acest savant cu reputație, — „princeps philologorum”, cum l-a numit recent un mare istoric al nostru, — a reușit dela început să grupeze în jurul său colaborarea colegilor dela tânăra Universitate clujană și din altă parte, recrutând în același timp și elemente tinere ce aveau să se formeze sub directa lui supraveghere. Animați de aflarea adevărului, acești învățați se întruneau în fiecare săptămână în ședință, discutând fel de fel de probleme privitoare la limba română, într'o atmosferă prietenoasă de intimă colaborare, degajată din respectul reciproc al muncii și contribuției fiecăruia. Discuțiile, potolite câteodată, infierbântate de cele mai mulțori, *sine ira ac studio*, făceau lumină în jurul chestiunilor desbătute. Ca o mărturie a muncii fără prihană depusă cu toată osteneala de membrii acestui institut, în cei douăzeci de ani de activitate, sânt impresionantele volume — nouă la număr — ale Buletinului „Muzeului Limbii Române”, ce poartă un nume atât de sugestiv: *Dacoromania*. În 8000 de pagini e cuprinsă contribuția grăitoare pe care „școala lingvistică dela Cluj”, cum este numită în străinătate mai adesea, a adus-o la propășirea științei limbii române și a limbilor romanice în genere.

Dar nu numai prin aceasta Muzeul Limbii Române a ajuns să fie cunoscut în țară și străinătate. Tot aici sub conducerea și din inițiativa lui S. Pușcariu se lucrează cele două opere, cu adevărat monumentale, ce împodobesc cultura românească prin măreția lor: *Dicționarul Limbii Române* și *Atlasul Lingvistic Român*, opere de căpătâiu pentru pătrunderea în adâncurile tainelor limbii române.

În urma evenimentelor din toamna anului trecut, alături de Universitatea clujană și Muzeul Limbii Române, ca atâtea alte institute dependente de ea, a trebuit să-și părăsească cuibul în care a rodit două decenii, și să se statornicească la Sibiu. Evacuat în condiții bune, salvându-și bogata bibliotecă (circa 12.500 volume) și imersul material de limbă al Dicționarului Academiei, al Atlasului Lingvistic Român și al Arhivei de Folklor, îndată ce s'a stabilit în primăria cetate a Sibiului, grație zelului depus de conducere, Muzeul Limbii Române a fost printre cele dintâi institute care și-a reînceput activitatea. Deși fondatorul și directorul lui, S. Pușcariu,

*) Vol. X, partea 1. București, 1941, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională. p. VIII + 230, în 8°, 300 Lei.

lipsește din țară, fiind incredințat cu conducerea Institutului Român din Berlin, prin grija pe care o poartă de departe și prin iscusința suplinitorului său, Al. Procopovici, în toate sectoarele acestui institut, cu toate că se înfruntă greutăți neînchipuit de mari, munca continuă cu aceeași dragoste, cu același elan, cu același desinteres ca și înainte.

Cu rândurile rărite, dar în atmosfera plăcută de altădată se țin și acum ședințele de marți ale „muzeiștilor”, sub conducerea lui G. Giuglea, cel mai vechiu dintre dânsii. Strădania și seriozitatea cu care filologii dela Muzeul Limbii Române știu să lucreze în câmpul științei și în aceste zile grele ne-o dovedește noul volum ale Dacoromaniei, apărut acum câteva zile. Din cauza evenimentelor acest volum e scos într'un număr redus de pagini, cu oarecare întârziere, sub direcția unui comitet, „compus din cei mai vechi și mai statornici colaboratori” (G. Giuglea, Șt. Pașca, E. Petrovici, Al. Procopovici și S. Pușcariu).

De sigur că bogăția științifică adusă de acest al zecelea volum va fi apreciată la justa ei valoare de specialiști. Pentru cetitorii acestei reviste nu vom face decât o prezentare sumară a cuprinsului lui, dat fiind caracterul strict filologic al studiilor pe care le cuprinde.

Cel dintâi articol este „un cuvânt înlăcrămat” închinat memoriei lui Nicolae Drăganu scris de peana iscusită a lui S. Pușcariu. Acesta evocă duios figura mult regretatului N. Drăganu, răposat prea de timpuriu, în plenitudinea forțelor creatoare, în 17 Decembrie 1939. Om cu rare calități, de o nespusă bunătate și noblețe sulatească, el s'a dedicat din tinerețe studiilor de filologie, ajungând să posedeze vaste și temeinice cunoștințe de specialitate. Pasionat de studierea manuscriselor și cărților vechi a căror slove îmbătrânite de vreme îi procurau atâta plăcere, N. Drăganu ne dă deosebit de însemnate contribuțiuni la istoria literaturii române vechi. Strălucirea și temeinicia studiilor sale, fac pe modestul profesor dela Năsăud să păsească cu toată siguranța pe drumul carierei universitare. Anul 1918 îl găsește docent la Universitatea maghiară din Cluj, fiind numit îndată după aceea profesor la aceeași Universitate, acum românească. În sânul Muzeului Limbii Române a cărui membru a fost dela întemeierea lui, Nicolae Drăganu găsește un mediu prielnic pentru desăvârșirea sa științifică. În ședințele ce se țineau aici, el a făcut multe comunicări, dintre cele mai interesante, întotdeauna cu un lux de amănunte și cu o meticuloasă documentare. Ingenioase sânt mai cu seamă etimologiile sale, care-i dau pe față agerimea minții și imaginația creatoare. Mai pe sus de toate N. Drăganu era un neîntrecut specialist în materie de sintaxă și de filologie maghiară, discipline în care foarte adesea era consultat cu încredere. A cultivat cu pasiune și studiul toponimiei și al onomasticeii din adâncirea căruia a ieșit, pe lângă altele, monumentală sa carte intitulată *Românii în veacurile IX—XIV în baza toponimiei și onomasticeii*, — „Tactul înăscut, cinstea exemplară, un realism sănătos, talentul de bun gospodar și mai ales simțul de răspundere” l-au ridicat de curând în posturi importante, ca cel de rector și prorector al Universității și în repetate rânduri decan al Facultății de Filosofie și Litere.

Savant în toată puterea cuvântului, meritele sale culturale și științifice l-au încărcat cu demnități dintre cele mai înalte: președinte al secției literare a bătrânei societăți transilvane, Astra, președinte al celei dintâi Societăți de lingvistică din București și membru activ al Academiei Române. Prin moartea lui, Universitatea a pierdut pe unul din cei mai buni profesori ai săi, știința românească, o minte creatoare și devotată ei, iar Muzeul Limbii Române, pe „unul din cei mai puternici stâlpi ai lui”. Bibliografia operelor sale, care numără 201 de articole, publicată în acest volum (p. 169—183) este cea mai grăitoare dovadă pentru activitatea fructuoasă deslășurată de acest cărturar ardelean în decursul câtorva decenii.

Urmează apoi un strălucit studiu al lui Al. Procopovici ce poartă titlul *Articol și vocativ*. Abordând, ca de alătea alteori, o problemă delicată de morfologie, prin observațiile fine pe care le face, cu o subtilă pătrundere a lucrurilor, cunoscutul filolog împrăștie lumină în jurul unei chestiuni debătută în parte și de alți învățați. Discutând nașterea vocativului în *-le* (din *domnule, lupule*) apărut mai întâi la numele de persoane derivate din apelative, urmărește cu atenție legăturile dintre articol și vocativ și consecințele ce isvorăsc din acestea. Pe baza eruditelor sale considerațiuni ajunge să formuleze o nouă părere asupra dispariției lui *-l* articol din forme ca *domnul, lupul*, etc. Cu un mare număr de exemple, problema este urmărită în raport cu celelalte dialecte ale limbii române, și pe plan istoric.

E. Petrovici, distins slavist, în *Note slavo-române I*, punând la contribuție și materialul furnizat de Atlasul Lingvistic Român II, lămurește convingător originea unor cuvinte a căror etimologie a fost dată greșit. Așa e cazul lui *cir* „terciu”, răspândit pe o mare întindere a teritoriului dacoromân, pe care îl derivă din grec. *χυλός* „suc, sevă, chil”, considerat de unii cercetători cuvânt de origine ruteană. În rutenă, ca și alți termeni din aceeași sferă semantică, a intrat din limba română. Se ridică cu dreptate de asemenea împotriva derivării rom. *splină* din slavonește, recunoscut fiind de multă vreme că acest cuvânt este un reprezentant romanic al lat. *splen*. Judicioase sânt observațiile pe care le aduce pentru a dovedi originea românească a s.-cr. *gârda* și dubla obârșie, bulgară și sârbă a cuvântului *tigvă* „țeastă”, din Muntenia și Banat. La fel de prețioase sânt și lucrurile spuse în legătură cu *Oxifonia în elementele slave ale limbii române*,

Studiul lui Dimitrie Macrea, *Frecvența fonemelor în limba română*, după „ampla analiză a tuturor fonemelor românești” pe care ne-a dat-o S. Pușcariu și după „minuțioasa descriere a fonemelor din vorbirea aleasă bucureșteană”, datorită unui învățat suedez — Alf Lombard —, aduce contribuții nouă ce completează cunoștințele de până aci. Intrebuințând metoda statistică, ajunge la concluzii interesante: frecvența vocalelor este aproape tot atât de mare ca și a consonanțelor, „ceea ce denotă un remarcabil echilibru al limbii noastre”; în comparație cu celelalte limbi, româna „este printre limbile cu mare frecvență vocalică”; fonemul cu frecvență mai mare în limba română este *e*, urmând apoi *r, i, n, a*, etc.; în vocalism predomină cu frec-

vență fonemele cu fonia mai redusă, pe când în consonantism fonemele cu o mai mare putere fonică sânt cele mai frecvente.

Același tânăr filolog, răsfoind Atlasul Linguistic Român I și II, în *Note introromâne* ne prezintă mai multe fapte fonetice pe care le aduc hărțile lingvistice, neînregistrate în studiile precedente.

În *Coincidențe și concordanțe între română și alte limbi romanice* G. Giuglea continuă seria de studii începută în *Langue et Littérature* și cu câțiva ani înainte în *Concordances linguistiques entre le roumain et les parlars de la zone pyrénéenne* (Cluj, 1937). Surprinzătoare și interesante, apropierile pe care G. Giuglea le face între diferitele cuvinte, expresii, proverbe românești cu altele din limbile surori, cu deosebire din spaniolă, scot în lumină conservățiuni vechi la cele două extremități ale României. Citez două exemple: rom. *Calul de dar nu se caută pe dinți*, sp. *A caballo dado no le mires el diente* sau *Cuiu cu cuiu se scoate*, sp. *Un clavo saca otro clavo*.

Studiile se continuă cu „articole mărunte și etimologii”. Aici întâlnim finele observații ale lui S. Pușcariu asupra lui *i* final și asupra unor cuvinte și forme românești intrate în graiul Rutenilor din Carpații nordici. Și tot aici găsim etimologia lui *clinti*, bine intuită de Al. Procopovici și lămuritoarele considerațiuni ale acestuia asupra lui *adecăte(a)*, *adecăle(a)*, *adecătele(a)*, *de-a'ncătela*, *uite-uită*.

Un mare număr de pagini (80—168) cuprind recenziile, semnate de Al. Procopovici, G. Giuglea, E. Petrovici, Șt. Pașca și Dimitrie Macrea. Pline de observații juste, ele sânt foarte utile pe de o parte pentru că dau informații străinilor despre cărți necunoscute peste graniță, iar pe de altă parte, fiindcă ne informează asupra unor studii străine greu accesibile.

Incheierea volumului o face prețioasa *Bibliografie a publicațiilor privitoare la limba română* (1936—1940), conștiincios și cu pricepere lucrată de Ilie V. Constantinescu și necroloagele închinată filologilor de curând răposați.

Cu toate că acest al zecelea volum al Dacoromaniei, sortit să împlinescă o serie, a fost scos într'un număr mai mic de pagini, el se menține la același nivel științific ca și precedentele. Însăși apariția lui dovedește încă odată că și „inter arma...” puterea de creativitate a celor chemați pe drumul propășirii este în vigoare.

ROMULUS TODORAN

O TRADUCERE NOUĂ A LUI EMINESCU ÎN LIMBA ITALIANĂ

Cultul lui Eminescu are ocazia să înregistreze astăzi una din cele mai elegante prezentări în limbă străină¹⁾.

La drept vorbind, a traduce poezia lui Eminescu într'o limbă străină poate fi socotită ca un act de îndrăzneală. Pentru că ea ne-

¹⁾ Umberto Cianciolo: *Poesie scelte di Mihai Eminescu*. Introduzione. Versione col testo a fronte. — Modena, Società tipografica modenese, 1941. (Istituto di Filologia romanza della R. Università di Roma. Studi e testi), în -8° mare, 148 pag. — 35 lire.

cesită în prealabil o bună cunoaștere a poetului și a condițiilor spirituale în care s'a format, o bună cunoaștere a întregului trecut românesc și a limbii române scrise și vorbite în întreg spațiul nostru lingvistic, și un simț artistic din cele mai rafinate.

Aceste calități le intrunește în mare măsură actualul traducător, Umberto Ciancìo, suplinitorul catedrei de Limba și literatura italiană de la Universitatea din Sibiu.

Catedra pe care o suplinește Domnia Sa acum, a cunoscut și înainte, în profesorul Giandomenico Serra, un foarte bun cunoscător al culturii și al civilizației românești. Savant cu rare calități sufletești, autoritate în materie de toponimie și onomastică relativă la Italia și la Europa centrală, pasionat cercetător al Evului mediu și al Umanismului, distins filolog, profesorul Serra, după ce ilustrase 19 ani (1920—1939) catedra ce o deținea la Facultatea de Litere din Cluj, acum mutată la Sibiu, a trebuit să ne părăsească, fiind chemat în țara sa, pentru Universitatea din Cagliari (Sardinia), unde funcționează și în prezent. Profesorul Ciancìo, merge pe acelaș drum al adâncirii celor mai autentice valori spirituale românești.

Traducerea sa, apărută sub auspiciile Institutului de Filologie romanică al Universității din Roma, nu e făcută în versuri, ca cele de până acum din Eminescu, ci în proză: e prezentarea, pentru studioșii italieni, a unor poezii alese, cu textul românesc original alături.

Executat în admirabile condiții tehnice, volumul se deschide cu o fotografie după o sculptură de O. Han, după masca mortuară a lui Eminescu. Fie-ne îngăduit să observăm, această sculptură n'are nimic reprezentativ din marele poet. Domnul Ciancìo putea găsi în însăși compozițiile lui O. Han un Eminescu mai expresiv.

După câteva indicații bibliografice apoi, traducătorul ne înfățișează o substanțială introducere la poesia lui Eminescu (pp. 13—30), în care a cules cele mai judicioase considerații, formulând însuși Domnia Sa deseori valoroase aprecieri.

Pornind de la deosebirea între pesimismul intelectual al lui Eminescu și creația artistică în sine a poetului, d-l Ciancìo ne întretine mai îndeaproape asupra structurii lui spirituale: seriozitate, scrupulozitate în studiu, legături variate cu cultura străină și română, legături temeinice cu tradiția, cu folclorul în special, prietenii literare caracteristice, aderențe vădite pentru speculațiile filosofice. Incepe apoi o analiză sumară a celor mai însemnate poezii, cu citate și exemplificări din poesia și proza lui în original, și urmărește poetizarea iubirii și diferite alte teme, ca natura, atitudinea socială, moartea, etc.

E curios că autorul nostru nu recunoaște oarecum o reală valoare naționalismului lui Eminescu (pag. 30). Această opinie nu putem s'o împărtășim. Atitudinea naționalistă a lui Eminescu nu s'a exteriorizat printr'o simplă polemică sau prin oratorie, ci prin observații juste, prin muștrări, prin înălțarea moralului concetățenilor săi. Este pasionalitate pură în acest act, care totuși nu poate fi calificată ca fiind „troppo facile”.

După această introducere urmează un număr de 22 de poezii, în ordine cronologică, alese în așa fel încât prin ele să putem urmări

și evoluția creației la genialul nostru poet. Textul de bază este cel din ediția Perpersicius, pe care traducătorul a crezut necesar să-l înfățișeze cercetătorului italian paralel cu traducerea italiană. Deci avem de-a face cu o operă științifică, nu cu una literară. Ținta traducătorului este redarea cât mai exactă, din punct de vedere conceptual, a textului românesc în limba italiană.

În realitate însă profesorul sibiian face mai mult decât atât. Deseori se poate observa cum caută în cuprinsul limbei italiene reprezentări alese, distinse, care să corespundă pe cât mai mult valorii expresive originale.

Pentru a-și forma cetitorul cătuși de puțin o idee despre eleganța traducerii, reproducem câteva strofe din *Luceafărul*: „Quaggiù discendi, Espero soave, smucciando lieve su un raggio, in questa casa pēntra e nel mio spirito e illumina la mia vita” (pag. 87). Sau: „Oh! vieni, tesoro mio ineffabile e lascia il tuo mondo; io sono Espero superno e tu sii la mia sposa” (pag. 89).

Anumite strofe, ca primele două din *Mai am un singur dor*: „Un solo desiderio mi resta: nella quiete della sera lasciatemi morire sulla sponda del mare; che mi sia placido il sonno e accanto il bosco, che sulle vaste acque abbia un ciel sereno. — Non m'occorrono stendardi, non voglio un ricco feretro, ma piuttosto intrecciatemi un letto di teneri rami” (pag. 121), — prin simplitatea traducerii și prin adorabilul lor stil, ne amintesc de acea magnifică traducere făcută *Bibliei* de către Giovanni Pascoli.

Cu toate acestea însă, s'au strecurat în textul italian străni incongruențe cu originalul românesc, care, suntem mai mult ca siguri, însuși traducătorul va fi acela care le va canteriza la prima ocazie. Iată bunăoară câteva:

Versurile 45—46 din *Călin*.

Ea zâmbind și trist se uită, șoptește blând din gură:

„Sburător cu negre plete, vin la noapte de mă fură”,

au fost traduse cu textul următor: „Sorridente accorata si guarda e mormora tra sé flebilmente: „Un alato genio dalla negra chioma viene di notte a predarmi” (pag. 55). În textul original e o imprecuație, o dorință: *Sburător* e vocativ, *vin* e un așa zis imperativ. Fata dorește să fie furată de sburător și-l chiamă în șoaptă. Nu face o constatare că acesta va veni s'o fure. E aici o diferență de stil care i-a scăpat traducătorului.

Versul 8 din *Sara pe deal*

Pieptul de dor, fruntea de gânduri ți-e plină,

e tradus de d-l Ciancidlo astfel: „colmo t'è il petto d'affanno, è di pensieri gravaida la tua fronte” (pag. 123). Ori *affanno* e „oboseală”, cu totul altceva decât *dor*!

Strofa 5 din *Mortua est*

Văd sufletu-ți candid prin spațiu cum trece;

Privesc apoi lutul rămas... alb și rece,

Cu haina lui lungă culcat în sicriu,

Privesc la surăsu-ți rămas încă viu, —

ne figurează, în cadrul acestor viziuni, antiteza între esența dinamică a sufletului și a atitudinilor sale și imuabilitatea materiei. Traducătorul italian nivelează această antiteză, prin mișcarea pe care o acordă lutului: „Vedo il tuo candido spirito migrar per lo spazio; poi miro l'argilla che *avanza...* bianca e fredda, distesa nella bara colla sua veste lunga, il tuo sorriso rimasto miro ancor vivo” (pag. 37). Ceeace, deci, nu corespunde originalului.

Dar d-l Ciancio'lo nu urmează totdeauna textul lui Perpessicius. Când nu-l urmează, se întâmplă să comită însă iarăși mici infidelități față de Eminescu.

Pentru versurile 49—50 din *Făt-frumos din teiu*

Cu ochi mari ea se uită
Plini de vis, duioshi plutind,

Domnul Ciancio'lo se ia după Gh. Bogdan-Duică, care, după cum menționează în note (pag. 133), în ediția sa (București, Cultura Națională, 1924, pag. 76) pune o virgulă după *duioși*, transformându-l în simplu atribut al ochilor, în vreme ce în original această virgulă lipsește (v. ed. Perpessicius, pag. 66; fotocopia autografului, cu locul respectiv, la pag. 366), *duioși* e circumstanțial de mod al lui *plutind*, având în același timp și aderențe atributive, și, prin această imbinare de funcțiuni, evidențiază expresiv însuși sensul ideal al versurilor: acțiunea aceea de plutire a ochilor parcă e izolată, stingherită, când intercalăm o pauză, fie ea cât de mică, între cuvintele *duioși* și *plutind*, decircumstanțializând pe *duioși*, și nu lăsăm fuziunea sintactică originală, care exclude pauza, apropiind linguistic, expresiv, verbul *plutind* de adjectivul *duioși* și implicit de substantivul *ochi*. În traducerea italiană (pag. 45), fuziunea între elementele expresive, care potentează oarecum imaginea poetică, lipsește deci.

Ținem să precizăm totuși că asemenea nepotriviri sunt foarte rare.

În ce privește textul românesc, la tipărirea căruia culegătorul italian a scăpat destul de multe greșeli, precum a scăpat pe alocurea chiar la culegerea textelor în limba sa natală, menționăm numai două observații. Astfel în versul 135 din *Luceafărul* găsim verbul *sânt*, în loc de *sunt*, din ediția Perpessicius, cum de altfel apare și în ediția Ciancio'lo, în același poem, în versul 83, care e identic cu v. 135:

Eu *sunt* luceafărul de sus.

E bizară apoi apariția cuvântului *flum* în versul 12 din *Sara pe deal*, inexistent în original.

La sfârșitul volumului (pag. 129—145) sunt grupate notele pentru fiecare poezie tradusă. Aici autorul nostru are ca ghid observațiile lui Perpessicius și Botez din edițiile lor critice și ale lui Călinescu și Caracostea din studiile relativ la Eminescu. Aceste note ne prezintă o succintă biografie a poeziei, cu raportări la manuscrise, apoi indicațiile metrice necesare pentru lectura originalului, precum și o seamă de interpretări de cuvinte ale textului românesc. Pentru cuvinte cu sens rar sau cuvinte de mică circulație, dă, pentru studioșii italieni, cu o judicioasă documentare, explicații semantice, de cele multe ori

chiar filologice. Când ele sunt numai parțial valabile, cum e observația că cuvântul *talanga* (din v. 21 din *Mai am un singur dor*) e „formă moldovenească pentru *talanca*“ (pag. 144), aceasta se datorește fie lipsei de izvoare informative în acest domeniu, fie scăpării din vedere a autorului. Deseori, pentru anumite imagini sau motive, face trimiteri și apropieri cu alte poezii și cu compuneri în proză ale lui Eminescu, sau expune considerații estetice. Pe alocuri face aprecieri și comparații cu alte traduceri din poeziile lui Eminescu: cu versiunea italiană a lui R. Ortiz, cu versiunea engleză a lui Cuclin, cu versiunea germană a lui Richter și cu aceea franceză a lui Barral, — când acestea prezintă divergențe prea mari sau nu pot rezolva satisfăcător anumite dificultăți, mai bine zis particularități lingvistice și ideologice eminesciene.

Traducerea d-lui prof. Cianciolo este rezultatul unei munci încordate și minuțioase de filolog, aducând reale servicii culturii române și științei literare romanice. Acest mod obiectiv de prezentare în italiană, pentru studiu, a poeziei lui Eminescu, care nu e numai cel mai mare creator de limbă și poezie românească, dar e și omul care întruchipează aspirațiile etern actuale ale neamului nostru, este unul din cele mai prețioase elemente ce contribuie la consolidarea relațiilor spirituale între popoarele român și italian. De aceea nu ne putem decât bucura că-l avem pe traducător printre noi.

LIVIU ONU

ANALELE ACADEMIEI DE ÎNALTE STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE „REGELE MIHAI I” DIN CLUJ-BRAȘOV ¹⁾

Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Mihai I” Cluj-Brașov, a implinit 20 de ani de existență românească în tristul an 1940. Se cuvenea o comemorare și mai ales se cuvenea o constatare menită a lămurii opinia publică de rolul ce l'a avut pentru viața economică din Transilvania, o astfel de instituție de învățământ economic superior. Toate aceste lucruri au fost pregătite, însă tristele evenimente din toamna anului 1940, au destrămat idealul nostru.

Totuși, Transilvania cu o economie complexă a fost pentru profesorii și studenții Academiei Comerciale dela Cluj, laboratorul cel mai însemnat pentru încercarea de deslegare a o seamă de probleme. Și pentru discordanța vieții economice românești din Transilvania și mai ales pentru lipsa de organizare a sectorului economic, licențiații au avut și au în special un rol de îndrumători. Sunt așa de mulți intruși și în viața economică, încât nu ne mirăm că expedientele par — în anumite momente — drumul cel mai bun. De aceea Academia Comercială dela Cluj a dat — în ogorul vieții economice — elemente bine pregătite, tăcute și muncitoare, convinse că factorul de improvizație rămâne ca o paranteză plasată prost într'o frază bine încheagată.

¹⁾ Anul întâiu. 1939—1940, Pag. 1048. Brașov. 1941.

Un alt element esențial care a venit ca un argument decisiv și pentru rolul Academiei și pentru rolul națiunii, a fost aspectul eterogen al populației din sectorul economic, mai ales în Transilvania. Trebuiau Românii pregătiți pentru viața economică, trebuia românizat sectorul economic. Românizare care dacă s'a făcut mai temeinic se datorește acestor elemente pregătite de Academia Comercială.

Rol și mai important a avut Academia Comercială dela Cluj, prin faptul că în Transilvania era o mare concurență economică cu minoritățile. Primul rol al unei economii organizate rațional este să asigure națiunii autonomia și progresul. În Transilvania economia trebuie să asigure națiunii noastre nu numai autonomia economică, dar mai ales progresul. Iată pentru care scopuri luptă Academia Comercială dela Cluj-Brașov și licențiatii ei.

Dar prin aceasta nu s'au epuizat sectoarele de activitate în care profesorii și studenții Academiei Comerciale sunt datori să lucreze. Unul dintre cele mai importante sectoare este cel științific: Cercetarea cauzală a fenomenelor economice în general și a celor care interesează România și mai ales Transilvania în special.

Iată cum caracterizează d-l Prof. I. Mateiu, fostul rector al Academiei, momentul când s'a pregătit apariția acestor anale — rolul și gândul călăuzit pentru munca științifică depusă pentru cercetarea economică: „*Analele sunt plănuite în concepția noastră ca o afirmare, pe plan științific a celei mai înalte instituții de cultură economică din Transilvania și Banat*“. Trebuie menționat și meritul deosebit pe care l-a avut d-l Prof. I. Mateiu, în calitate de Rector și mai ales în calitate de președinte al Asociației Profesorilor dela Academia Comercială „Extensiunea Academică“, sub auspiciile căreia a apărut această publicație.

Diversitatea problemelor abordate, precum și nivelul ridicat științific în care sunt tratate, fac din această publicație una dintre cele mai importante, apărute în ultimul timp în domeniul științei economice în România. De altfel, unele dintre preocupările în domeniu economic, la noi, pot fi încadrate pe linia unui romantism economic fără să ajungă la manifestarea superioară științifică a școalei lui Otmar Span. Altele se păstrează într'un cadru strict statistic, fără să adâncească problemele și fără mai ales să teoretizeze problema din punctul de vedere științific. Analele Academiei Comerciale dela Brașov — publicație de o valoare incontestabilă științifică — se încadrează pe o linie cu totul aparte, aceea de a găsi un fâgaș mai rațional de cercetare a problemelor economice naționale și de vulgarizare în România a unor preocupări străine consacrate, în acest domeniu.

D-l Prof. I. N. Evian — în studiul d-sale de peste 130 pag. — încetățenește la noi o teorie mai rațională a conturilor, criticând teoria juridică și plecând dela premise economice în contabilitate. Studiul d-sale are toată armatura științifică necesară, iar prin stilul clar și precis, marchează o epocă nouă în înțelegerea și studierea fenomenelor de contabilitate. Eminentul și de altfel singurul profesor de întreprinderi dela noi din țară, după ce inaugurează o istorie critică a teoriilor con-

turilor și își caracterizează studiul ca unul de preocupări privat economice, trece în revistă teoriile cele mai însemnate: teoriile embrionare, teoriile formaliste, teoriile materialiste, încearcă apoi a formula o teorie materialistă cu două serii de conturi sub unghiul de cercetare exclusiv economic. Pentru aceia care au preocupări de contabilitate și mai ales pentru acei care predau această știință la liceele comerciale, lucrarea d-lui Prof. I. N. Evian este menită a fi abc-ul necesar pentru o înțelegere rațională a fenomenologiei întreprinderilor și mai ales a contabilității. Cetind această lucrare ne dăm seama de multe aberații pe care le-am învățat în știința contabilității și de abia acum putem face o analiză reală a fenomenelor economice dintr'o întreprindere și procesul contabil care este menit a le oglindi.

Pe linia aceasta de preocupare, d-l Conf. D. Voina, analizează sfera și conținutul conturilor cu funcțiune interimală în contabilitate, insistând asupra rolului și calificării unor noțiuni care de multeori au fost înțelese greșit. Cele două studii amintite sunt în legătură cu articolul d-lui I. Tarța: „Spre un mai mare grad de raționalism economic” în care se arată complexul unei întreprinderi unde nu concepția juridică trebuie să fie dominantă, ci concepția economică, aceea a raționalismului economic, adică a domniei legilor economice.

Problemele de politică economică, la noi, au fost — de foarte multeori — discutate și expuse în funcție de anumite concepții stabilite apriori. Concluzia — în acest caz — era situată și diverse interese puteau fi cetite printre rânduri. Realitățile se prezentau puțin diformate, așa că azi avem un vast material publicat din care greu se poate desprinde o linie care să marcheze nu numai evoluția economiei noastre, dar și preocupările în legătură cu aceasta. D-l Prof. Victor Jinga, consacrand o anumită linie în preocupările de politică economică, pleacă dela realități economice, le încadrează în ansamblul evoluției pentru a ajunge la măsurile care trebuie să le ia Statul în sectorul economic. Studiul d-sale „Contribuțiuni la reforma cooperăției românești” nu este numai rezultatul atâtor ani de muncă în ogorul cooperăției și a cunoașterii amănunțite a fenomenelor cooperatiste din întreaga lume, dar este mai ales rezultatul cercetărilor științifice, inaugurând aici principiile dinamice și organice care sunt filtrate prin prisma intereselor naționale. Actuala organizare a cooperăției la noi este criticată, pentru că nu reușește să organizeze sectorul agrar, cel mai puțin organizat la noi. Dela raportul, puțin cunoscut, al danezului Gormsen, până la studiul d-lui Prof. V. Jinga, cooperăția românească n'a suferit o critică așa de întemeiată. Superioritatea studiului amintit este evidențiată prin aceea că autorul indică și normele de organizare viitoare, menite a așeza cooperăția românească mai organic în cadrul intereselor economiei românești.

D-l Prof. V. Jinga, pornind dela principiul că omul este subiectul economic și spiritualitatea lui crează în orice domeniu, arată că și în cooperăție *omul e factorul principal*. Spiritul cooperatist trebuie creat pentru a avea o cooperăție nouă. După ce fixează cadrul spiritual de dezvoltare, autorul indică principiile cooperatiste și normale de organizare. În actuala situație sunt menționate raporturile între cooperăție

și Stat, cooperație și B. N. R. și I. N. C.-ul și organizarea lui, precum și toate problemele cooperației așa cum le-a înțeles legiuitorul, menționând într'un spirit științific și just cum ar trebui încadrate în politica economică cooperatistă. Concluzia o menționăm și noi pentru a evidenția și mai mult realitatea ei: „Cooperația este singurul sector de activitate economică românească și, totodată, de întindere și utilitate populară... cooperația fiind cel mai bun sistem de organizare social-economică — sistem verificat — prin care țăranimea, muncitorimea și clasa de mijloc pot să se împărtășească de foloasele civilizației; în primul rând prin cooperație trebuie scoasă sărăcia din sat“.

Odată cu dezvoltarea mașinismului s'a dezvoltat o nouă clasă socială: muncitorimea. Această clasă socială prin vieța grea și condițiile de muncă deosebite a primit o configurație spirituală unde excesele nu lipsesc. Greu s'a putut încadra în preocupările generale ale unei națiuni și aceasta numai datorită lipsei de organizare și de ocrotire a ei. În vieța politică a statelor moderne grija principală a fost îndreptată spre muncitorimea dela orașe și sate. D-l Rector al Academiei Comerciale dela Cluj-Brașov Prof. Pavel Roșca în studiul „Politica socială a României de azi“ descrie evoluția acestei probleme la noi precum și cadrul ei actual de dezvoltare, trecând în revistă felul cum această problemă a fost soluționată în Italia fascistă și Germania național-socialistă. Concluzia la care ajunge autorul că, politica socială a statelor de azi se confundă cu politica generală a statelor, ne arată importanța care o acordă azi conducătorii, națiunii care muncește, care crează și care — în primul rând — trebuie să fie ocrotită din partea Statului.

D-l Prof. I. Mateiu, fostul Rector și actualul Președinte al „Extensiunii Academice“, într'un studiu de înaltă ținută științifică abordează problema „Binecuvântării religioase în noul regim al actelor de stare civilă, inaugurat la 27 Febr. 1938“. După ce studiază evoluția problemei începând cu constituția dela 1866, trece la considerațiuni asupra doctrinei și jurisprudenței din constituția dela 1923 și 1938, insistând asupra legăturii intime care trebuie să fie între Stat și Biserică, pentru a se menține și crea acea ambianță de înaltă morală care consolidează Statele. Dacă ne mai gândim la rolul ce l-a avut Biserica în trecutul nostru sbuciumat, fără a pretinde că cunoaștem amănunțit problemele dreptului — trebuie să menționăm importanța problemei studiate, cadrul moral ce trebuie creat societății românești. Problema unei concepții unitare în normele dreptului — consacrată azi în Stat — și mai ales în legătură cu tema de mai sus, necesită o realizare de unitate și în problema religioasă.

Școala sociologică românească a inaugurat la noi cercetarea fenomenelor economice în cadrul unor unități geografice unitare și bine definite. D-l Prof. Sabin Cioranu, în studiul d-sale „Vieța bancară a municipiului și județului Cluj 1914—1937“, utilizând aceiași metodă, cu un lux de date, ne arată evoluția fenomenului bancar în județul Cluj. Cele trei etape mai însemnate: adaptarea finanței private după 1918, organizarea finanței românești, depresiunea din 1929—33 și influențele ei asupra fenomenului bancar, sunt problemele esențiale ale

studiului d-lui Prof. S. Cioranu. D-sa în calitate de director al Băncii Naționale, Suc. Cluj, a cunoscut problema și o studiază aci și pe temeiul românizării, insistând asupra rolului diverselor bănci. Activitatea bancară este seismograful vieții economice, așa că prin studiul d-lui Prof. Cioranu, se poate vedea activitatea economică românească a Clujului în cei 20 de ani.

Puterea economică a unui Stat este totdeauna privită prin activul sau pasivul balanței comerciale. Comerțul exterior indică complexitatea de legături economice pe care le are un Stat. În epoca liberalismului comerțul exterior era lăsat la jocul liber al terțelor economice. Dar în epoca de organizare a statelor și a unei politici economice intervenționiste, comerțul exterior și orientarea lui, indică precis politica economică pe care o face un Stat. D-l Prof. D. Hașiganu ne arată politica economică a României în materie comercială, studiind comerțul exterior, orientarea lui și mai ales balanța comercială activă sau pasivă cu fiecare stat în parte.

Pe o linie de nespecialitate economică, dar de o importanță deosebită pentru cultura generală se integrează articolele d-lor profesori: Constantin Lacea, I. Ol. Stefanovici-Svensk și d-na Prof. E. Constantinescu Bagdad. D-l Prof. Constantin Lacea — cu ocazia eșirei la pensie — a făcut câteva mărturisiri în legătură cu problema învățământului în general și a învățământului superior în special. D-l prof. I. Stefanovici în „Biologicul în Shakespeare” — printr’un stil ce-l caracterizează — evidențiază omul cu toate amprentele lui reale și pline de contradicții. D-na E. Constantinescu Bagdad în „Utopia în literatură” ne arată rolul viziunilor ce le-au avut unii scriitori în dorința lor de a organiza o societate mai bună, de a face pe om mai bun.

D-l Conf. Laurian Someșan, în studiul „Vechimea și evoluția agriculturii românești în Transilvania”, indică activitatea economică complexă a Românilor de aici, încă din cele mai vechi timpuri, până prin sec. XVIII-lea arătând superioritatea noastră în organizarea gospodăriei țărănești. Acest studiu este completat de studiul d-lui Conf. I. Moga despre „Înființarea gremiului comercial levantin la Brașov”, unde arată rolul și importanța comerțului brașovean românesc în perioada ce a premers războiului vamal dintre România și Austro-Ungaria dela 1886. Mai publică studii d-l asist. I. Hașiganu despre „Elemente franceze, italiene și germane în terminologia comercială românească” și A. Tătaru despre „Linia economiștilor transilvăneni”.

În partea a doua, sunt publicate conferințele ținute în cadrul „Extensiunii Academice” în anul școlar 1939—1940 la Cluj prin care s’a încercat — și în parte s’a reușit — difuzarea unor probleme de ordin general cu caracter economic. Rostul acestor conferințe este de a familiariza lumea și mai ales studențimea cu diversele probleme economice, care astăzi sunt privite chiar de laici ca foarte simple și de aici immixtiunea lor în sectorul economic, făcând greșeli dintre cele mai grave pentru națiune. Au conferențiat domnii: Prof. I. Mateiu despre „Aurel Ciortea”; I. Ol. Stefanovici Svensk despre „Chipuri și suflete italiene”; D. Hașiganu: „Comerțul internațional după războiul

mondial"; V. Jinga despre „Migrațiunile demografice și problema colonizărilor în România”; S. Lupaș despre „Patentul împărătesc din 20 Febr. 1811 pentru asanarea situației monetare a imperiului habsburgic”; I. Gherghel: „Bălciul din Leipzig” și A. Tătaru despre „Economia de războiu”.

În partea a treia s'au publicat câteva lucrări ale studenților făcute la diferite seminarii, pentru a se da posibilitate ca prin aceste exemple emulația să fie mai mare și munca mai temeinică, creindu-se în același timp, o legătură mai strânsă între profesor și student.

Dările de seamă, asupra publicațiilor din ultimul timp completează armonnic această vastă lucrare de peste 1000 de pagini care este o însemnată contribuție a Academiei de Inalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Mihai I” din Cluj-Brașov, la progresul științei economice românești.

Voit am lăsat la o parte studiul d-lui Prof. Ion Evian despre „Academiile Comerciale și rolul lor în economia românească”, pentru că — datorită importanței lui și modului deosebit în care este pusă problema — vom reveni asupra lui cu altă ocazie.

AUG. TĂTARU

INSEMĂRI

UN NOU MIT

L-am numit *nou*, cu toate că nu e chiar așa de nou. Il mai vânturaseră și alții, nici nu așa de demult. Dar, cu toate acestea, *mit* a rămas. Il credeam definitiv amorțit și surghiunit în camera de culcare a copiilor, împreună cu Iovan Iorgovan, Ileana Cosânzeana și cu Ali-sandru Machedon, eroul „român și creștin” al „Alexandriei” noastre populare. Se vede, însă, că vremurile de azi sunt prielnice spre a mai încerca odată să se reabiliteze, îmbrăcând veșmântul pretențios al teoriilor științifice. Și e păcat, căci îi sta atât de bine și de frumos în gura uncheșilor sfătoși, cu copilașii de jur împrejur, clipind a somn din gene... Poate că ar mai fi un regret, mic și ne-insemnat, tocmai acum când n'ar trebui să ne pretăm la amuzamente de copii, fie ei și bătrâni: acela, că ne cam facem de răs în fața unei lumi, care nu vrea să știe că „Românul e născut... poet”, chiar în materie de istorie.

Cred că ați ghicit cu toții despre ce e vorba. De mitul *pan-thracic*, după care noi, Thracii dela Dunăre, am fi părintele celor mai multe popoare din Europa (și, logic, și din celelalte continente, ca America latină, de pildă), al Italienilor, Francezilor, Spaniolilor, etc., căroră tot noi, de aici din Carpați, le-am dat și limba, o limbă care semăna perfect cu latina vorbită de „Taica” (pardon : „*nepoțelul*”)

Traian. Vi se pare, poate, că glumesc? Deloc! Așa ni se spune, chiar acum recent, de Sf-tele sărbători ale Nașterii Domnului, de către oameni cu vază în societatea românească, între ei și de academicianul scriitor, d-l Al. Brătescu-Voinești, a cărui conferință ținută în sala Dalles din București o am, în rezumat, în față. (V. „Curentul” din 25 Dec. 1941, p. 18.)

După cum am spus, povestea nu e nouă. E destul de veche, mai veche chiar decât lucrarea lui Nic. Densușianu, rămasă în manuscris și publicată, apoi, în 1913, de profesorul și academicianul (la secția medicală-științifică!) Dr. C. I. Istrati. Nici atunci, publicarea acestei cărți nu ne-a făcut mare cinste; o știm toți aceia care trebuia să roșim cetind asprele, dar îndreptățite judecăți ale cercurilor științifice străine asupra acelei lucrări, ca și jignitoarele aprecieri, de astă dată fără temei și de rea-credință, despre nivelul științei românești. Căci ce vină purta serioasa știință istorică și filologică românească de pe acele vremi — pentru o publicație pe care nu și-a însușit-o niciodată, după cum a respins categoric și fără apel și lucrarea de mai târziu a generalului Portocală? Că tocmai aceste două cărți stau la căpătâiul „teoriei” celei noi — nu ne miră. Ne întrebăm doar nedumeriți: oare numele și activitatea unor savanți români cu renume universal, care s'au ocupat cu

problema originii neamului nostru, nu a tras nici măcar atât în cumpănă la formarea unei judecăți din partea d-lui Brătescu-Voinești, încât să trezească cel puțin o rezervă, dacă nu o *indoială*, față de ceea ce scriseseră, fără succes, din fantasmă fără de frâu, Densușianu și Portocală ?

Ni se spune că autorul conferinței e gata să renunțe la teoria sa, dacă i se argumentează cu dovezi peremptorii că n'are dreptate.

Ispititoare ofertă... dar, cu regret, n'o putem accepta. Nu, din mai multe pricini. Întâi, pentru că n'am vrea să părem ca distrugători de mituri, tocmai noi care din mitologie ne-am făcut o pâne... Apoi, fiindcă suntem convinși de-abinelea că orice argument am aduce, e zădarnic. Pe deasupra, e lucru nespuse de greu, căci ar trebui să începem dela ABC-ul științei istorice și filologice, dela concepția despre ea, dela metodă, dela logica specifică științei, dela cele dintâi elemente ale ei, pentru a ajunge, abia atunci, la imensul tezaur de cunoștințe precise, câștigate definitiv și care nu mai pot fi răstălmăcite, nici confundate. A amesteca, bunăoară, pe Pelasgi și Tirși cu Geții și Tracii, e ca și cum ai spune că Bănățenii și Turcii sau Tătarii sunt de acelaș neam. A susține că monumentul dela Adam-Klissi e cu o mie de ani înainte de Romani, sună cam la fel cu vorba despre cartofii prăjiți dela masa lui Burebista. E foarte posibil ca cineva, chiar intelectual fiind, să nu știe nimic despre existența unei limbi dacice, identică cu cea thracă, dar să afirme că nici alții nu știu de aceasta, mai mai că ne-ar supăra (dar, firește, nu ne supără, ci ne amuză). Ei, iată, o spun, în șoaptă, ca să n'o audă multă lume (căci mă angajasesm să nu dau argumente): noi știm îndeajuns de mult despre limba thracă și daco-geț, încât să putem afirma, fără frică de păcat, că *nu e aceeași limbă* cu latina, nici „cu mici”, nici fără „mici diferențieri”. Sunt două limbi și încă

din două tabere ale marelui familii indo-europene. Dar, oricum, ca basm, teza d-lui Al. Brătescu-Voinești e fermecătoare.

Prin urmare, e clar că nu ne putem întinde la discuție. Dar, poate, mă veți ispiti: „La ce bun, atunci, și aceste rânduiri, menite, pare-se, totuși, să destrame vâlul mitului ?” Răspund imediat și cinstit: pentru cetitorii acestei reviste, pentru intelectualii noștri, între care și mulți elevi de-ai mei. Pentru dânsii *a trebuit* să scriu cele de mai sus. Nu pentru a-i indemna să nu dea crezare unor afirmații rostite fără frică, numai și numai pentru că cel ce le face ignorează rezultatele unor cinstite și îndelungate eforturi științifice, din țară și străinătate, nici de teama că se vor închipui grozav de tot văzându-se, dintr'o dată, nu „nepoți”, ci bunici ai lui Traian. Bănuesc, dar poate să mă n'șel, că, știind anumite lucruri, ei vor fi așteptat un cuvânt și din partea celor ce se cred — vai, ce nume de ocară ! — specialiști... Lor le-am destinat, dar, rândurile de mai sus, cu gândul de a-i preveni și a mi-i face aliați, atunci când îl rugăm stăruitor pe d-l Al. Brătescu-Voinești, scriitorul, să ne dea cât mai curând *romanul* cu „Baba Dochia și cei cinci feciori de împărat”.

C. Daicovicu

GEORGE SOFRONIE, CONTRIBUȚIUNI LA TEORIA ȘI PRACTICA FRONTIEREI, SIBIU, 1941

Cu acest nou și important studiu, d-l Prof. G. Sofronie adaugă încă un capitol la acel bogat șir de valoroase lucrări, cu care a contribuit la cunoașterea și lămurirea unor numeroase și fundamentale probleme de drept internațional

Fără *indoială* că, din studiile sale anterioare, cunoscuta operă despre „Principiul naționalităților” este mai ales de o înnoită și arzătoare actualitate. Apărută mai întâi în românește în anul 1936 și tradusă în mai multe limbi străine, ea constituie o erudită și cuprinzătoare pre-

zentare a unei idei care, ridicată la rangul unui adevărat principiu, trebuie considerată și azi — ca și în trecut — drept cel mai sigur criteriu al unei delimitări juste a frontierelor.

Recentul studiu publicat de învățatul profesor de drept internațional al Universității clujene constituie o fericită completare a acestor preocupări mai vechi, dat fiind că o analizează a problemei frontierei nu putea să ducă decât la o și mai viguroasă subliniere a valorii juridice și pacifice a principiului naționalităților.

Frontiera, înainte de a fi un subiect de cercetare pentru juriști, a interesat în deosebi pe geografi și, în aceeași măsură, pe diplomați, istorici și oameni politici. Din aceste variate aspecte ale aceleași probleme, d-l Prof. G. Sofronie examinează numai concepția juridică a frontierei, concepție care de altfel nu poate fi în întregime separată de punctele de vedere geografic și politic. Dar, deoarece tendința fundamentală a dreptului este realizarea dreptății, juristul, odată pornit la drum, nu se va putea mărgini la analiza strictă a problemelor de drept public intern și internațional, ci va trebui să cerceteze și criteriile cu ajutorul cărora se poate stabili concordanța sau nepotrivirea unei anumite frontiere cu ceea ce se numește „die echte Grenze“, adică cu principiile de justiție și echitate.

După ce supune unei luminoase analize noțiunea juridică de frontieră, evoluția ei ca instituție, utilitatea determinării frontierelor și modalitățile practice de delimitare (tratatul politic, tratatul tehnic, activitatea comisiilor de delimitare sau demarcare, mediația, arbitrajul și plebiscitul), studiul cuprinde într-o amănunțită expunere critică încercările ce s'au făcut până acum pentru a se găsi un criteriu obiectiv de determinare a frontierelor.

„Îndelungat timp, — spune autorul, — a fost privit nu numai ca fondat, dar ca obiectiv prin excelență, principiul

„frontierelor naturale“. În aplicațiunile sale practice însă, acest principiu s'a dovedit arbitrar și subiectiv, servind adeseori la legitimarea unei politici imperialiste.

Alături de acest principiu și de derivatele sale: teoria frontierelor strategice și cea a frontierelor economice, în epoca modernă s'a bucurat de o deosebită favoare principiul „echilibrului puterilor“, devenit totuși repede impopular prin sistemul co-impărțirilor la care a dat naștere. Pe de altă parte, teoria „echilibrului puterilor“, deși a fost socotită adeseori un element de progres, are un caracter prea vag și imperialist, iar în cursul istoriei a contribuit la justificarea dispariției statelor mici.

Ceea ce este cu deosebire criticabil în ambele principii, este faptul, că ele nu dau nici o importanță factorului om. Tocmai din acest motiv, din clipa în care s'a recunoscut că elementul viu al statului este populația și că aceasta, sub forma de națiune, este deținătoarea suveranității, diferitele principii cu un substrat exclusiv politic au trebuit să fie înlocuite cu o formulă juridică.

Multora li s'a părut că o astfel de formulă ar putea fi plebiscitul, ale cărui puncte de contact cu teoria și practica frontierei sunt multiple.

O formulă constituind un pas și mai departe este principiul naționalităților, care, refuzând să admită că natura înconjurătoare sau combinațiile diplomatice ar putea fi determinante pentru repartizarea teritoriilor între națiuni, a fost incontestabil în practică „un instrument de promovare a domniei dreptului în relațiunile dintre state“. Aplicațiunea practică a principiului naționalităților dă naștere la oarecari dificultăți mai ales pentrucă conceptul de națiune este înțeles în mod diferit, unii insistând în special asupra factorilor spirituali și morali care stau la baza legăturii naționale, iar alții asupra elementelor materiale.

Național-socialismul, prin concepția sa rasistă, accentuează tocmai asupra acestor factori de ordin material, astfel încât în această doctrină națiunea devine un concept prin excelență rasist. Această concepție a național-socialismului a avut în mod firesc repercusiuni și în materie de delimitare a frontierei, căci insistând asupra factorilor etnici, ea trebuia să recunoască indivizilor inrudiți prin rasă și limbă, dreptul de a se constitui într-o comunitate politică independentă. Astfel, sub numele de „principiu etnic” regăsim în doctrina național-socialistă vechiul „principiu al naționalităților” conceput pe bază rasială. Dar, în doctrina național-socialistă, acest principiu se găsește pe de o parte corectat prin preconizarea unor legi de ocrotire a purității etnice și prin ideea transferului de populații, iar pe de altă parte influențat prin teoria spațiului vital, potrivit căreia statele participante la „marele spațiu” al unui anumit Reich urmează să se grupeze din punct de vedere economic în jurul acestuia. Această teorie a spațiului vital subliniază însă că ea nu tinde să aducă atingere prin nimic dreptului statelor la frontiera națională.

„Spre o astfel de frontieră, — incheie autorul, — în concordanță cu „dreptul națiunilor” și inspirându-se din datele criteriului „etic”, năzuește — cu toate forțele ei morale și materiale — națiunea română, în cadrele unei noi Europe.”

Insemnătatea problemei tratate, competența bine cunoscută a autorului, excepționala bogăție a informației bibliografice și desăvârșita frumusețe a expunerii vor face, de sigur, ca studiul d-lui Prof. G. Sofronie să se bucure nu numai de întreaga atențiune a specialiștilor, ci să intereseze deopotrivă pe toți cei ce, preocupați de diferitele aspecte ale actualelor transformări internaționale, sunt dornici să le cunoască și să le aprofundeze.

D.

CONFERINȚELE ÎN GERMANIA ALE D-LOR PROF. LUCIAN BLAGA ȘI SILVIU DRAGOMIR

La sfârșitul lunii Noembrie și la începutul lui Decembrie a. c., d-nii Lucian Blaga și Silviu Dragomir, membri ai Academiei Române și profesori la Universitatea Daciei Superioare, au ținut câteva conferințe în Germania, pe care, pentru semnificația și răsunetul lor, se cuvine să le încreștăm pe răbojul nostru. Cel dintâiu a vorbit la Universitatea din Viena, despre „Sofianicul și spiritul sud-est european”, iar la cea din Praga despre „Peisajul și spațiul ca expresii ale etnicului românesc”. Pentru întâia oară un public de elită german a avut prilejul să cunoască unele din aspectele cele mai caracteristice și profunde ale etnicului nostru, prezentate de către cel mai îndrăzneț și mai original filosof român.

D-l prof. Silviu Dragomir a conferențiat la Universitatea din Viena și Breslau despre „Politica minoritară a României dela 1918 la 1940”. Am avut prilejul să cunoaștem textul acestei conferințe, pe care, dacă împrejurările ne-ar fi permis, am fi publicat-o textual în revista noastră. Este o expunere documentată și sobră a politicii noastre minoritare, atât de loiale și umane, încât în vremurile de astăzi pare de domeniul utopiei.

Conferențiarul a fost ascultat și nu numai de cercurile universitare din orașele respective, ci și de numeroși reprezentanți ai cercurilor politice și intelectuale. Presa a dat comentarii ample, atât despre conferințe, cât și despre primirea de care s'au bucurat cei doi profesori ai universității Ardealului. Ar fi de dorit ca astfel de turnee în Reich să se repete cât de des. E preferabil să fim cunoscuți prin noi înșine, decât prin anumite institute și specialiști, care oricât ar fi de bine intenționați tot le scapă aspecte și realizări esențiale. Aceste luări de contact sunt apoi absolut indispensabile.

pentru a mai contrabalansa o anumită propagandă, care continuă să ne facă atâta rău.

B.

O EXPOZIȚIE DE FOTOGRAFII

În palatul Universității Ardealului s'a inaugurat, la 30 Nov., în ajunul zilei celei mari, o expoziție unică în felul ei. În splendide reproduceri fotografice, alese și așezate cu gust, ni s'au perândat pe dinaintea ochilor oameni și locuri din Ardealul, pe care acum îl păstrăm în tainița cea mai de preț a inimilor noastre. Până în preajma sărbătorilor Crăciunului, a fost un adevărat pelerinaj prin fața acestor chipuri dragi. Mulți ochi innotau în lacrimi, privindu-le. Le-au învăluit, zi de zi, cu dragostea arzătoare a tinereței lor, mai ales studenții universității noastre.

Jumătate din expoziție a fost consacrată Munților Apuseni, regiune de mare varietate și originalitate turistică, despre care s'a vorbit atât de mult în anii din urmă, fără ca totuși să crească numărul acelora care să-i vadă frumusețile la fața locului. Cu siguranță că astfel de expoziții vor contribui în mare măsură la îndrăgirea ei.

Pentru acest scop au fost binevenite și cele trei filme, rulate în ziua inaugurării expoziției, dintre care unul a fost consacrat mai ales Sudului ardelenesc, al d-ilea Munților Apuseni, iar ultimul mânăstirilor din Bucovina.

La inaugurare au luat cuvântul d-l Dr. Iuliu Hațiegan, rectorul Universității, d-l Dr. Gh. Preda, vicepreședintele Astrei, d-l Mitea, ajutor de primar al Municipiului și d-l Valer Pușcariu, director în Ministerul Propagandei, turistul pasionat și neobosit căruia datorăm această culegere de podoabe ale țării.

Ministerul Propagandei, cu ajutorul căruia s'a organizat expoziția, ar trebui să o poarte în toate orașele și orașelele țării. După unele din vederi ar fi bine să se facă cărți postale ilustrate, cărora

să li se dea cea mai largă răspândire. Ele s'ar putea vinde pentru ținta la care ne gândim cu toții și ziua și noaptea.

B.

„EXPOZIȚIA RETROSPECTIVĂ A CĂRȚII, ARTELOR PLASTICE ȘI A GRAFICEI ROMĂNEȘTI DIN BANAT”

deschisă la Timișoara între 1—31 Decembrie, merită să fie relevată ca un eveniment cultural deosebit — chiar dacă n'am trece printr'o epocă de stângenie a vieții artistice și culturale.

Ea a fost organizată de Asociația Scriitorilor Români din Banat și Camera de Muncă din Timișoara, cu concursul Școlii de arte decorative și a Muzeului Bănățean. Comitetul de organizare a fost compus din d-nii Virgil Birou, Romul Ladea, Ion Stoia-Udrea, arhitect Victor Vlad și Tiberiu Vuia — cum ni se spune în frumosul Catalog al Expoziției.

Gândul organizatorilor acestei „prime și cu adevărat ample manifestări dela Unire încoace a spiritualității bănățene”... a fost „conturarea liniei de tradiție culturală bănățeană, precisă și evolutivă”, pentru ca „raporturile și proporțiile — față de etnicul românesc de totdeauna și de pretutindeni, și, mai ales, față de neamurile conlocuitoare — să se stabilească dela sine”.

Putem să-i asigurăm că deplina reușită a expoziției le-a răsplătit întru totul gândul care i-a călăuzit.

Dela zugravii veacului al XVIII-lea și meșterii din veacul trecut (amintim numai pe Nicolae Popescu și Ion Zaicu) — până la artiștii în viață, pictura a fost cât se poate de bine reprezentată, sala festivă a Liceului comercial dovedindu-se aproape neîncăpătoare pentru cele peste o sută de tablouri. Nu le putem trece în revistă pe toate, dar nici să nu subliniem cel puțin arta desăvârșită a d-lui Catul Bogdan (în special portretul pictorului Marchini, câteva peisaje și portretul de copil), apoi peisajele lugojene și admirabilul proiect de panou al d-lui A. Ciupe.

Firește, ne e imposibil să insistăm asupra tuturor picturilor care au expus, dar trebuie să le amintim măcar numele: Corneliu Baba, Maria Ciupe, Ion Isac, Lucia Ladea, Cornel Liuba, Iuliu Podlipny, Alexandru Popp.

Sculptura e reprezentată numai prin d-l R. Ladea, dar cât de minunat! „Mama” sa e o extraordinar de simțită și puternică exprimare în lemn a tot ce are cuvântul mai duios, iar basorelieful cu lovan-lorgovan călare (tot în lemn), e una din foarte puținele încercări reușite de ilustrare în sculptură a unor scene din mitologia poporului român.

Secția de arhitectură a prezentat lucrări interesante ale Prof. Victor Vlad.

Combinăția de expoziții „artă și carte” nu o găsim din cele mai fericite. Totuși, mulțimea extraordinară a publicațiilor de tot felul: cărți, reviste și ziare, (dar și manuscrise vechi) — cam înghesuite, e drept, și păcat! — poate dovedi marea bogăție a producției spirituale bănățene, pe care unii poate nici nu o bănuiau. (S'a gândit oare cineva să facă un catalog al tuturor cărților și periodicelor expuse? Ar fi mare păcat să se fi pierdut acest prilej, poate unic...)

Felicităm comitetul de organizare și pe toți cei care au ostenit pentru aleasa manifestare de artă și cultură oferită timișorenilor și le exprimăm toată recunoștința.

Și ne întrebăm: n'ar putea fi refăcută oare această expoziție și deschisă, măcar câte o săptămână, în celelalte centre bănățene (Lușoj, Ceransebeș) și eventual chiar la Arad și Sibiu?

Ion Mușlea

IOSIF PETRU M. PAL: ORIGINEA ROMÂNEASCĂ A CATOLICILOR DIN MOLDOVA ȘI FRANCISCANII PĂSTORII LOR DE VEACURI

(Săbăoani, Serafica, 1941, în 8°, 111 p.)

Păr. Iosif Petru M. Pal, superiorul ordinului franciscan din România, ne dă o lucrare valoroasă despre populația

catolică din Moldova. În județele Roman și Bacău, precum și în alte părți ale Moldovei trăesc 100 000 de catolici de rit latin, dependenți de Episcopia romano-catolică de Iași (unde e azi primul episcop român romano-catolic, Mons. Mihail Robu). Despre populația catolică din Moldova s'au enunțat păreri bizare. Era curios să citești în cărți că sunt populații ungurești și polone, sau germane și când îi cercetezi să constăți că vorbesc românește și că au folklor ca în satele ortodoxe, că au artă populară românească, că sunt de secole în Moldova.

Studiul Păr. I. Petru M. Pal este o contribuție științifică importantă pentru elucidarea problemei noastre.

Catolicii din Moldova sunt Români de drept prin vechimea lor multiseculară pe plaiurile Moldovei, prin participarea la luptele nenumărate ale lor alături de ortodocși. În timpul Divanurilor ad-hoc, bărbăți de stat ca: Mihail Kogălniceanu, Costache Negri și alții, apăra drepturile populației catolice. Catolicii din Moldova sunt români și de origine etnică. În 1227, Papa Grigore IX scrie Arhiepiscopului Robert de Strigoniu printre altele: „Oare în biserica lui Hristos nu se cuvine ca să pască alături lupul și mielul? Pentru ce oare nu și Secuiul, cu Cumanul și Valahul?” (p. 24). În 1234 Papa Grigore IX scrie Regelui Béla IV al Ungariei că va înstitui un episcop catolic pentru Valahii din Moldova (p. 25—26). În 1258 Papa dă ordin delegatului său din Ungaria să hirotonească un episcop român pentru Moldova (Bullarium Franciscanum, vol. III, p. 347). În celebrul Codex Bandini ce cuprinde darea de seamă a Arhiepiscopului Marcu Bandini din 1648, sunt peste 300 de nume curat românești. La 1676 Arhiepiscopul de Corint raportează Cardinalului Alfieri, că ar fi bine dacă Congregația — De Propaganda Fide — ar întemeia un Seminar pentru elevii români din Moldova, ca să crească cler indigen. Misionarul Giovanni Battista

del Monte relatează în 1671 la Roma că limba valahă este limba nativă a catolicilor din Moldova (p. 40). În secolul al XVIII-lea trec în Moldova mulți ardeleni (Tota Transilvania ad nos venit). Printre aceștia erau și uniți, cari cu timpul au devenit de rit latin (p. 157).

Am citat numai câteva din numeroasele argumente istorice ale autorului. Urmează argumente etnografice. Bunicul autorului se numea Petrus Pauli Dumitraș (în 1871). Fratele mai mare e notat: Anton Petru Pal și de atunci numele de familie se schimbă din Dumitraș în Pal. Casele, portul, obiceiurile, moravurile, sunt ca ale Românilor. Limba catolicilor din Moldova e cea română. În bula lui Grigore al IX-lea din 1234 se vorbește de un episcop catolic în Moldova — potrivit aceluiași popor — cunoscând limba și obiceiurile. În 1623 Andrei Bogoslovich, superiorul franciscanilor, raportează la Roma că populația catolică din Moldova vorbește „piu 'n valacho”. Așa se explică faptul că în 1644 Gasparo da Noto, iar în 1677 Vito Piluzi scriu catechisme românești pentru credincioșii lor din Moldova. La 1719 Silvestru d'Amelia da Foggia scrie un volum de predici în românește. Prezența limbei ungurești în trecutul catolicilor din Moldova se datorește împrejurărilor istorice. Veacuri de-a rândul catolicii din Moldova au fost sub jurisdicția Mitropoliților din Ungaria. Arhiepiscopii din Strigoniu trimiteau adesea misionari și preoți unguri. Situația s'a schimbat după ce au ajuns sub jurisdicția Propagandei. Din secolul al XIX-lea au cler românesc, crescut în Seminariile din Iași și Hălăuțești (la Iași: seculari, din Hălăuțești: franciscani), și episcop pământean.

Studiul Păr. Pal e bine scris și bine documentat. Este o operă istorică meritorie.

Iosif E. Naghia

CUM A FOST APRECIATĂ EXPOZIȚIA ETNOGRAFICĂ ROMÂNEASCĂ DIN VIENA (Noemvrie, 1941)

Ziarul *Völkischer Beobachter*, ediția din Viena (21 IX. 1941), a publicat un articol (subscr. *bi*) cu următoarele caracteristici:

„... Ca moment esențial al acestei expoziții trebuie să fie remarcat că nu cuprinde material mort, de muzeu, ci numai plăsmuiri artistice, manuale ale generațiilor în viață. Singurele obiecte mai vechi sunt împrumutate lumii incunjurătoare și patrimoniului moștenit al generațiilor de țărani actuali — așa „troițele”, tăiate artistic, poarta monumentală a unei case țărănești și câteva broderii artistice cari adevăresc înaltul nivel al destoiniciei lucrului manual al țaranului român.

„În special apare ca ceva unic din punct de vedere artistic arta țaranului român de a tăia în lemn. Nu e dibăcia tehnică, ca atare, care te aduce în uimire, ci stilul, pronunțat și superior dezvoltat, ornamental.

„Al doilea element principal al expoziției îl formează costumele. Dacă vrei să înțelegi acest popor trebuie să te gândești că nu e vorba în portul său de o îmbrăcăminte ajunsă costum care se ia numai de sărbători, ci e vorba de o haină de toate zilele. Țaranul român, mai întâi de toate țărancele, doresc să fie frumoase și în decursul zilelor de săptămână. Manifestarea firii lor — și exterior — până și în cele mai neînsemnate funcțiuni ale vieții cotidiene, le este o trebuință lăuntrică, fără de a cărei ducere în îndeplinire nu li se pare viața vrednică.

„Amăsurat acestui principiu, le sunt și celelalte produse manuale de o individualitate demarcată lămurit. Ceramica — fie în special remarcată nobila formă a farfuriilor și ulcioarelor — își păstrează, atât în ornamentație, cât și în colorii, stilul lor propriu. Legile unei arte su-

perioare se manifestă în minunatele țesături de covoare. Instinctiv își însușesc acești artiști naivi principiile fundamentale de prescurtări ornamentale cari ar putea fi tot atât de mult rezultatul unei analize artistice conștiente. Și tocmai în aceasta se manifestă talentul acestor oameni simpli dela țară, cari trebuie să fie numiți adevărați maiștri în ce privește multe din operele minunate, arătate." H.

POEZIA POPORALĂ LIRICĂ ROMĂNEASCĂ APRECIATĂ DE UN SCRITOR CRITIC DE SEAMĂ, GERMAN

Scriitorul Harald Krasser, un fin și apreciat scriitor și traducător (și din românește), a publicat „din prilejul unei antologii românești” niște considerații: „Despre arta traducerilor și marginile ei”, în *Südost Deutsche Tageszeitung*, fosta „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt” din Sibiu (31 XII, 1941).

Cartea recensată este: *Aus grünen Wäldern weht der Wind...*, poezii românești”, apărută în *Wiener Verlagsgesellschaft* în 1941 — traduse de Arnold Roth, Hans Döplich și Herman Roth, carte de care ne-am mai ocupat în paginile revistei noastre.

Antologia aceasta care corespunde celor mai mari așteptări, după convingerea recensentului, este „nu numai o promisiune, ci și o frumoasă ducere în îndeplinire: un fruct părguit, rotund.”

Este o operă care îndeplinește o „problemă germană” „dată acestui popor dela Herder încoace: de a aduna, în

limba germană, glasurile popoarelor în cântece”.

Considerațiile criticului german sunt cât se poate de interesante, când scrie despre *inefabilul* poeziilor, lirice, mai cu seamă, la diferitele popoare și când pune teza: o poezie lirică populară nu se poate tălmăci într'altă limbă.

„Oricine și-a dat osteneala să tălmăcească într'un mod cinstit o lirică străină, s'a lovit de hotarul acesta al intraductibilului și, cu recunoașterea aceasta, te dai împăcat numai fiind cuprins de venerație față de spiritul care stabilește legile proprii ale fiecărui specific național.” „Planul creator al lui Dumnezeu n'a voit amestecul fără de frâu, ci bogăția nesecată a lumii Sale care se revelează în faptul că acționează în fiecare popor și ceva specific și unic, intraductibil, în spirit, în suflet și în limbă.”

Pe lângă tcate considerentele acestea, limba germană este mai potrivită de a găzdui („mai bine și mai darnic”), decât alte limbi, opere artistice străine, în tălmăciri, fiind capabilă, în urma evoluției sale, de a prinde cât mai multe nuanțe.

După ce a analizat traducerile din antologie, constată criticul: „Tocmai aici (la poezia lirică populară românească), la marginea intraductibilului, a reușit traducătorul o serie întreagă de bucăți lirice de o frumusețe și autenticitate imaculată cari adevăresc unicitatea acestor plasmui românești transmise, al căror farmec liric suav și anonim e superior oricărei rațiuni literare a poezilor occidentali din orașele mari.” H.

TRANSILVANIA

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

Organ al Asociației pentru literatura română și cultura
poporului român (ASTRA)

Comitetul de direcție :

Constantin Daicoviciu, Silviu Dragomir, Șt. Manciulea, Ion
Mușlea, Sabln Oprean, Dr. Ionel Pop, Dr. P. Râmneanțu

Redactor :

ION BREAZU

Anul 72
1941

Sibiu, 1941

Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Trăiană” S. A.

CUPRINSUL ANULUI 1941

Studii și articole

	<u>Pagina</u>
<i>Nic. Albu</i> : Un dascăl ardelean uitat: Moise Panga	633—643
<i>T. Bodoș</i> : Biserica ortodoxă română din Ungaria	292—298
<i>Valeriu L. Bologa</i> : Ajutorul Românilor ardeleni pentru răniții războiului independenței	390—407
<i>Gheorghe I. Brătianu</i> : România lui Ferdinand I	605—610
<i>Ion Breazu</i> : Vasile Alecsandri și Andrei Bărseanu	40—51
" " Alec. Russo în Ardealul revoluționar, la 1848	122—132
" " Iosif Hodoș	565—574
<i>Emanoil Bucuța</i> : Românii din dreapta Dunării	268—273
" " Andrei Mureșanu	544—550
<i>N. Bata</i> : † Nicolae Ioră	173—179
<i>Ion Chinezu</i> : Ion Pop Reteganul	688—694
<i>Dr. Cornel Corneanu</i> : Profesorul Dr. Petru Barbu	201—211
<i>Lucia Cosma</i> : Maria Baiulescu	384—389
" " George Enescu	444—448
<i>Adrian Cristea</i> : Ceva despre trecutul târgului Sibiului	477—248
" " Românii în Sibiul anului 1826	718—731
<i>C. Daicoviciu</i> : Spațiu și popor dacic	359—370
<i>Silviu Dragomir</i> : Problema Transilvaniei	1—18
" " Românii din Banat	263—267
" " „De acum Ardealul nu mai e Ardeal, ci România”	441—443
<i>G. Giuglea</i> : Cum au pătruns streinii în Basarabia după 1812	338—344
<i>Dr. Max Hacman</i> : Problema naționalităților în Transilvania, până la unire, în lumina documentelor diplomatice germane	371—383
<i>Romul D. Ivan</i> : Aspecte din viața economică a Ardealului	212—218
<i>Constantin Lacea</i> : Gh. Ucenescu	670—687
<i>Alex. Lapedatu</i> : Dacia lui Mihai Viteazul	597—604
<i>Nicolae Lascu</i> : Preabunul împărat	185—191
" " Ovidiu în opera lui Miron Costin	706—717
<i>Ion Lupaș</i> : Teodor V. Păcățian	19—30
" " Românii dela Miazănoapte	255—262
<i>Șt. Mănculea</i> : Un preot din Maramureșul de odinioară	133—141
<i>Traian Marcu</i> : Învățământul românesc în republica moldovenească	644—650
<i>Ion D. Moga</i> : Românii în Transilvania medievală	192—200
" " Numărul Românilor în principatul Transilvaniei	285—291
<i>Basil Munteanu</i> : Limbă și suflet	522—543
<i>Ion Mușlea</i> : Țara Oașului	274—279
<i>Vasile Netea</i> : Zilele din urmă ale lui Ilarie Chendi	66—71
" " Un capitol necunoscut din activitatea lui Visarion Roman	219—226
<i>Sabin Oprescu</i> : Valea Murășului, axă etnică a Transilvaniei	94—101
" " Valea Murășului, axă economică a Transilvaniei	449—455
" " Valea Murășului, principală linie de comunicații și axă politică a Transilvaniei	610—618

	<i>Pagina</i>
<i>Gh. Oprescu</i> : Elena Popea	408—411
Fuga în Egipt	673—678
<i>Coriolan Petran</i> : Conservarea și restaurarea bisericilor de lemn și edificarea bisericilor noi din jud. Hunedoara	626—632
<i>Emil Petrovici</i> : Transilvania, vatră lingvistică a românismului nord-dunărean	102—106
Românii dintre Timoc și Morava	180—184
Românii veniți recent în Transilvania?	467—470
Graiul românesc de pe Crișuri și Someș	551—558
<i>Ionel Pop</i> : Porunca zilei: Redresarea voinței naționale	89—93
Pe drum sortit	517—521
<i>Emil Pop</i> : Problema pădurilor din Ardealul de Nord	280—284
<i>Al. Procopovici</i> : Bucovina noastră	345—358
Din alte țări	471—476
Din alte vremuri	559—564
<i>Dr. Petre Râmneanțu</i> : Metoda în recensământul general al populației Vigoarea noastră biologică	31—39
107—114	
<i>Ion I. Russu</i> : Decebal	456—466
<i>Mihail Sadaveanu</i> : Sate de mazili și răzeși	333—337
<i>Vasile Scurtu</i> : Ecolul poeziei lui Vasile Alecsandri în Nord-vestul Ardealului	299—303
<i>Laurian Someșan</i> : Fizionomia spațiului transilvan	52—58
Răspândirea geografică a Românilor carpatici	115—121
<i>Dr. Nic. Terchiță</i> : La centenarul lui Herbart	619—625
<i>Romulus Todoran</i> : Documentele graiului	59—65
<i>Transilvania</i> : Intoarcerea Basarabiei și a Bucovinei	253—254
<i>Romul Vuia</i> : Activitatea etnografică și folklorică a lui Nicolae Iorga	695—705

Cronici

<i>Nicolae Albu</i> : Nic. Conșa: Dascălii Blajului	154—156
<i>Jacob Bădilă</i> : Contribuții ardelen la istoria științelor	314—315
<i>M. Beniuc</i> : Ion Agârbiceanu: Amintirile	142—143
<i>Șt. Bezdechi</i> : O traducere românească a lui Tucidide	724—728
<i>Ion Breazu</i> : I. L. Caragiale și Transilvania	304—310
<i>Em. Bucuța</i> : Ion Costescu și muzica noastră corală	651—653
<i>A. Chirceș</i> : Mărgineanu: Psihologia persoanei	233—237
<i>I. Crăciun</i> : Românii la Budapesta	144—148
Maramureșul nostru	423—428
<i>Đ.</i> : Primele rezultate ale recensământului maghiar din 1941	151—154
<i>Simton Daia</i> : O culegere de documente privitoare la sec. XVII, în Transilvania	237—240
237—240	
<i>C. Daicovicu</i> : O senzațională descoperire arheologică în Transilvania	575—578
Muzeul bănățean din Timișoara	729—731
<i>Petre Dreghici</i> : Scriitorul Ion Vlasiu	492—500
<i>I. F.</i> : Justiția românească și Maghiarii din Transilvania	240—242
79—81	
<i>Ion Gherghel</i> : A. Zillich: Zwischen Grenzen und Zeiten	579—587
<i>Dr. Violetă Gligore</i> : Două decenii în serviciul științei și al neamului, la Clinica Medicală din Cluj	316—319
<i>Romul D. Ivan</i> : Prosperitatea economică a Transilvaniei sub regimul românesc	159—161
<i>Mihail Macrea</i> : Institutul de studii clasice din Cluj la Sibiu	428—432
<i>Șt. Manciuș</i> : Băile Herculane văzute de Timotei Cipariu	503—506
<i>Ion Mărcuș</i> : D. Prodan: Răscoala lui Horia în comitatele Cluj și Turda	229—232
<i>Marius Moga</i> : Muzeul județului Hunedoara din Deva	656—660
<i>Ion Mușlea</i> : Bibliotecile românești din Ardealul cedat	77—79
Organizarea colecțiilor științifice blăjene	487—492
<i>Zosim Oancea</i> : Misiunea ortodoxă ardelenă în Basarabia și Transnistria	587—589
<i>Liviu Onu</i> : O traducere nouă a lui Eminescu în limba italiană	735—739
<i>Sabin Opreanu</i> : S. Mehedinți: Ce este Transilvania	75—77
<i>Șt. Pașca</i> : O carte italiană despre Școala Latinistă	310—313
<i>I. Pătruș</i> : Printre prizonierii români din Timoc	319—321

<i>Emil Petrovici</i> : Noi opinii streine despre continuitatea Românilor în Dacia	72—75
<i>Coriolan Petranu</i> : Bisericile de lemn din Maramureș	415—418
<i>D. Prodan</i> : Economia unui sat ardelean	148—151
<i>Dr. P. Râmneanțu</i> : Romulus Seișanu: „Transilvania Românească”	242—245
<i>Ilie Rusmir</i> : Contribuții la plămada patriotismului ostășesc	660—664
<i>Radu Stanca</i> : Literatura de aventură și „Legea Munților” de Corneliu Axente	227—229
Lucian Blaga: Despre gândirea magică	412—415
M. Beniuc „Cântece noi”	653—656
<i>Aug. Tătaru</i> : Analele Academiei de înalte studii comerciale și industriale „Regele Mihai I” din Cluj—Brașov	739—744
<i>Dim. Todoran</i> : Dr. Șerban Lungu: Educația națiunii	418—423
<i>R. Todoran</i> : Dacoromania, Buletinul Muzeului Limbii Române	732—735
<i>I. Verbină</i> : Oameni și locuri din Ardeal în opera lui Mihail Sadoveanu	482—487
<i>Gheorghe Vornica</i> : Originea etnică sau de sânge	589—591
Familia franceză în legea din 30 Iunie 1939	500—503

Insemnări

<i>I. Ag.</i> : † Mitropolitul Alexandru Niculescu	322—323
<i>B.</i> : Conferințele în Germania ale d-lor Prof. Lucian Blaga și Silviu Dragomir	718—749
O expoziție de fotografii	749
<i>L. B. Dr. Petru Șpan</i>	86—88
<i>T. B.</i> : Intregirea scaunului episcopal al Caransebeșului	508
<i>Jacob Bădilă</i> : Jertfe la temelie	249
<i>T. Bodogae</i> : Iarăși despre biserica ortodoxă română din Ungaria	435—436
<i>Ion Breazu</i> : Destinul Sibiului	84—85
Unitate, solidaritate, energie	85
„Țara Silvaniei”	85—86
Octavian Goga	162—163
Să respectăm durerea	163—164
Vestitorii	164
„Gazeta Transilvaniei”	165
Semicentenarul „Unirii”	165—166
Icoanele țării	166—167
Ion C. Brătianu	246—247
Patrimoniul național	247—249
Jubileul Academiei române	325—327
Elena Popea	328—329
Două reviste: „Dacia” și „Lucefărul”	331
Poruncile ceasului de față	433—434
Fantoma Hajdudorogului	437
Iosif Hodoș	510—511
Iosif Vulcan	511—512
Pietre de vad	512—513
Revedere	514
Adunarea generală a Astrei	592
Nicolae Filipescu	593
Un nou an universitar în pribegie	593—594
Geopolitica și Geoistoria	595
Întoarcerea în patrie	665
Nicolae Buta	665—667
Virgil Șortan	667
Pr. Ioan Georgescu: Iosif Vulcan	668
<i>I. Călugăr</i> : Dr. L. Bologa, Georg Kerschensteiner	669—670
<i>Ion Colan</i> : Două fronturi	507—508
<i>D.</i> : George Sofronie: Contribuțiuni la teoria și practica frontierei	746—748
<i>S. D.</i> : Recidivă semnificativă	323—325
<i>C. Daicoviciu</i> : Un nou mit	745—746
<i>Tudor Drăgan</i> : O carte germană despre structura statului român	150—151
<i>H.</i> : Cum a fost apreciată expoziția etnografică românească din Viena	751—752
Poezia populară lirică românească apreciată de un scriitor critic de de seamă, german	752

	Pagina
<i>(nl)</i> : T. A. Naum: Vergiliu: Eneida	668—669
<i>T. M.</i> : Biserica și școala românească în Transilvania de Nord	167—168
<i>Dimitrie Macrea</i> : Gamillscheg, Ernst: Über die Herkunft der Rumänen	329—331
<i>D. Maniu</i> : G. Vegezzi-Ruscalla	169—170
<i>Ion Mușlea</i> : Patrium Carmen	595
" " Expoziția retrospectivă a Cărții, Artelor plastice și a Graficei românești din Banat	743—750
<i>Liviu Onu</i> : Institutul român din Germania	249—250
<i>Iosif E. Naghiu</i> : Iosif Petru, M. Pal: Originea românească a catolicilor din Moldova și Franciscanii păstorii lor de veacuri	750—751
<i>P.</i> : Ion Mușlea: Pânea pruncilor	670—671
<i>Dr. P.</i> : Indivizibilitatea Banatului și Români din Banatul jugoslav	87—88
<i>Al. P.</i> : Aus grünen Wäldern weht der Wind	594—595
<i>E. Petrovici</i> : Romania Transtyrana	434—435
<i>D. St. Petrașiu</i> : „Prietenii teatrului“	168—169
<i>Dimitrie Todoran</i> : Universitatea Daciei Superioare din Cluj la Sibiu	82—84
" " „Prietenii Universității“ Daciei Superioare	508—510
<i>I. Verbină</i> : Mihail Cogălniceanu	327—328
" " Un prieten care nu ne-a uitat: Gino Lupi	329
" " Elogiul lui Octavian Goga la Academia Română	437—438
" " O nouă interpretare a „Mioriței“	438—439
<i>Gh. Vornica</i> : Dr. P. Râmneanțu: „Evoluția neamurilor“	439—440
" " Dr. P. Râmneanțu: Români dintre Morava și Timoc	514—515

Bibliografia Transilvaniei

<i>I</i> :	171—172
<i>II</i> :	252
<i>III</i> :	332
<i>IV</i> :	516
<i>V</i> :	672

TRANSILVANIA

ORGAN AL ASTREI

Anul 72

DECEMBRIE

Nr. 10 — 1941

CUPRINSUL:

<i>Gh. Oprescu,</i>	Fuga în Egipt
<i>Ion Chinezu,</i>	Ion Pop Reteganul
<i>Constantin Lacea,</i>	Gheorghe Ucenescu
<i>Romul Vuia,</i>	Activitatea etnografică și folklorică a lui Nicolae Iorga
<i>Nicolae Lascu,</i>	Ovidiu în opera lui Miron Costin
<i>Adrian Cristea,</i>	Românii în Sibiu anul 1826

CRONICI:

<i>Șt. Bezdechi,</i>	O traducere românească a lui Tucidide
<i>C. Daicovicu,</i>	Muzeul bănățean din Timișoara
<i>Romulus Todoran,</i>	Dacoromania
<i>Liviu Onu,</i>	O traducere nouă a lui Emaescu în limba italiană
<i>Aug. Tătaru,</i>	Analele Academiei de înalte studii comerciale și industriale „Regele Mihai I” din Cluj-Brașov

INSEMĂRI:

C. Daicovicu, Un nou mit. — *D.,* Gheorghe Sofronie: Contribuțiuni la teoria și practica frontierei. — *B.,* Conferințele în Germania ale d-lor Prof. Lucian Blaga și Silviu Dragomir. — O expoziție de fotografii. — *Ion Mușlea,* Expoziția retrospectivă a cărții, artelor plastice și a graficei românești din Banat. — *Iosif E. Naghiu,* Iosif Petru-M. Pal: Originea românească a catolicilor din Moldova și Franciscanii, păstorii lor de veacuri. — *H.,* Cum a fost apreciată expoziția etnografică românească din Viena. — Poezia populară lirică românească apreciată de un scriitor critic de seamă, german.